

SEETHAVIJAYAMU.

BY
DASARI LAKSHMANASWAMY,
PITHAPURAM.

Approved by the Text book Committee for use in L.I.
 Vide page 610 Fort St. George Gazette 19-11-1929 and
 page 619 Fort St. George Gazette 11-11-1930.

వర్ణనరత్నాకరము

మీరు కవీశ్వరులును, పండితులును, విమర్శకులును, సకలశాస్త్రపారంగతులును, సంతోషచిత్తులును, కాదలచిన యెడల, మీశ్రీలకు, పతిభక్తి, భర్తృసేవ, పతివ్రతాధర్మములు, శిశుపోషణము, శ్రీవిద్య మొదలగునవి కావలయునెడల, మీబిడ్డలను బాల్యమునుండి తెలివిగలవారినిగా జేయ నంచునెడల శ్రీపీఠికాపుర మహారాజుపరిపోషితులగు

దాసరి లక్ష్మణకవిగారిచే 16 సంవత్సరములనుండి మహాశ్రీమకోర్పి సమకూర్పబడిన “వర్ణనరత్నాకరము” అను మహాగ్రంథమునుకొని తనివిదీర చదివి జన్మమును సార్థకముఁ జేసికొనుడు. ఇందు సన్నయభట్టు మొదలు కంఠిచేళలింగము పంతులుగారివఱకుఁగల కవుల(300) ప్రబంధములలోని భక్తి శృంగారాదిపద్యములును, చాటువులు, సమస్యలు, బంధకవి త్కములు, చమత్కారపద్యములును (సుమారు 8000 పనిమిదివేలు) చేర్పబడినవి. ఇదికల్పనృక్షమువంటిదనియు, దీనివిలువ యింతయని చెప్పశక్యముగాదనియు మెద్రాసు ప్రెసిడెన్సీలోని పండితాగ్రేసరు లెల్లరుఁగొనియాడి యున్నారు.

1,2 భాగములు 600 పుటలు ఫుల్ కాల్కో బైండు రు 3-8-0
 4 భాగములు 600 పుటలు డిటో బైండు రు 3-8-0
 పోస్టుఖర్చులు పత్రేకము.

మేనేజరు, శ్రీవర్ణనరత్నాకరకార్యస్థానము,
 పితాపురము, తూర్పుగోదావరి

శ్రీ తావిజయము

వృందాత్మకం, నీతిపథ్యం తాత్పర్యం గల సకల
విజయవిలాస, భక్తిహాస్య గ్రంథకావ్యకావ్యము
నా

దాసరి సత్తుల సామి

గవింపగోన

మ. 100.

శ్రీ విద్యుత ముగ్ధుని ముగ్ధాశ్రయం,

మ. 100.

1932.

కావీ విజయము

[మ. 10 అక్షరం]

డాసరి లక్ష్మణస్వామి,
 ౧౯౨౩ ర.

em!

OPINIONS

SITHAVIJAYAMU is written in a good style, with many happy ideas. The language is simple, and the contents of the book are valuable instructive. The book is well printed in a bold type, and is fit to be used as a text book in a High School.

N. RANGACHARY. M. A. L. T.,

Head Master,

R. R. Bh, R. High School,
Pithapuram.

శ్రీమతి దాసరి లక్ష్మణకివిసరునిచే వ్రాయబడిన
 “సీతావిజయ” మను సీమనోహరవచనకావ్యము నామూలా
 గ్రముగ చదివినాడను. శైలి మృదుమధురమై కడుంగిడు
 హృద్యమై యలరారుచున్నది. కిసయు రమ్యమైనదియే. ఇ
 ప్పొత్తమున విద్యార్థుల కిన్యంతోపయుక్తిము లగు విషయము
 లనేకములు సూచింపబడినవి. నిరుపంగులము లగు నీశులను,
 రాజనీతులను తఱచుగఁ జూపించుటయేకాక విద్యార్థుల కవి
 తోపయోగకరము లగు లోకవిజ్ఞానము లోకము లిందు
 గూర్పబడినవి. ఏతత్సత్కావ్యము పాఠశాలాభ్యాసురకు సత్వం
 త ముపయుక్త మై యవశ్యపరినియమై యుండు సనుటకు లేశ
 మాత్రమును సందేహము లేదు. గ్రంథకర్త యిట్టి యుత్తమ
 గ్రంథముల నింకను పెక్కింటిని రచియించి లోకోపకారము
 నొసర్చుగాక !

పితాపురము. }
 1-12-33. }

కీ మర్యాదగ్గరి
 సడపదుటి ఏరరాజు.

అవతారిక.

ఇది ప్రాచీనకవిప్రసిద్ధమైన శతసంహితామహాకావ్యమునకు నామాంతరముగల సతావిజయము అను రసవంతపద్యకావ్యము ననుసరించి విద్యార్థులకు సుసాధకముగ నుండునట్లు సరళముగ వచనముతో వ్రాయఁబడినది. ఇందున్నపద్యములు దానిలోనివే.

ఇందు, శతకంఠునితల్లి యగు చిక్రగంధి నచించిన నీతివాక్యములఁబట్టియు, నాజనేయుఁడు సకలస ప్రభుభక్తి విశ్వాసములఁబట్టియు సగ్రంథము నీతిసాధకమైందనియు, రాజభక్తియుతమైనదనియుఁ జెల్లఁమిగుచున్నది.

మఱియు నిక్కఱ సవసముతిమై, సవనవకల్పసలచేతనరారుము, నవయువకులకు, సవిద్యోజ్జహ మునఁగూర్పఁగలదని చెప్పట యతిశయోక్తి కానేరదు.

ఇందు విద్యార్థుల కుపకరించు ముఖ్యవిషయము లనేకములు సందర్భచిత్తమునగ నచ్చటచ్చట నిరూపించితిని. ఇట్టి గ్రంథములు ప్రస్తుతలోకమున కంతయు నుపకరింపఁగలవని నాహితులు కొందఱు (హెడ్ మాస్టరులు, ప్రిన్సిపాలురు, జిల్లా, తాలూకాబోర్డుల ప్రెసిడెంట్లు మున్నగువారిలు) ప్రోత్సహించుటచే నే నీప్రయత్నమునకుఁ గడంగితిని.

నే నిదివఱలో నెట్టినిధిముసనె, మి చనకవికృతముగ

కేయూర బాహుచరిత్ర పద్యకావ్యకథలను “సీతికథారత్నావళి” అనుపేర వచనమున సుళభశైలిని వ్రాసి ముద్రింపించియుంటిని. అది సర్వజనామోదముం బడసి యనేకపాఠశాలలలోని విద్యార్థుల కరముల వెలయుచున్నది.

ఈగ్రంథము గూడ సహృదియు లగు విద్యాభిమానుల యాదరము వడసి, విద్యార్థులకు మేలొనఁగూర్చి, నాప్రియ త్నము ఫలింపఁజేయుఁగాక యని, యీస్థితఫలప్రదాయకుఁడగు పరమేశ్వరునిఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

పితాపురము.

వి 1-12-32.

}

దా స రి ల క్ష్మణ స్వామి.

పితావిజయము, లింగకవి, గంగకవి, అను నిరువురుకవులు రచించియున్నట్లు రావుజనార్దరు కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు తమ కవులచరిత్రములో వ్రాసియున్నారు. కాని, విశాఖపట్టణ నివాసులగు విన్నకోట అప్పలనరసింహులుగారు 1899 వ సంవత్సరములో ముద్రింపించిన ప్రతిలో మర్దనకవిప్రణీతమని వ్రాసియున్నారు. ఈగ్రంథపీఠికలో, లింగకవిరచితమగు గద్యగల యింకొకప్రతికూడ వీరికి లభించినట్లు వ్రాయఁబడినది. కాని, యీగ్రంథము నాలుగొక్కానములకడపట సున్న నాలుగు గద్యములయందును మర్దనకవిప్రణీతమనియే యచ్చొత్తినపఁబడియున్నది! కవిద్యయస్థానమున మజ్జియొకకవి ప్రవేశించినాఁడు! షణ్డియు, పీఠికాకారులు, మూడవగ్రంథము లభించిన దని వ్రాసియు నందున్నకవి యెవ్వఁడో బ్రాయమజిరి! ఆస్వాసాద్యంతపద్యములు సందిగ్ధములుగా నేయున్నవి! వీనినిబట్టి యీగ్రంథకర్తృత్వ మెరివయ్యుండునో విమర్శకు లాలోచించునాక.

శ్రీ

పరమేశ్వరాయ నమః.

నీ తా వి జ య ము.

ప్ర థ మ కాం డ ము.

త్రినకులతలకుండగు రఘురాముఁడు రావణాదిదుష్టరాక్ష
సులనెల్ల నంహరించి తిరిగి సాకేతపట్టనమున కరుదెంచి యొక
శుభముహూర్తమున ననుజపరివృతుడై, మునిజనపురోహితా
మాత్యజనసీత్రయానుమతమున జానకీసహితముగఁ బట్టాభి
షిక్తుడై రాజ్యపాలన మొనరించుచుండెను.

రామరాజ్యమున ధర్మంబు నాలుగుపాదముల వర్తిల్లుచు
వాసలు హంఛించివప్పుడై కురియుచు, వృక్షము లెల్లవేళల
ఫలించుచు, మొదవులు పిదుకకయె దుగ్ధముల నిచ్చుచు, పైరు
లు దున్నకయె పండుచు, నెవ్వరికి నెట్టిలోపము లేకుండనుండెను.

మఱియు సట్టితఱిఁ బోకకు బుట్టెడేసిధాన్యంబును
రూకకు సనికేడేసి పోకలును, మాడకు నఱువదేసి రూకలును
జెల్లుచు నింటింట నగణితములగు మాడలు వెలయుచుండెను.

ఆరఘునాముడు మనోనిశ్చలత యను నేకదీక్ష గలిగి,
 న్యాయాన్యాయంబు లను ద్వివిధంబుల మెలకువ లెఱింగి,
 ప్రభు, మంత్రోత్సాహము, లనుశక్తిత్రయమునఁ జతురుడై,
 సామ, దాన, భేద, దండము లను చతురుపాయంబుల యడను
 దెలిసి, ఉపాయ, సహాయ, దేశకాలవిభజన, ప్రతీకార, కార్య
 సిద్ధి లను పంచాంగవర్తనంబుల మెలంగి, సంధి, విగ్రహ, యా,
 సాసన, ద్వై, ఛాశ్రయము లను షడ్గుణములఁ బ్రశస్తిఁ గని,
 యగ్రహార, తటాక, నిధి, దేవాలయ, వన, ప్రబంధ, పుత్రు
 లను సప్తసంతానఫలంబుల నధిగమించి, కొండెము లాలింపక,
 చారచక్షుఁడై మెలంగుచు, విరోధిమర్మముల వరయుచు, తన
 ప్రయత్న మొరులకు నింగితాకారచేష్టలఁ గొంచెమైనఁ దెలుపక,
 జారచోరత్వమాలకుఁ దా వొనంగక, శరణు సాచ్చినశత్రువు
 నైనఁ గాంచుచు, తరతరములనాటి హితులఁ బోషించుచు, పా
 త్రాదానంబు సేయుచు, పరుల నెవ్వరిని విశ్వసించక, శరీరరక్షా
 క్రమంబు నేమటక, దీనానాథజనంబులఁ గృపమీఱు రక్షించు
 చు, సేవకావళికిఁ జింతామణియై, బంధుజనములపాలిటి పారిజా
 తంబై నిరంతరదైవచింతనాపరుడై క్రాలుచుండెను.

మఱియు నారాముడు * చతుర్దశవిద్యాప్రవీణుడై

---

*చతుర్దశవిద్యలు : 1 ఋగ్వేదము 2 యజుర్వేదము 3 సామవేద
 ము 4 అథర్వవేదము 5 శిక్ష 6 వ్యాకరణము 7 ఛందస్సు 8 నిఠ్యకము
 9 జ్యోతిషము 10 కల్పము 11 మీమాంస 12 న్యాయకాస్త్రము 13 పు
 రాణములు 14 ధర్మకాస్త్రము.

*చతుర్దశరాజదోషములకు లోనుగాక చతుర్దశభువనములయందును దనకీర్తి చిరస్థాయిగ నుండునటుల, వ్రేవర్తించుచుండెను.

౨

ఇట్లుండ శతకంఠుడనురాక్షసవరుఁ డొకఁడు తనజాతులగురావణకుంభకర్ణాది నిశాచరవీరులు రామునిచే జంపఁబడిరనువార్త విని, ఘృతయుతాగ్నివలె మండిపడుచు, హుంకరించుచు, బ్రహ్మాండమెల్ల మ్రొంగ నట్టఘన మొనరించుచుఁ దన శక్తిగవ్వారముం దెఱచి, తిల్లోకభయంకరంబుగ సింహనాద మొనర్చెను.

అంత నూర్వ్యుడు భయానుఁడై తెరువుఁ దప్పి మేఘునిమఱువుఁ జొచ్చెను; దేవత లెల్లరుఁ దల్లడిల్లిరి; మఱియు నయోధ్యాదివట్టనములయందు నేకమహాత్పాతములుద్భవించెను.

*చతుర్దశరాజదోషములు :—1 మంత్రగోపనము సేమఱచుట 2 దీర్ఘచింత 3 నిరర్థకపుంజంత 4 ప్రసాదవిరహితత్వము 5 బుధావిజ్ఞానము 6 శుభాప్రయోగము 7 విషయానురాగభరము 8 అన్యతము 9 అలస్యము 10 నాస్తికత్వము 11 అర్థములయందుననర్థమతి 12 దీర్ఘనూత్రత్వము 13 దీర్ఘరదోషము 14 నిరీతకార్యము లాచరింపకుండుట.

*చతుర్దశభువనములు :—1 భూలోకము 2 భువనలోకము 3 స్వర్గలోకము 4 మహాలోకము 5 జనోలోకము 6 తపోలోకము 7 సత్యలోకము, (ఇవి ధోర్ధ్వలోకములు.)

1 అతలము 2 వితలము 3 సుతలము 4 తలాతలము 5 రసాతలము 6 మహాతలము 7 పాతాళము, (ఇవి అధోలోకములు.)

పిమ్మట శతాననుండును దెందమునఁ గొంత విచారించి
 “మానవమాతృగ్రిం దగునొక్కరాముఁ డనువానికొఱకు నకల
 లోకంబులును బరిమార్చ నేల ? వానికి గోభ్రాహ్మణదేవతా
 దులు ప్రియంబు లని విందు. కావునఁ దత్ప్రహరణంబులు
 గావించెడ; అరాముం డందుల కడ్డపడవచ్చెనేని నాపగఁ దీర్చు
 కొనియెడఁగాక !”

అని నిశ్చయించుకొని మహాతాపామున ముష్టా
 శ్రమములు పొచ్చి, హోమగుండంబులఁ బూడ్చి, యాగధేను
 వ్రులఁ ద్రుంచి, సాల, రసాల, పూగ, పున్నాగ ముఖ్యభూషము
 లఁ గూర్చి, కాసారంబులఁ గలంచి, మునినతులఁ జెఱుగుకొని,
 యమ్మునివరులకరములు వనలతలచే బంధించి, యనేకవిధముల
 బాధింపఁదొడఁగెను.

ముషీశ్వరు లాబాధల కోర్వఁజాలక యాదుష్టరాక్షసుని
 పైఁ గుపితాత్మ లయ్యుఁ బద్మభవుఁ డాతనికొనుఁగినవరముల
 తే వాని నేమియుఁ జేయఁజాలరైరి. శతకంఠుండును నిశ్శంకం
 బున నొకమునీశ్వరుని బట్టుకొని యాలనియూర్ధ్వపుండ్రంబు
 నాకుచు నింకొకవిపునిబన్నిడఁ జెప్పిసి తెగించుచు, మఱియొక
 డానిపై సురీప్రరాగంబుఁ జల్లుచు, వేఱొకసాధుశ్రేష్ఠుని నోర
 నొక్కి మూయుచు, నొక్కయతీశ్వరుకీల్లసిగఁ జెల్లగిలఁపీయు
 చు, నొకయోగిందుగ్నిముక్కుఁ బదుముచు, నొకమహీసురుని

వయి నుమియుచు, నొక్కదిగంబరునిఁ దన్నుచు, మఱియు,
నొక్కనాఁ డమరులఁ దోల్చుచు, నొక్కతఱి మహాగుండై
మానవుల మ్రొంగుచు, నీరీతి లోకంబుల నెల్లఁ జేశాకుపటచు
చుండెను.

అంత దేవతలును, ధరణీదేవతలును, జిత్రములఁ గళవళ
పడి యొక్కచోఁ గూడి “మన కిక నెవ్వఁడు దిక్కు? ఎవ్వఁ
డీబాధల మాన్పును? ఎవ్వనిచే నీదుష్టఁ డీలును? ఎవ్వనికరు,
కారనమున లోకము లిక మనఁగలవు?” అని చింతానముద్ర
మున మునింగి యవరిమితాందోళితమానసులై క్రమృత ధైర్యం.
బులు దెచ్చుకొనుచుండ, వారిలో ఘరలు మునివరుల కిట్లనిరి.

తాపసోత్తములారా! మున్ను మనకొఱకు దానవసంహా-
ర మొనరించుటకు విష్ణుదేవుఁడు దశరథతనయుడై జనియించి
రాముఁ డన వెలయుచున్నాఁడుగదా? దుష్టఁడగు పంక్తికంఠుని
గీటణఁగించి మనల సందఱఁ గాపాడిన యావీరాగ్రేసరుడే
మనయిడుమల నెల్ల నెడఁబాపఁగలఁడు; ఇదిగాక “వినాశకాళే,
వివరీతబుద్ధిః” అనునట్లు వీని కాయువు సెల్లియుండుటచేతనే
యిట్టదుష్టచేష్ట లొనరించుచున్నవాఁడు. కావున మీ రెంత
మాత్రము జాగొనరింపక వెంటనే రామునినన్నిధి కేగి మొఱ
పెట్టుఁడు. మేమును దివినుండి పొడసూపెదము” దేవత లిట్లు
సెప్పి నాకంబున కరిగిరి.

3

అంత శాండిల్య, కొండన్య, గాలవ, జాబాలి, మాండవ్య, మైత్రేయ, మందపాల, మార్కండేయాదిమానివరు లెల్లదుఁ జయునమై చనిచని యనమానవై భవోపేతంబగు సాకేతంబును గాంచి, తదీయపరిఘానైశాల్యంబును, పాకారాన్నత్యంబును, గాంచనగోహసముదాయంబును, గంధగజాశ్వరథాదులను, దుంచినవేడ్కతోఁ దిలకించుచు మెల్లన వీడ్కొని, తత్పురమధ్యంబున వెలుఁగొందు నొకకణకమయప్రాసాదముం గాంచి మెచ్చుచు, తన్మందిరమధ్యభాగంబునఁ దనరారు మణిగణశోభామయ మగు నొకసంహాసముం గాంచి, యం దాసీనుడై యున్న శ్రీరామభద్రునిఁ గన్నులకఱుపుదీఱ విలోకించి సాంద్రప్రమోదరసపరిపూర్ణహృదయులై వివిధమంత్రాక్షతలతోడి హస్తంబు లెత్తి “జయజానకీప్రాణనాథా ! జయభూదేవమందారా ! జయభక్తవంశక్షణదీక్షాదక్షా !” అని యాశీర్వదించిరి.

అంత రాఘవేశ్వరుఁడు మునీశ్వరుల కందఱకుఁ బ్రీత్యుత్థానాభివందనములు వేటువేఱ నాచరించి, వారల నర్హ్యపాద్యాదివిధులఁ బూజించి యుచితపీఠంబుల నాసీనులఁ గావించి మందస్మితవదనారవిందుడై యానంద మందంద సందడింప, మెల్లన మునివరుల కిట్లనియె.

మునికులతలకులారా ! భవత్ప్రవిత్రీపాదారవిందచింతన విశేషంబునఁగదా మావిభవంబు లెల్ల నిరంతరాభివృద్ధిఁ గను

చు మోదంబు నొడఁగూర్చుచున్నవి? మీక లేయేస్థలముల కేఁగుదెంతురో, మీశుభవీక్షణము లేచోటఁ బ్రసరింపఁజేయుదురో, ఆయాతావులు వృద్ధిబొందుచుండును గదా!

మహాత్ములారా! మీకును, మీశిష్యులకును, పరిజనులకును, సేమమేకదా? ధేనువు లనిశము క్షీరములఁ బిడుకుచుండునే? తరువు లేవ్వేళల ఫలంబుల నిచ్చుచున్నవియే? తపోధర్మంబులు, యజ్ఞారంబులు ననవరతము నిర్విఘ్నముగఁ బ్రవర్తిల్లుచుండునే?

వనిత్రాచరిత్రులారా! భవదీయకరుణాకటాక్షక్షణంబు నఁగదా నే నీధాత్రీతలంబెల్ల నేకచక్రముగ నేలఁగలుగుచుంటిని? నిన్నాస్థనత్వముఁ బూని న న్నంతయు నమ్ముకొనియున్న మీ కెట్టియిక్కట్టును దటస్థింపదుగదా? కానుఁడ నగు నాకు మీర లెట్టికార్యము నియోగించిన నది తప్పక నెఱవేర్పఁగలవాఁడను; దాఁపటిక ముంచక మీవచ్చినకార్యముతెఱంగఱి గింపుఁ” డని వేడుకొనుటయు, మునులెల్ల రత్యంతసంతోషమొంది యిట్లు పచింపఁదొడఁగిరి.

“శ్రీరామచంద్రా! నీమహిమయు గొనియాడ మా బోంట్లకు పశమగునా? లోకకంటకు లగు రావణకుంభకర్ణాది కూరరాక్షసుల నెల్ల రణరంగంబునఁ బరివారిచ్చి మాబాధల నెల్లఁ బూఁజఁద్రోలితి వింతకంటె శుభంబు మాకేమికావలయు?

“ఇదియునుంగాక మహేంద్ర సూక్ష్మమాణు లాహోహ

మున నిర్జించి తదీయనతులను జెఱలువెట్టి మహాగ్రరణకాం
క్షను జరించిన వీరుం డగు నింద్రజిత్తుని, దోయధుల వన్నిటిని
దోయిటఁబట్టఁజాలి వాయువును బంధించు నేర్పెఱింగి, శిఖవా
తఁ బడియైన వెడలనేర్చు మాయాయుతవిక్రముం డగు నయ్య
తీకాయుని, బిన్ననాఁడె యమునిపీఠ మణఁచి, త్రిభువనాధీశు
ల నెల్లర ధిక్కరించిన మహాకాయుని, దేవేంద్రు నొక్కవేల్చిడి
శైశవిఁబాలు శక్తి గలిగి, యప్రతిద్వంద్వసాహసులైనకంపనాకం
చనులను, గృతాంతునైన నంతమొందించు సమర్థత గలిగి భీమ
గదారణకౌశలమున దళాననుని మెప్పించుదర్పము గల దేవాం
తకనరాంతకులను, నాహవమున నెదిరింప నీకె కాక యితరులకు
సాధ్య మగునే?

మఱియు దేవదానవసంగ్రామరంగవిరోధుం డగు మ
హాదదుండును, నిఖిలశత్రుభీముం డగు ఖడ్గరోముండును, వన
లనదృశుం డగు సర్పరోముండును మొదలుగాఁ గల యపార
బలవరాక్రమవంతులగు బాసపుల నెల్ల సశ్రీమమున సంహరిం
పవే? అదియునుంగాక దుష్టనిగ్రహశిష్టపరిపాలక, జగజ్జేష్ఠక్ర
మాది చితుదంబులు నీకకాక యన్యులకుఁ జెల్లునే? అని యిట్లు
స్తోత్రములు చేసి మునీంద్రులు రామచంద్రునకు మరల నిట్లనిరి.

“రఘుకులతిలకా ! తొల్లి నీదయావిశేషంబున నమస్త
జనులు సంతోషసాగరమునఁ జేలియాడిరి. కాని యిప్పుడు
సంభవించినబాధలవలన మిగులఁ జింతనొందుచున్నవారలు. నీ

కావార్త లేమని విన్నవించుము; కలకంఠుం డనునొకదుష్టరాక్ష
సుఁడు కనులగట్టనిచే వరమ్ములంది కండకావరమునఁ జరించు
చు లోకములఁ గలంచుచున్నవాఁడు. మున్ను వశకంఠునిబా
ధలకె తాళఁజాలక యెట్లో నీయనుగ్రహమున బ్రీడికితిమి.
ఇవ్వు డీశకంఠునిబాధల కెట్లోర్వఁజాలుదుము? ఆదురాత్ముఁ
డొనరించెడి బాధలకు వెఱచి దేవత లెల్లరు నీమఱుఁగుచొరఁగ
నరుదెంచి యదె యభ్యవీధి నెట్లు నిలిచియున్నవారలో వీక్షిం
పుము.”

అని చెప్పటయు రాముం డల్లనఁదల పై కెత్తి చూడ,
దేవతలు పొడనూపి పారిజాతప్రసూనంబు లాతనిపైఁ గురియిం
చి యంతర్ధానంబు నొందిరి; రాముండును విషణ్ణహృదయుఁడై
చింతించి “తొల్లి పదితలలరక్కసు నుక్కఁగింప నోవక సీతా
వియోగుండైన యకారణమున వాలిం దుగ్గించి, కోఁతులమ
ఱువుసాచి, యనేకప్రయానంబుల వైరంబుఁ జక్కఁబెట్టి లో
కంబుల నుద్ధరించితి; అది యట్లుండె; నూఱుతలలును, గరళత
ద్యయంబునుం గల యాదానపు నివృత్తి డెట్లు సంహరింపనేర్పెను?”
అని యట్లుంబున వగచి వెండియు నమ్మునీంద్రులతో నిట్లనియె.

“మానివరులారా! ఆదుష్టరాక్షసుఁ డెవ్వనికీ బుట్టె?
ఎవ్వనికొఱ కింతచేసె? ఎవ్వని వరములఁ గోరె? పద్మసంభవుఁ
డెట్లానంగి? ఇయం బుడిగి మీర లీవృత్తాంతమంతయు నా
కెఱిగింపుఁడు; మీపనుపున నే నేగి యాపాపకర్మనిభంజన

మునఁ జెండాడెద;'' నని పలుక మునిపరు లమందానందకందభీతి
హృదయారవిందులై యరామచంద్రా! మే మాతనికథ యంత
యు నవిస్తరముగ విన్నవించెద మాలింపు'' మని యిట్లు వచిం
పఁదొడఁగిరి.

ఋషి శ్రేష్ఠుఁడును, సుహృత్సిద్ధుఁడును నగు పులస్త్య
*బ్రహ్మకు గృహస్థాశ్రమమున విశ్రవసుండును, అశ్రమముండునను
నిరువురుకొడుకు లుదయించిరి; అందు విశ్రవసుఁడు కైకసి
యనురాక్షసిం బాణిగ్రహణంబుఁ గావించి, దానివలనఁ గ్రామ
ముగ రావణ, కుంభకర్ణ, విభీషణాదులగు జగజ్జేష్ఠితాపులఁ
గాంచెను.

అశ్రమముం డనువాఁడు చిత్రాగంధి యనుగంధర్వవధూ
టిపి జెట్టబట్టి సంతానంబుఁ గానక చింతించి, తనయన్నకొమరు
లగుదశకంధర, ఘటకర్ణ, విభీషణప్రముఖుల బలపరాక్రమము
లఁ జూచి లజ్జించి తనమనంబున నిట్లు యోజించెను.

తనయులు లేని నిలయంబున, జనపతి లేనిరాజ్యంబును
వినయము లేని విద్యయు, వివేకము లేని వైద్యము, కనకము
లేని భాగ్యము, సుగంధము లేని సుమము వ్యర్థములు. ఇదిగాక
“అపుత్రస్య గతి రాస్తి” యని యందురు. కావున నే నిప్పుడే

* బ్రహ్మలు తొమ్మిది :—1 భృగువు, 2 పులస్త్యుడు, 3 పుల
హుడు 4 ఆంగీరసుడు 5 అత్రి 6 క్రతువు 7 దక్షుడు 8 వసిష్ఠుడు
9 మన్మథు.

యరణ్యమున కేగి *త్రిమూర్తులనుగూర్చి తపం బాచరించి
దశకంఠనికంటె బ్రతాపశాలియు, నూఱుశిరములు, నిన్నూఱు
శరములు గలిగిన కుమారు నొక్కనిఁ గాంచెద” నని తలంచి
తత్తణమే వనాంతరమున కేగి ముమ్మూర్తులను హృదయమున
నిలిపి ఘోరతపం బాసరింపఁ ద్రిమూర్తి స్వరూపుఁడు దానె
యగుట నినుఁడు ప్రత్యక్షమై యాతనితపస్సున కెంతయు సంత
సించి జగద్భయదాకారుఁ డగునొకపుత్తుని నాతని కొనఁగెను.

ఈరీతి నశ్రీముఁడు భండనోద్ధండశతద్వయభుజాదండుఁ
డగుపుత్తునిఁ బడసి, లంకకంటె సహస్రగుణాతిశయంబగు ప్ర
తాపలంక యను నొక్కపట్టణము (వంచమనముద్ర) మధ్యమున
నావెంటనే విశ్వకర్మచే నిర్మింపఁజేసి యందు శతకంఠునికే బట్ట
ముఁ గట్టి వెండియుఁ దపంబున కరిగె.

అంత నీవును రావణముఖ్యకూరాసురులను సంహరించి
జగంబు నుద్ధరించితివి. అట్టితటిఁ దనజ్ఞాతులగు రావణకుంభ
కరాదులమరణములు విని, యాశతాననుఁడు లయకాలాగ్నివలె
మండిపడి తనమనమున నిట్లు తలంచెను.

రావణుఁడు దీర్ఘాలోచనసేయక దనకు పరులు వానరులు
దృఢప్రాయులుగ నెంచి తక్కినవారిచే జాప్రలేకుండ బ్రహ్మచే

*త్రిమూర్తులు:—1 బ్రహ్మ 2 విష్ణువు 3 ఈశ్వరుఁడు.

● సముద్రములు:—1 లవణసముద్రము 2 ఇక్షుసముద్రము 3 ను
రాసముద్రము 4 సర్పిసముద్రము 5 దధిసముద్రము 6 క్షీరసముద్రము 7 శు
ద్ధోదకసముద్రము.

వరము వడసి తుదకుఁ దా హతుఁడయ్యెను. నే నట్లుగాక పురుషులచే నెవ్వరివలనను జాపు లేకుండ విరించిని వరంబుఁ గోరి యటుపిమ్మట రాముని సంహరించి నాయగ్రజాలవగఁ దీర్చు కొనియెదఁగాక !

అని నిశ్చయించుకొని ప్రతాపలంకాపురీపాలనమునకు నాపులగు మంత్రులఁ బ్రతిష్ఠించి, *నవరత్న, కనక, రజత, తామ్రాదిబోహవినిర్మిత నవప్రాకారరక్షకులగు రాక్షసుల నప్రమత్తులుగ నుండఁ బోత్సహించి, యొకమహారణ్యమునకుఁజని కృతస్నానుఁడై, భారతీరమణు నుద్దేశించి జగదద్భుతముగాఁ బంచాగ్నిమధ్యమున బొట్టనవేలి లూతగా నిల్చి హస్తంబు లెత్తి ప్రచండమార్తాండమండలంబుఁ జూచుచు నిరాహారుఁడై వెయ్యేండ్లు తపంబుఁ గావించెను.

అంతట వానిఘోరతపంబునకు జగంబులెల్ల తల్లడిల్లె ; రవిచంద్రులు గతులఁదప్పిరి; అష్టదిక్కులదరె; దిక్పాలకగణంబు బెదరె; అట్టితఱి హిరణ్యగర్భుఁ డొక్కమొగి నేలెంచి శత

*నవరత్నములు :—1 వజ్రము 2 వైడూర్యము 3 గోమేధికము 4 పుష్కరాగమ 5 మరకతము 6 మాణిక్యము 7 నీలము 8 శ్రవాణము 9 ముక్కము.

అష్టదిక్కులు :—1 తూర్పు 2 ఆగ్నేయము 3 దక్షిణము 4 నైఋతి 5 పడమర 6 వాయవ్యము 7 ఉత్తరము 8 ఈశాన్యము.

దిక్పాలకులు :—1 ఇంద్రుఁడు 2 అగ్ని 3 యముఁడు 4 నిర్భతి 5 వరుణుఁడు 6 వాయువు 7 కుశేధుఁడు 8 ఈశానుఁడు.

కంఠనిగని, యబ్బురమంది, కరుణారసంబు పెల్లుబ్బ నిట్లునెయ్యె.

“ఓయీ శతాస్య! భవదీయలిపోవితేషముప కే సంత
యు మెచ్చితి; వలసినవరంబుఁ గోరు మిచ్చెద!” నని వచింప
శతాననుఁడు చతురాననుని జూచి కరములు మోడ్చి, దండవ్రు
ణానుంబుఁ గావించి, “కరుణాసాగరా! కమలగర్భా! నయ్యది
బున వరంబు లొసంగు దయ మీ కుండనేని యక్ష, రాక్షస,
గరుడ, గంధర్వ, సిద్ధ, సాధ్య, విద్యాధర, బృంహారక, కిన్నర,
కింపురుష, నర, వానరాదులగు పురుషులవలనను, మృ, గాండజ,
భుజంగమలోకంబులవలనను, మీన, కర్కట, మకర, కచ్చసాది
జలచరనముదయంబులవలనను, నాకు మరణములేకుండఁ బ్రసా
దించు” మని వేడుకొనెను.

కమలాననుఁడు వానికోరినవరములు దయచేసి మఱియు
నొక్కవరము వేడుకొను మనిన దనుజేంద్రుఁడు హర్షించి,
రణంబునేయునెడఁ దనశరీరమునఁ గల శోణితకణంబు భూమి
పయి నెచ్చటఁ దొరంగు నెచ్చట నూర్గురు శతములు లుదయిం
చునట్లుగా ననుగ్రహింపు మనవుడు జలజాననుండును నత్తెఱం
గునకు నమ్మితించి, నీలిపోమహిమమునకుఁ జిద్రిలోకములు నెం
దును నరియెఱుంగము గావున నిక నొక్కవరం బిచ్చుట మని
నుప్రసన్నుఁడైన గని “జరయు, శ్రీమంబును, షణ్ణిహంబును
భయంబును, దైన్యంబును ద న్మేన్మందును బొరయకుండ వరం

*త్రిలోకములు: 1 స్వర్గలోకము 2 మర్త్యలోకము 3 పాతాళలోకము.

బొసంగవే* యని యాతఁడు కోరుటయు, విరించి యట్లయగుఁ గాక యని దీవించి యదృశ్యుడయ్యెను.

అంతఁ గమలసంభవదయాసంశ్లాప్తవరప్రభావుండైన శతముఖుఁడు ప్రతాపలంకాభిముఖుండై, చని తత్పురముఁ బ్రవేశించి, రావణకుంభకర్ణాదులఁ జంపిన పగ నీఁగుటకై రాముని సంహరింపఁదలఁచి యాతఁ డగపడుదనుకఁ దత్ప్రియంబులగు గోశ్వాహ్మణమునిసంఘముల హననముఁ గావింప నెంచి ప్రభాసులును, దండనాయకులును దన్నుం గొలువ సకలదిక్కులు ప్రక్కలు గావించి, దేవతలపురంబులకు దాడివెట్టి, దివిజలఁ బాఱఁదోలి, మరలి మాయాశ్రమంబులు చూటలాడి, కొందఱ మునులఁ జంపి, పతివ్రతలగు తరుణుల నెల్లరఁ జెఱలుగొని, హోమధేచువులఁ దునిమి, మఱియు నిట్టిహింస లెన్నేని గావింపఁదొడఁగెను.

రాఘవేశ్వరా! నీవుదక్క మా కీక దిక్కు వేతె లేనందున, నమరవరులు నిన్నుఁ జేరి వేడుకొం డని వచింప మే మిట్లరుదెంచితిమి; కరుణాతిరేకమున మా కభయమిచ్చి ప్రోవవే* యని కన్నుల సశ్రుధార లొలుక నేడువఁడొడఁగిన రామ భూవరుఁడు దయాభుండై, “తాపనవర్యులారా! దుష్టాత్ముండై యిట్టిదుడుకుచేష్టలొనరించు నాకట్టిడిరక్కసుని *పంచభూతములుపాక్షిగనేఁ బరిమార్చి మీకును, సురలకును, సంశోష మొనఁగూర్చెద; మీ రిక్కఁ జింతదక్కి యుండుఁ” డని యభయం బొసంగి హారల నందఱ నాశ్రమంబులకుఁ బనిచెను.

* పంచభూతములు, 1 పృథ్వి 2 అగ్ని 3 లేజస్సు 4 వాయువు 5 ఆకాశము.

ద్వితీయకాండము

ప్రియతరము రాఘవుఁ డేకాంతస్థలమునఁ గూరుచుండే శతముఖునిజన్మమహిమయు, నాతని తపశ్శక్తియు, వరములఁ గొనుటయు, మనమునఁ దలపోసి తాను రాక్షసాంతకుఁ డయ్యు ను, మానవుఁడై యుంటఁజేసి తనమహిమఁ దా నెఱుంగనేరక యారక్కసునిపరాక్రమాదులఁ జలఁచి దీనవదనుఁడై చింతిం దుచుఁ గొంతవడికి సోదరులను, సుమంత్రాదిమంతులను నటకు రావించి వారలు వినఁగ లక్ష్యణునితో నిట్లనియె.

“లక్ష్మణా ! నాహృదయమునఁ జేయివెట్టి కలఁచిన టున్నయది. మనసైన్యములు లవణేక్షుసురాసర్పినముద్రము లేవిధమున దాటవచ్చు ? దాఁటఁబో విధాతృఁడిచ్చిన వర గర్వ మెత్తెఱంగునఁ గడపవచ్చు ? గడఁచెఁబో నవవరిఖాయుత పాత్రకారపట్టనం బెట్లు లగ్గవట్టవచ్చు ? వట్టెఁబో రణరంగమునఁ బరపురుషా జేయుఁడగునా దనుజవల్లభు నెట్లు సంహరింపవచ్చు ? అక్కటా ! మునీశ్వరులు నేఁ డిట్లెల వచ్చిరి ? నే నిటు లేల ప్రాతినలు గావించితి ? ముందువెనుక లరయక పలుకుట యెట్టి వారికై న హానికరముగదా ?”

అని వచించి తానునులక్ష్మణుండును దక్కఁ దక్కినబల సాధనసామగ్రి చాల దనియుఁ జతుస్పముద్రలంఘనము దుర్లు

మనియుఁ దలఁచి నిర్విణ్ణహృదయుఁడై యూరకుండె. మంత్రులు చిట్టిటని యూహింపనేర రైరి; తత్ప్రకారంబు లీక్షించి సామి త్రికోపాధునితలోచనుఁడై రామచంద్రుని కిట్లనియె.

“అగ్రజా ! శతముఖుండగునారాక్షసునెట్లు సాధింపఁగ యని మీరింతగాఁ జింతనొందనేల ? తూలికావర్వతమును ధూళిఁ గావింప నొక్కింత యగ్నికణము చాలదే ? నేఁ దలం చినచో శశిదివాకరచింబముల నొక్కముగిఁ గబళింపనోపనే ? పిఠుగుంబోలు నాముష్టిహతిచేఁ బృథివియు, నిగియుఁ జూడి పోవినేయనే ? అట్టినాముండఱ నాశతాన్యు నేల పొగజెడకు ?

“ఇదియునుంగాక ఘోరతపం బాచరించి మతామా దులు మెచ్చఁ ద్రినేత్తునిచేఁ ద్రిశూలముఁ గొనిన లవణాను రుని దునుమాడి మీ కెల్లర కమందానంజ మొనఁగూర్చిన శత్రుఘ్నుండును, అపారఘోరనంగరతరుణమున దుర్విమత ఖండన మెఱింగి క్రొమ్మట విరోధిబల మెత్తివచ్చెనేని విజయం బానఁగూర్చుకొనెడి నేర్పుగలిగి నిరుపమవిక్రమంబున నీకు నెన వచ్చు భీరతుండును, అధ్వరాశ్వమునకై మమ్మందఱ గుండె లవియఁగొట్టి తుదకుమేటియుద్ధమున మిమ్ముఁగూడనొప్పించిన యొద్దండులగు కుశలపురును, అశవద్యరణవిద్యావిశారదుండును, అతులబలశౌర్యశాలియుఁ బరరాజభయంకరుండును నగు కుశ కుమారుఁడు విజయుండును, దేవకల్పులును, రణోత్సాహు లును నగు డెబ్బదిరెండుకోట్లవెల్లువల వానరభటులు గొలుప

మృత్యువునైన జయింపఁజాలు పరాక్రమశాలి యగు సుగ్రీవుండును, బద్ధినిని గజంబువోలె మందోదరి నల్లనఁ బట్టితెచ్చుచుఁ గవుల కెల్లర కత్యంతసంకోప మొనఁగూర్చి, దశకంఠహృన్ని స్థాభంగ మొనరించిన వానరశ్రేష్ఠుఁ డగు నంగదుండును, నీవ తల్లివి, దండ్రివని యెంచి నీ కెల్లవ్వుడు హితవాక్యములఁ జెప్పుచు భండనమునఁ బ్రత్యర్థిసంహారుం డని పేరికెక్కినజాంబ వెంతుండును, సాలతరుయుగ్మమునుఁ గేలంబూని వాలం బ్రభ తలమ్ము సోఁకఁజూచి, దిక్కు లెల్ల ప్రక్కలగున ట్లార్చుచు నరివీరుల సంతమొందించు పరాక్రమశాలి యగు నీలుండుచు, నుండ మన కింత వంతయేల ?

“మఱియు వానరకులోత్తారకుండగు తారకుండును, మహాభుజుండగు గజుండును, వజ్రధారావ్రతిమానకరభుండగు శరభుండును, సమరవిజయస్తోము లగు గోముఖి, గండమాదన, ఋషభ, మైంద, ద్వివిద, వేగదర్శి, గవయ, ప్రముఖనిఖిలమ హావనచరచమూనాయకులును, గడంగిరేని యితాశేషులోకంబులుం బరిమార్చనోపరే ?

“ఇంతియకాక మీరు పెట్టినచెట్టు విభీషణుం డిట్టినమాయమునఁ దోడురాకుండునే? అతం డలిగిన సకలబ్రహ్మాండములను గంపింపవే? ఇంతబలసామగ్రి గలుగ ససురవరునికొకట మీ రింత వంతనొందఁదగునే? ” యని వచించి బలనంతుండగుహస మంతుని హృదిందలంచి చిటునవ్వు లొలయ మఱియునిట్లునినెఁ

“అన్నా ! మన్నించి యిక్కొక్క విన్నపమాలింపవేరే డెదను; పుట్టినప్పుడె నింగి కెసి భానుని స్వర్ణానుపగిది మ్రింగిన మేటియు, బారావారమును బిల్లకాల్యయుఁబోలె గుప్పించిదాఁటిన యసమానజవళాలియు, లంకాపురమున కేగి సురలెల్లరు మెచ్చ యెత్తునినుహించిన యధికబలశాలియు, గోపానేశమునఁ దత్పుర మంతయు నగ్ని కాహుతియొనరించిన దిట్టయు, నగు గాడ్పువ్వు గలిగియుండ మన మింక వగవవలసి నవని యేల? అతఁడు గడంగినఁ గుతలంబెల్ల నొక్కవేల్చిడి నెగమీటఁగిలఁ దీరక శతకంఠుఁ డనఁగ నెంత ?

“మఱచితిరే ! నాఁడు మనల నిరువురఁ గొనిపోయి మైరావణుఁడు పాతాళంబున భద్రకాళికఁ బ్రియంబుగా నిచ్చి బలియాయఁబూచునమయంబున నొకశతవత్రీనాళంబున సూక్ష్మరూపమునఁ జొచ్చి, యచ్చోటఁ గాపున్న మత్స్యవల్లభునితోఁ బెనఁగి యతిరయమున నప్పాతాళంకానివాసులగు రాక్షసుల నెల్లర నిర్మూలంబుఁ గావించి, పిమ్మట మైరావణునితోఁ బోరాడి సప్తభ్రమరంబులతోడ వానిప్రాణంబులఁ గొని మనలను బ్రదికించెఁగాదె ? ”

“అట్టిప్రాణబంధుండును, శౌర్యధురంధరుండును నగు మరున్నందనుండు మన కాపుఁడై యున్నవాఁడు. అదియునుఁ గాక సకలదేశాధీశులును, సుఖదుఃఖములకు మనలోనివాడు గావి వెలిగాఁ బ్రవర్తింపనేరరు. ఇంతయు విచారించి సంగర

మనకరిగి శతముఖుని సంహరించి లోకముల నుద్ధరింపుము.
భద్రదంతావళమువలె నిన్ను నీ వెఱుంగవుగాని రణరంగమున
నీ వలిగితివేని బ్రహ్మాండంబెల్ల నొక్కనిముసములో భస్మీభూ
తము గాకుండునే ” అని ప్రబోధించుటయు, జానంధవుండు
లక్ష్మణుని కిట్లనియె.

“ అనుజా ! నీవచించిన దంతయు సత్యమే కాని;

“ గీ. కార్యఖడ్గము లను రెండు గతులయందుఁ

గార్య ముత్తమ మది చక్కఁ గాకయున్నఁ

బలువిధంబుల నన్వేషింప మెఱింగి

ఖడ్గ మొనరింప నటమీఁది కర్జ మండుగి ”

కావున మొదట సామదానమాయోపాయభేదంబుల
నాశతాన్యుఁ బరిమార్చ నెంచెద. అట్లొనఁగూడకున్న దండం
బున నాదుండగీనిదండధరునిలోకంబున కనిచెద, వాఁ డననెంత?
ఇంతలో విభీషణుని రావించి, యతనివలన శతాననునివర్తనము
లన్నియుఁ దెలిసికొని యటమీఁద నమ్మహాత్ముండు వచించిన
చొప్పున జరుపుదము”

౨

అని విభీషణునిఁ దలంచిన నతండును దనమనమున హ
ర్షించి, యతిశీఘ్రగమనంబున మంత్రులతోఁ దోయధి దాఁటి
యహూజనంబున నభివీధి నరుదెంచి సాకేతంబుఁ బ్రవేశించి
రాముని సందర్శించి యాతినివదవద్దములకుఁ దననిటలతలము

సోక నమస్కరించి పలు తెఱంగుల రామచంద్రుని నభినుతించెను.

అంత రాముం డమ్మధురమృదులభాషణుడగు విభీషణునిఁ గుచ్చి గాఢాలింగనముఁ గావించి, యానందాశ్రుజలవరంపరలు దొఱుగ నరగునఁ దనదండ నొక్కయచితపీఠమునఁ గూర్చుండఁజేసి యాతనిసేమము లడిగి తెలిసికొని మన్నించి మెల్లన నిట్లనియె.

“దైత్యోత్తమా ! నే నాదినమున దశకంఠబాణాగ్నిఁ బడి చేయాడింప నశక్తుడనై యున్న తరుణమున నీ వానిశాచరునిమర్మకర్మంబు లెల్ల నాకెఱిగించి వానిని మడియింపఁజేసితివి. నాకు నీవంటియాప్తుఁ డింకొకఁడు గల్గునే ? నిన్నుప్పుడొక్కనావఁజేసి సంగతార్థవము నీఁడఁగంటిని. ఇప్పు డంత కంటె నొక్కవ్రళయం బుద్భవిల్లినది. అది యెట్టి దనిన వినుము.

నూఱు శరములు, నిన్నూఱుకరములుఁ గలదై తేయిం ద్రుఁ డొక్కఁ డుద్బుద్ధుడై కండకావరమునఁ దాపసులను, దేవతలను జంపి యనేకవిధముల గోబ్రాహ్మణహననంబులును, సకలదిశారమణతాడనంబులును గావించ నద్దురాత్ముఁ డొనరించుబాధలకుఁ దాళఁజాలక మునిదేవతానివహంబు లరుదెంచి తమతమబాధల తెఱంగు గంతయు నెఱిగించి శరణుసాచ్చిన, నేను వారలఁ గరుణించి యభయహస్తంబు లిచ్చి పంచితి. ఇఁకమీఁద నేదియుం దెలియక యద్దానపునివర్తనము లన్నియు నీచే నెఱుంగఁగోరి నిన్నిట రావించితిని.”

అని వచింప విభీషణుఁ డారామునికరుణాపలోకనమహి
మమున కెంతయు నచ్చెరువంది మచ్చిక నిట్లనియె. “రఘుకు
లోత్తమా ! కఠినకంఠీరవంబుతో నొక్కభద్రేభం జెదిరింపజా
లునే ? ప్రచండానలజ్వాలలకు శుష్కగహనము నిలిచియుండఁ
గలదె ? ఝంఝాప్రభంజనమహాధాటితోఁ గొలఁదిజలదము
మార్కొననేర్చునే ? ఆశతకంఠుఁ డెంతటివాఁడైన నెట్టివరము
లుగొనిన మీతోడ నెదిరించి ప్రాణములఁ దక్కించుకొనఁజా
లునే ? రామచంద్రా ! పగవానిని మీయెదుటఁ బొగడుట పా
డిగాదు. ఐనను నన్నడిగితిరి కావున వాడైత్యవల్లభునిమహ్మ
మెల్ల నెఱిగించెద.

అదిశేషునకైన వర్ణింపనలవిగాని ప్రతాపలంకావైభవ
ము నాయట్టివాని కొక్కింతయైనఁ బొగడఁదరమగునా ? నాక
వాసులకైన భీకరములగు తొమ్మిదిప్రాకారములు గలిగి పరిభా
జలప్రమాణము రసాతలము నతిక్రమింప బ్రహ్మరుద్రాదులకు
సైత మభేద్యమై ప్రవర్తిల్లు.

దీర్ఘజిహ్వ, శిఖముఖ, స్థూలకంఠ, యోజనహస్త, దు
ర్ముఖ, శూర్పక్షర్ణ, రక్తాక్ష, పింగళాక్ష, గజోదర, త్రిముఖు
లనుమంతులు పదుండు వానితో వర్తింతురు. అందు నొ
క్కొక్కమంత్ర మృత్యువునైనఁ బొరిగొనఁజాలును. అంద
ఱుగూడినఁ బదునాల్గుభవనంబులుఁ జప్పరింతురు. వానికి గూ
ఢుండు శతముఖుండు, ఆతఁడు పరమేష్ఠిచేఁ బరపురుషాభేద్యత్వ

ము మొదలగు పెక్కుదుర్లభవరములు గొని విష్ణుశంకరాదులఁ బ్రణీకరించుచుండును.

మఱియు నేను మిమ్ము నేవించి మీచేత రావణాదులఁ దునిమించితి వని నన్నాతఁ డెప్పుడును జంపఁదలంచుచుండును. వాకు వరినికి వైరం బెప్పుడును గలదు. బలాధికుఁడగు శతాస్యుఁడు మదోన్మత్తుఁడై మనపై నెక్కడ దాడివెడలునో యని నే నెంతయు భయమంది తారకాచలగహ్వరాంతమున దాఁగి యుండును. శతముఖునికింకరులు లేన్నెప్పుడు చంపవత్తురో యని దశదిశలు చూచుచుండుటకుఁ దనచూపులు చాల వని కాదే స్వర్గాధ్యక్షుఁడు సహస్రాక్షుఁ డయ్యెను?

బలంబునకుఁ బరాక్రమంబునకు నెంచిచూడ శతానను నకు, దళాననునకు, హస్తముశక్తాంతర మున్నది. వానిం జంప మీకుఁడక్క మఱియెవ్వరికిని శక్యముగాదు. మీ రిప్పుడే పాప సులగు హనుమదాదుల నెల్లర రావించి యుద్ధమునకు సంసిద్ధు లరు గండు."

ఇట్లు బోధింప మారుతాత్మజునిచేఁ గొంతకార్యము నెఱవేఱఁగల దని యెంచి రామభద్రుఁడు హనుమంతునిఁ దనహృదయమునఁ ధరింపఁ దత్తణమె యాతఁడు గంధమాదనాద్రినుండి మనోవేగమునఁ జనుడెంచి, రామునిపాదములపైఁ బడి దండ చక్రజామంబులు గావించి "రామచంద్రప్రభూ ! నేవఁక నగు నేశ్వరులసేనకార్యం బెద్దియో నెలవీయవేడెదను. సముద్ర

ములు దావులుపన్నీదాటంగజేయుదునో, మృత్యువక్రము దాపలిచేత మూయుదునో, కృతాంతునిఁ బట్టితెత్తునో, *కుల పర్వతములు పెల్లగింతునో యానతితురుగాక.”

అని పెక్కుభంగుల సంభ్రమింప దశరథనందనుఁడు మరున్నందనుని గరుణామృతలహారులు వర్ష వలలోకించి, “రమ్మూర” మ్మని తొమ్మ తొమ్మనఁ గదియ నాలింగనముఁగావించి, కుశలం బడిగి పథశ్రమము దీఱ నొక్కహర్యమున విడియ నియమించి పనిచి, యతం డరిగినపిదప విభీషణునిఁ గనుఁగొని, “మహాత్మా! నీచే నెఱవేఱనికార్యము లుండవుగదా?” అని యుష్టాలాపముల నాడి, యారేయి గడపెను.

3

రాముఁడు మఱుచటిదినమునుదయమున నెమేల్కొంచిసంధ్యాదిక్కియలునిర్వర్తించిగురుపితృపూజనములుగావించి, యగ్ని హోత్రములు దర్శించి, విప్రసహస్రములకుఁ గర్పూరా *ద్యవ్విగంధములును, తాంబూలంబులు, నొసఁగి, వారిచేనాశీర్వాదంబులు నడసి, భరతశత్రుఁగ్ను, లక్ష్మణ, విభీషణాదులతోఁగూడ నలంకృతుండై సుమంత్రాద్యమంత్రులుగొలువనేకాంత సాధమునఁగూరు

* కులపర్వతములు :—1 హిమవంతము 2 నిషధము 3 వింధ్యము 4 మాల్యవంతము 5 పారియాత్రము 6 గంధమాదనము 7 క్షేమకూటము.

• అప్తగంధములు;—1 కర్పూరము 2 కస్తూరి 3 పుసుఁగు 4 జవ్వాది 5 అగురు 6 చన్నీరు 7 అత్తరు 8 శ్రీగంధము.

చుండియచటికి హనుమంతునిరప్పించి యతఁడును, హనును, విభీషణుఁడును, రావణ, కుంభకర్ణ, దేవాంతక, నరాంతకప్రముఖ నిఖిలదానవ మహోద్దండభండనప్రకారంబు లుగ్గడించుకొనుచు, నెడనెడ మారుతిం గొనియాడుచుఁ గొంతప్రాద్దుపుచ్చి, హనుమంతునికి శతకంఠనివ్రకారం బెఱిఁగింపు మని విభీషణునకుఁ గనుసన్న గావించెను.

అంత విభీషణుఁడు సమ్మదంబున నమ్మరుత్సుతునకుఁ దెలివిపడ శతకంఠనిజన్మంబును, తపోమహిమంబును, జలజఞ్మలన వరములుగొనినతెఱఁగును, మునిదేవతాప్రహరణంబులును, చతుస్సముద్రలంఘనప్రయాసంబును, పరిఘావిశేషంబును, ప్రాకారప్రకారంబును, ద్వారరక్షకమహాదానవనివహవిక్రమంబును, మంత్రీజనప్రచండత్వమును గరతలామలకంబుగా నెఱిఁగించిన విని వనచరవయ్యుఁడు గగనంబునఁ గుప్పించి గంతులిడుచు రాఘవుని గొనియాడుచుఁ దనచే వంతయు సాధ్యంబగుట మనమున నిశ్చయించి రామున కిట్లనియె.

“రామదంద్రా! నీబంటు నే నుండఁగ నాశతాననుఁడెంతటివాఁడైన నేమిథయము? మీయనుజ్ఞ యైనచో నేనిప్పుడ చని యానిశాచరు నవలీలఁ బొలియించి వచ్చెద; నదియెట్టులనినఁ, జండికాధవునిచే శక్తియు, జగత్ప్రాణుడైనయస్మజ్జనకునిచే జవనత్వములును, సమరులపలన నజరత్వము, నశ్వుతత్వము, నశ్రమశౌర్యంబులును, మీదివ్యహస్తస్సగ్ధముచే వచ్చి

దేహంబును, నేఁ బొందియుంటిని; కావునఁ గాలాగ్నినైన నిట్టె పట్టి మ్రింగఁగలను. అట్టిదో నా కాశతకంఠఁ డవఁగ నెంతటి వాఁడు ?

“ఇదిగాక జలనిధులు దాఁట నలవిగా దని మీ రెంత మాత్ర) మెంచవలదు. నావాలముపై నమస్తసేనల నవలీల దాఁటింపఁజాలుదును. ఇది యాత్మస్తవంబుగా నెంచవలదు. మీపాదములూన లే నన్మతమాడువాఁడఁగాను; మీరు నమ్మించినను నమ్మక సుగ్రీవుఁడు మీచే దుందుభికిఁజేబరంబు మీ టించి, సప్తతాళంబుల నొక్కకోలఁ దునియనేయించి యట మీఁద మిమ్ముల నాశ్రయించెఁగాదే? కావున మీరును నామ హారూపము వీక్షించినఁగాని సమ్మతింపరని యెంచెద.

“తేపు మీపేరఁ జంద్ర)తారాబలములు గలిగియున్నవి. నేనును సాయందుఁగల బలము దేట తెల్లంబు చేసెద” నని జన వల్లభునిచే ననుజ్ఞవడసి పార్వతీవల్లభుని హృదయమునఁ దలంచి యనేకవిధములఁ బార్థనములు సేయ, నీశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమై “అంజనీతనయా! నీభక్తి యెంతయు మెచ్చఁదగినది. నీ కేమి కావలయునో కోరుకొ మ్మిచ్చెద” ననెను.

అంత మారుతాత్మజుఁడు “స్వామీ! నామీఁద దయ గలదేని ప్రళయకాలమున విశ్వరూపముఁ దాల్చునెడ మీయం దెట్టిమహిమము ప్రవర్తిల్లునో యట్టిదుర్నిరీక్షంబగు తేజంబును, విమతశరీముఖాప్రతిహతత్వంబును నొసంగవే” యని వేడుకొ

నుటయు భర్గుం ,, డట్లకాక ,, యని దీవించి, కైలాసమున కేగెను.

తదనంతర మాహానుమంతుడు తనతండ్రి యగు వాయుదేవుని దలంప నాతఁ డరుదెంచి పుత్తునియెడఁ బ్రసన్నుడై, యనదృశజవంబును, అభేదనత్వంబును నొసంగి చనియె.

అంత రాఘవుఁ డాంజనేయునిరూపముఁ దిలకింపఁ గోరి లక్ష్మణునిభీష్మణాదులతోఁ గొలుపు దీర్చి యాహానుమంతుని రప్పించి, తనయుద్దేశముఁ జెప్ప నామాదుతియు నత్యంతసంతోష మొంది తననక్షమున మాధవుఁడును, ముఖమం దగ్నియు, శిరమున నమరేంద్రుఁడును, చెక్కుల నశ్వినులును, చరణోరుమధ్యముల సుర, సిద్ధ, సాధ్య, కిన్నర, గరు, షోరగాదిసర్వాలింపులును గన్పట్ట దనభారమునకు మహీతలంబెల్ల వణంక విలయభైరవాకారముం దాల్చెను.

ఇట్లు లపారగంభీరవిస్తారశరీరుం డగు హానుమంతుని నిరీక్షింపఁజాలక, నుమంత్రప్రముఖమంత్రులును, దక్కినదొరలును దలతెత్త వెఱచి భయకంపితదేహులై యుండిరి. లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులును, దదీయమహిమాతిశయముఁ గాంచి టొట్టిటవి వర్ణింపనేరక నిర్విణ్ణమనస్కులై యుండిరి.

రామభద్రుఁడును నాతనిరొద్దరేఖావిశేషమునకుఁ బరమాశ్చర్యహృదయుడై యాతనిసాహాయ్యమున శతముఖునిఁ

దప్పక తురుమవచ్చు నని నిశ్చయించుకొని కృపాపాంగంబుల పమ్మలెంబు చిలుక నవలోకంబొనర్చి యిట్లనియె.

“మారుతాత్మజా! మహానుభావా! నీరూపముఁ జూడ నాకే శంక వొడమునున్నయది. తక్కినవారిమాట నిఁకఁజెప్ప నేల? దుర్నిరీక్ష మగునీరూపము నిఁక నుపసంహరించి యెవ్వటి రూపముఁ జూపజే” యనుటయు హనుమంతుఁడు నిజస్వరూప ముఁ దాల్చి, రాఘవున కనేకవందనము లొనర్చించి, విభీషణుని చేరువ నిలిచెను, రాముండును మారుతి ననేకవిధములఁ గొని యాడెను.

అంతఁ బవననందనునిఘోరాకారముఁ దిలకించి, మున్ను దన్ను మ్రింగివలెనివి దీక్షక మరల నిప్పుడు మ్రింగునో యను భయమున నేఁగుకై వడి నినుం డపరాద్రోఁ గ్రుంకెను. రాఘవుఁ డు తొల్లెఁటివలె లవణవారాశి నిప్పు డెక్కడ బంధించునో యిందుండ బాగుగా దని యాకాశమునకుఁ బ్రాఁకు బడబాగ్ని శిఖ లన సంజకెంజాయ వొడమెను. ప్రాగ్వధూటి తవనఖప్రిక రములచే విప్పుకొనుకొప్పు నాఁ జీకటి వెల్లివిరిసెను. మరల నానతి సవరించుకొను సాబఁగు దిలకించుదర్పణ మన శశి దోఁ చెను.

అంతకుమున్నె రాఘవుఁడు కొలువు సాలించి, సంధ్యా ద్యునుష్ఠానవిధులు దీర్చి, యనిలబడవిభీషణులఁ బిల్చి, యాక్షణంబ వారునుం దానును, సహోదరత్రయంబును, జంక్తిం

గలసి, *షడ్వింశతితరుచి గాన్తంబులును, విచిత్రశాకంబులును, పంచభక్త్యయుతంబుగా నారగించి, కర్పూరతాంబూలంబులు గైకొని నేవించిరి.

తద్దశంతరము రాముడు విభీషణు నవలోకించి “మహాత్మా! యిట్టిసమయమునఁ జతురంగబలములతో నీ వరుదెంచి మత్సిహాయుడవై యేతద్దష్కరకార్యం బెఱునఁ దొలగించి నిర్వహింపు” మని యనర్హమణిమయభూషణంబులు, నపారదివ్యాంబరంబులు, ననదృశపరిమళంబులును, నాదరంబున నిచ్చి పనిచె. విభీషణుడు రామునియాజ్ఞ కొడంబడి లంకాపురంబున కరిగె.

పిదప రఘువరుం డాంజనేయు నవలోకించి, యనేకప్రకారముల నాదరించి, తనకంతమునఁ గలదివ్యరత్నహార మతని గళమున వైచిఁచి, “నీవును, లక్ష్మణుడును, గిష్కింధానగరమున కరిగి యేతద్వృత్తాంతమంతయు సుగ్రీవున కెఱింగించి సకలవావరసహితంబుగా నాతినిఁ దోడ్కొని” డని చెప్పుటయు వారలిరువు రావెంటనే పయనమై తత్పురంబున కరిగిరి.

అటుపిమ్మట భరత, శత్రుఘ్ను, లక్ష్మణులఁ జూచి, “మీరును, కాంభోజ, మలయాళ, కర్ణాట, లాట, కిరాత,

* షడ్దశములు :—1 ఉప్పు 2 పులును 3 కారము 4 తీపు 5 చేదు 6 ఒగరు.

• పంచభక్త్యములు :—1 భక్త్యము 2 భోజ్యము 3 హ్యము 4 చోష్యము 5 పానీయము.

పాంచాల, సారాప్రాదిదేశంబులకుం జని యాచారాజులఁ
దోడితెను* డని వనిచి రాఘవుఁడు దత్త్రాకారంబులు నీతకు విని
పించుచు హంసశూలికాతల్పమున శయనించె.

౪

అంతఁ గొంతవడికి గాల మనుసింహ మాకాశ మనుగజ
ముఁ జేరి తత్కుంభమధ్యమును జింప, నందుఁగానిపించు గొప్ప
ముత్తైయుం బస వేగురుఁజుక్క వొడిచె. తదనంతరము,
,, గీ. తారకలు దాతె, గుక్కుటధ్వనులు మీతె

గలువగమి జాతె, నిరులు మూలలకుఁ దూతె

గంజములు గేరె, జల్లఁగా గాడ్పు నేరె

దీపతతు లాతె, బలబల తెల్లవాతె.

పిమ్మట నంబర మనియెచు కమ్మరీఁడు పూర్వాదేశాసాం
ధ్యరాగంపుఁగొలిమియందుఁ గ్రాఁగిన లోహంపుముద్దను వెడ
లఁజేసెనో చున సూర్యుం డుదయించెను.

అట్టితటి రఘుకులతిలకుఁ డల్లన వల్లకిమ్మడులన్వరంబున
మేలుకాంచి, కాగోచితకృత్యముల నెఱవేర్చుకొని, గురుమా
శృదేవతలకు మ్రొక్కి, విప్రనరులకుఁ గర్పూరతాంబూలాను
లొసఁగి, ప్రమోదమున మణిభూషణములును, మహితాంబర
ములును ధరించి, * సప్తాంగయుతుడై సింహాసన మధిష్ఠించి

*సప్తాంగములు: — 1 కపిశ్యరులు 2 విద్వాంసులు 3 శౌరాణికులు

4 పూర్వకథలఁజెప్పెడివారు 5 స్తుతిపాఠకులు 6 హస్త్యకరులు 7 గాయకులు.

సకలవాసరసైన్యంబు లెప్పు డరుచెంచు నెప్పుడు శతముఖునిఁ దుగ్గింతు” వని యాలోచించుచుండెను.

విభీషణుం డట్లు లంకాపురమున కేగి తనబంధుమిత్రుల నందఱఁ బిలిచి రామునివృత్తాంతం బంతయు వారల కెఱింగించి యిట్టిసమయమున రాఘవునకు మనము తప్పక తోడ్పడవలయు ము. కావున సకలసాధనములు సమకూర్చి రథముల నవరించి, గంధసింధురముల నేర్చి, మేటిహరులను, పోటుకత్తులమీఱు పీటుభటులను, నాయితంబులు సేయించి యతిరయంబునఁ దె మ్మని బడవాళ్ళు బనిచెను.

ఇట్లు పేనానాయకులఁ బనిచి, నలసీలాదిసత్ప్రధానుల నెల్లర రావించి “వీరాగ్రేసరులారా ! చారపుత్త్రభ్రాంతి విడ నాడి మీ రెల్ల రిప్పుడే బయల్పెడలి యొక్కొక్కరుఁ డొక్కొ క్క *మత్సౌహిణిసహితముగ రావలయును. ఎంతమాత్రము జా గొనరింపకుఁడు, ” అని యాజ్ఞాపించెను.

అంత హరుఁడు, నీలుఁడు, సంపాతి మున్నగుఁగల మగత్తులందఱు యుద్ధసన్నద్ధులై ♦ చతురంగబలసమన్వితులై యేకై కమహాత్సౌహిణులతో భేరిమ్మదంగపటహాకాహళధ్వనులు

* అత్సౌహిణి—ఇరువదియొక్కవేలు నెనమన్నూట డెబ్బదిరథములు, అన్నియేనుఁగులు, అఱుపదయిదువేలు నార్నూటపదిగుఱ్ఱములు, లక్షయుఁ దొమ్మిదివేలమన్నూటయేబండ్రుకాల్వారుమగల సేనావికేవము.

♦ చతురంగబలము— 1రథములు, 2గజములు, 3తిరుగములు 4పదాతులు.

మీన్నముట్టఁ జెలంగ వీరాలాపములఁ బల్కుచు నవ్విభీషణుని యెదుటి కేతెంచి గదాముసలప్రాసంబులఁ ద్రిప్పి పట్టనప్రతి తి త్రిప్పి సాయకము లేర్చి సంగరసరణి నార్చి పేర్చినిల్చిన నవ్వ భీషణుండును వారల నాదరించి పిమ్మట నిజాభ్యంతరమందిరం బున కేఁగి సకలబ్రహ్మరాక్షసులచేఁ బఠింపఁబడు * శాస్త్ర * పురాణోపపురాణములువినుచున్న తల్లికినమనస్కరించి రణప్ర యాణవృత్తాంతం బంతయు వినిపింప నక్లేశసియు విజయుర డవై మరలి గోమృని దీవించి యక్షత లిచ్చి పనిచెను.

పిమ్మట నాతఁడు తనప్రియసతీమణియగు సరమాదేవి యొద్దకుఁ జని యావదవృత్తాంతముం జెప్పిన, నప్పరమసాధ్వీయు సత్యంతనంజోషమున మందహాసముఁ గావించి దూర్వాక్షత

• శాస్త్రములు — 1 తర్కశాస్త్రము, 2 వ్యాకరణశాస్త్రము, 3 ధర్మశాస్త్రము, 4 మిమాంసాశాస్త్రము, 5 నైద్యశాస్త్రము, 6 జ్యోతిషశాస్త్రము.

* పురాణములు — 1 బ్రాహ్మము, 2 పాద్మము, 3 వైష్ణవము, 4 శైవము, 5 భాగవతము, 6 భవిష్యోత్తరము, 7 నారదీయము, 8 మార్కండేయము, 9 ఆగ్నేయము, 10 బ్రహ్మకవర్తము, 11 లైంగము 12 వారాహము, 13 స్కాండము, 14 గాయత్రము, 15 నామసము, 16 మాత్స్యము, 17 కూర్మము, 18 బ్రహ్మాండము.

† ఉపపురాణములు — 1 సనత్కుమారము, 2 నారసింహము, 3 స్థానదము, 4 శివధర్మము, 5 జార్వాసము 6 నారదీయము 7 కాపిలము 8 మానవము, 9 బౌళినము, 10 బ్రహ్మాండము, 11 వారుణము, 12 కాళికము, 13 లైంగము, 14 సాంబము, 15 సౌరము, 16 సారాశరము, 17 మారీచము, 18 భాగవము.

తొలుతనుచయంబులు దోయిటం గొనివచ్చి నాథున కిచ్చి
 ,, మనోరమణా ! రణరంగమున జానకీరమణునకుం జయంబు
 సమకూర్చి యరుగుదె”మ్మని చెప్పి పంప విభీషణుండు సహ
 స్రీఘోటకములు పూన్చినకనకిరత్నస్యందనం బెక్కి శంఖారా
 వంబులు, గజఘోషంబులు, తురగోష్ఠిరింఖాఘట్టనశబ్దంబులు,
 భూనభోంతరములు మాటుమోయి ద్వాదశక్షౌహిణీచతురం
 గబలసమన్వితృడై లంకానగరంబు నెలువడియెను.

ఇట్లు వెలువడి దినదినక్రమంబున సముద్రంబులును,
 తిటాకంబులును, మహావనంబులును, పర్వతంబులును, ప్రవా
 హంబులును, దేశంబులును, ఘనతరంగ్రామంబులును గడచి సా
 శేతపురప్రాంతమునకుం జని, తనరాకరామచంద్రున కెఱిగింపఁ
 గొండఱదానవులఁ బనిచిన వార లేగి రామునకు దండవ్రీణా
 మంబు లాచరించి యావృత్తాంత మంతయు నాతనికిఁ జెప్పిరి.

రాముం డందుల కానందమొంది బంధుమిత్రమాతృలు
 గొలువ నొకభద్రగజంబుపై నెక్కి పురందరాదిదిక్పాలకు లా
 శీర్వదంపఁ బురంబు నెల్వడి విభీషణునిఁ జేరం జనుటయుఁ బర
 మభక్తుం డగునవ్వీభీషణుండు రఘురామునిఁ గాంచి వినయవిన
 మితోత్తమాంగుడై ప్రణమిల్లిన నల్లన రాఘవేశ్వరుఁ డాతనిఁ
 దనశ్రద్ధిదంతావశకుంభమధ్యంబునకు రాదిగి, మణిభూష
 ణాంబరపరంపర లొసంగి, గాఢాలింగనంబుఁ గావించి, బలం
 బులు విడియ నొక్కబాహ్యరమ్యప్రదేశంబుఁ జూపించి య

చ్చట నుండ నియమించి యాతని నొక్కభర్మప్రాసాదంబునకుఁ
దోడ్కొనిపోయి యచ్చట నునిచెను.

పిమ్మట రాఘవుం డారాత్రి దేవేంద్రాదిసురలను బాఱి
ర్థింప వార లందఱుఁ బ్రసన్నులై „రామచంద్రా! నీకు నలసి
నవరం బడుగు” మనిన రాఘవుఁడు ముదం బంది „నేఁ డాదిగ
శతముఖుండు మడియుదనుక సకలమనుజ, దనుజ, వనచర,
బలంబులకుఁ దృష్ణాహారివాంఛలు వొడమకుండ దయచేయుం”
డనిన నట్లకాక యని దీవించి దేవత లంతిర్థానంబు నొందిరి.
రఘుకులుండును సుగ్రీవప్రముఖ నిఖిలశాఖామృగముల రాక
కెదురుచూచుచుండెను.

ఆసమయమున లక్ష్మణుండు కిష్కింధానగరముచేరువ
సుక్షేమముగా నిల్చి, యనిలజఁ జూచి „ఓయీ! నీ విష్ణుడ
సుగ్రీవుడరి కేఁగి మనమిట కరుదెంచుటయు, రాఘవుని యాస
తియుఁ జెప్పి సకలవానరసైన్యంబుల నిట కతిశీఘ్రముగ యుద్ధ
సామగ్రితోఁ దోడ్కొమ్మెన్ని వచింపుము. ఆతఁ డిందులకు వెను
దీయునేని నీవు సత్వరము వచ్చి నా కెఱింగింపుము. అనంతరకా
ర్యమును నేఁ జక్కఁబెట్టద.”

అని వచించుటయు హనుమంతుఁ డతిసంతసమున నచట
వీడ్కొని కిష్కింధ కేఁగి వానరులు తి న్నెదుర్కొని వందన
ములు సేయ ద్వారంబుఁ జేరి యట శ్రీరామపదధ్యాననిర
తుండై యున్న సుగ్రీవునిఁ గాంచెను. సుగ్రీవుండును మారు

తాత్పర్యమున కెదురుగఁ జని యాతనిఁ గాఁగిలిందుకొని తోడ్పట్టి
తనయధాసనమునఁ గూర్చుండఁజేసి, “మరున్నందనా! నాతండ్రి
యగు శ్రీరామచంద్రుఁడు సేమంబుగ నున్నవాఁడే? భండనో
దగ్గప్రభావుం డగు లక్ష్మణుం డాతని ననవరతము సేవించుచు
వునే? భరతశత్రుఘ్నులు సేమంబుగ నున్నవారలే? మా
తల్లి జానకీదేవి సంతోషమున నుండెనే? రాజనన్మానితుండై
వసిష్ఠుండు రంజిలుచుండుచే?

“మఱియు నోమారుతీ! నీ వీలోన రఘుకులేంద్రుని
దర్శించితివే? ఆధారుణీశ్వరునభల విభీషణునివార్త యెన్నఁడైన
వినఁబడుచుండునే? మమ్ముల నెన్నఁడైనఁ దలంచుచుండురే?”
అని కుశలవార్త లడిగిన మరున్నందనుఁడు చిఱునవ్వు సవ్వుచు
సుగ్రీవుని మన్నించి యిట్లనియె.

“రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు నలువురఁ బ్రమదం
బున నున్నవారలు. సీతామహాదేవి పతిసేవఁ జేయుచు సేమము
గ నున్నయది. గురుం డగు వసిష్ఠుం డురుతొల్లాసంబున ను
న్నవాఁడు. విభీషణుండు రఘుపుంగవునికడనే మెలంగుచున్న
వాఁడు. నేనాను నటనుండియె వచ్చినాఁడను. నిన్నెల్లప్పుడు
గౌసల్యానందనుఁ డెన్నుచుండును.”

అనిపలుకుటయు నెనఁసుటయు దనిలజ నవలొకించి “మ
హాత్మా! రావణానుజుఁడు రామునికడనే యుండుటకు నాశ్చ
ర్యమును, భయమును బుట్టి. అతఁ డెందుల కరుదెంచె? ఏమి

కార్యం బెఱిగింపు* మనుటయు హనుమంతుడు తనవచ్చిన
కార్యం బంతయు నెఱిగించి “లక్ష్మణుడు మనపుగద్వార
మునఁ గల యువనమునం దున్నవాఁ”డని వదించె.

ఆమాట వినినంత నె తపననందనుఁ డుల్కిపొయినఁ బవ
ననందనునిచెంతనుండి లేచి భర్మగృహమున కేగి తనప్పియన
తీమణియగు తారా శ్రీకన్యతో నావిధం బెల్ల జెప్పి యాంజనే
యాదులతోఁ గనకాంబరరత్న భూషణములను గాన్క గాఁ బు
రోపవనంబునకుఁ దెచ్చి యభివందనములతో లక్ష్మణున కర్పించి
“సుమిత్రానందనా! భృత్యుడ నగు నేను నాసేనాసహితముగఁ
గావింపవలసినకార్యం బెద్దియో సెలవీయ వేఁడుకొనుచుంటి”
నని సవినయముగ విన్నవించెను.

అంతః సౌమిత్రీ శతకంఠవివృత్తాంతం బంతయు నాతని
కెఱిగించి రాఘవుఁ డాదుష్టుని బరిమార్చు బ్రతిజ్ఞచేసెను
గౌత్రన నందులకు నీసహాయంబుఁ గొనవచ్చితిమి. ఇలమోడ
భారం బంతయు నీదె” యని వదించుటయు సుగ్రీవుఁడు ముదం
బున నందులకు సమ్మతించి యిట్లనియె.

“దేవా ! మీప్పియనేషకుఁడగు నీసుగ్రీవుఁడు నిఖిల
వాసరచమూసహితుఁడై యుండ దుండగీఁ డగు నాశతాన
నుండు మిమ్ములఁ జేటిపాఱునైనఁ జూడఁగలఁడే! మలయాచ
లంబున, మాల్వవంతుంబున, హిమవంతుంబున, మహేంద్రం.

శ్రీకన్యలు — 1 అహల్య, 2 డ్రౌపది, 3 తార, 4 తార (బహ్మస్పతి) 5 మందోదరి.

ఋషి, గనకాచలంబున, గండమాదనంబున ఋశ్యమూకంబునఁ గల వానరబలంబుల నెల్ల రప్పించెద. మీ రీపంచరాత్రము లిచ్చట నిలిచెదరుగాక” అని వేడుకొనుటయు లక్ష్మణుం డాం జనేయసహితముగఁ బంపకడ నుండుట కనుమతించెను.

అంత సుగ్రీవుఁడు బలములఁ గొనితేర నకలఁగఁగహ నతలాకంబులకడకుఁ దనయనుచరులఁ బనిచిన వారలు తత్త త్ప్రదేశములకుఁ జని రామునిపదములమీఁద నాననెట్టి యఖిల భల్లూకవానరనివహంబులఁ బిలిచి మరలఁ జనుదెంచిరి.

తదనంతరము పదివెల్లువలతో సుషేణుండును, పదాఱు వెల్లువలతో గోముఖి, సీలురును, నవలక్ష్మసైన్యంబుతో జ్యోతి ర్ముఖుండును, తొమ్మిదివెల్లువలతో గవయ, గండమాదనులు ను, పదివెల్లువలతో శతబలి, గవాక్షులును, మూఁడుకోట్లతో ద్వివిదుండును, రెం డిర్బుడములతోఁ బనసుండును, ఎనుబది సహస్రములతో భల్లూకనాయకుండును, ఏడవ్మూడులతో ఋషభుండును, పదునొకండుపద్మములతో వేగదర్శి, తారక, కుముదులును గూడి నానాపద్వతములనుండి చనుదెంచిరి. అవి యెల్లను బండ్డొండు వెల్లువలయ్యె ; కిస్కింధను, ఋశ్యమూకం బుననుగలవానరబలం బలువదివెల్లువలయ్యె. అన్నియును డెబ్బ దిరెండువెల్లువలై ప్రవర్తితై.

అనే శతకోటిలక్షలు శైలచరావళుల్

గదిసినమొస యనుగాను బరఁగు

మొన లఱుచదిలక్ష లనువుగాఁ గూడిన

నది లోకమున బారు వచఁగ నొప్పు

నట్టిబారువలు సహస్రంబు మూఁగిన

నది మహాదళ మన నవనిఁ జెల్లు

దళము లర్బుదమైన దానిపే, రంబర

సంఖ్య యందురు మంత్రీధనము లెల్ల

గీ. నట్టి యంబరములు కోటియైన నొక్క

జెల్యయనఁ దిగు, నలువంటి వెల్యలేదు

పదులు రెండును నేవించుబానుసుతుని

నట్టివెల్లను జేకూతె నద్భుతముగ.”

ఎచ్చటఁజూచిన సచ్చోటనెల్ల నేవలు నేలయూనినభరిగి
గనుపట్టి నింపుచువారుచు, పక్షులిములు ధాన్యంబు ఘోరిసింహ
నావము లొనరించుచు విన్నులుముట్టఁ బెరుగువారును, కా
లునివిధమున వాలము శ్లోకించి యూలమున కుద్యుక్తు లగువా
రును, పర్వతములను నిమ్మపండ్ల చందమున నలవేతులను బంటు
లాడువాడును, సాలవృక్షములకు బెఱికితెచ్చి పలుమఱు బిర
బిరఁ ద్రిప్పువారును నయి భూసభోంతరాళము లెల్లఁ గపిమయ
మై యుండె.

అట్టియెడ సౌమిత్రి తద్వానర సైన్యములఁ గని మహా
శృర్య మొంది, పాననిం జూచి, “పుణ్యాత్మికా! పుడమిపై నీ
కనాశ్యంబగు కార్యం జూడు గలుగునే? ఇన్నియు నొకయెత్తు;

ఇంతకంటె నీ వెక్కువ; కావున మే మీప్రాయత్నమునకుఁ దొ
డరవలసె; తేపు పుష్కమి యగుటచే రణయాత్రి కీముహూ
ర్తము లెస్స గావున సత్వరిమ సుగ్రీవునఁ బయనంబునీయింపు
ము" అని ఎచించుటయు సంతలోసనె సుగ్రీవుఁ డేతెంచి పావని
తో ముచ్చటించి మరునాటియాత్రికు స్థిరపఱచుకొనియెను.
రాఘవానుజుండును బ్రమదం బందెను. కపు లెల్ల రందంద
గిక్కిరిసి విడిసిరి.

అంతి సూర్యుం డస్తమించుటయు లక్ష్మణుం డారేయి
సపరాదలంబున జాంబవంతుని రప్పించి యాతనివలన, నదీప్రభా
వంబులును, గిరులమహిమంబులును, దేవదైత్యమహానుభవం
బులును, గుహలపుట్టువులును, సముద్రములతెఱఁగును, సంగర
వర్తనంబులును, ముష్టియుద్ధప్రకారంబును, పెనఁగులాడువిధం
బును, శతకంఠునిగతులును, తదీయమంత్రులచందంబులును,
దెలిసికొనుచుండఁ గొంతవడిక దెల్లవాఁడెను.

తదనంతర మర్కటసియుఁడు సుమిత్రాతనయుని సంద
ర్శింప నరుఁడెంచి, యైరావతముంబోని భద్రగజంబు నొకదాని
నాతని కత్యంతసంతోషమున నొసఁగి తనప్రయాణవిషయముఁ
దారాప్రముఖనిభలనతీనిచయంబున కెఱింగించి, వారలచే నను
జ్ఞలు గొని, యంగదముఖానేకపుత్రిపౌత్రానూత్యవర్గంబులు
గొలువఁ బురంబు వెనలినచ్చె; లక్ష్మణుండును భానుదదత్త
మత్తకరటిఘంటాస్ఫాలనకరుఁడై, వానుమ, జాంబవదానులు

గోలున నడుగుదెంచె. సకలదళంబులును, భూచరభేచరులై
రావొడంగిరి.

అంత నమృహాజవంబునకు ధరణియెల్ల దిద్దిరం దిరిగె ;
భూధరంబు లదరె ; బ్రహ్మాదిదేవతలు దలంకిరి. సౌమిళి య
మృహాత్సవము నరసి “నుగ్గీవా! నీకతమునఁగాదె మూర్తి
వైభవంబు సంపాద్యమయ్యె?” ననుటయు రవితనయుఁ డాత
నికి బ్రణమిల్లి “రాఘవానుజా! మీబంటును, నన్నంతగా
సగ్గింపనేల?” యని వచించి యాతనితో నేఁగి దళంబులతో
నయోధ్యాపురోపవనంబులఁ జేరెను.

రామచంద్రుఁడు లిత్తదాగమనరీతులు చారులచే నెఱిగి
బంధుమిత్రామాత్యుల నెదుర్కొనఁ బంపిన సర్కసుతుఁడు
వారల నెంతయు నాదరించి లక్ష్మణునిఁ గోల్పుచు వారివెంట
రాఘవునినన్నిధి కేఁగి యాతనిపదపద్మములపై వ్రాలి లేచి
విభీషణునిఁ గాఁగిలింపుకొని, సుమంత్రాదిమంత్రుల మన్నించి
రామభద్రు నిట్లు స్తుతింపఁబొడంగె.

“సీ. ఇనకులోద్ధరణాయ ! దనుజసంహరణాయ !

రామాయ తే నమో రాఘవాయ!

ప్రవిమలసుగుణాయ ! ప్రణుతమానిగణాయ !

రామాయ తే నమో రాఘవాయ!

భువనప్రశస్తాయ ! భవభయహరణాయ !

రామాయ తే నమో రాఘవాయ !

భండనోద్దండాయ ! దండితవృజినాయ !

రామాయ తే నమో రాఘవాయ !

గీ. రసికజనసారస్వతాయ ! రాఘవాయ !

రాక్షసాటవీడహనాయ ! రాఘవాయ !

రామణీయకృపాత్మనే ! రాఘవాయ !

రామచంద్రాయ తే నమో రాఘవాయ !”

అని యనేకవిధములు విసుతింప రాఘవృండు సుగ్రీవునిఁ గుచ్చి యాలింగనముఁ గావించి మిక్కిలి యాదరించె. పిమ్మట రామలక్ష్మణులును, సుగ్రీవవిభీషణ, వసిష్ఠ, సుమంత్రాదులును వానరబలావలోకనాభిలాషులై భేరీమృదంగకాహళపటవధక్కానేకశంఖవేణువీణాదినాదములు చెలంగ రథంబు లెక్కి వచ్చి దీక్షిణగోపురం బెక్కిరి.

తృతీయకాండము

అప్పు డొక్కకపి నింగికి నుంకించి గిరి వైవ నింకొక్కఁడు దానిని బగులఁదన్నుచు, నొక్కవానరుఁడు రవిం బట్ట లంఘింప నింకొక్కఁడు వానిపై నుమిసి నవ్వుచు నొక్కమర్కటఁడు మహిజములఁ బెకలించి తెచ్చిన నింకొక్కఁ డవి పుచ్చుకొనఁ బీకులాడుచు నొక్కకోతి నో రిగిలించి పండ్లు చూపిన నింకొక్కఁడు వానిం గఱచి పరుగిడఁజేయుచు నొక్కతరుచరుఁడు “నే నొక్కండనె యారక్కసు నుక్కణఁగించి వచ్చెద ననుచు నొక్కవనచరుఁ డాశతాస్య నిక్కడనుండియే నావాలమునఁ జుట్టి తెత్తు ననుచు, నత్యంతోత్సాహమున నుండిరి.

అప్పు డాకపి వర్గంబుల చుబుకములపైఁగల దీర్ఘభీల రోమములు నాచువలెను. వారలదుర్వారశౌర్యములు గనరా నిలోఁతుగను, వారిహంకృతిధ్వనులు కెరటములమోతగను నర్కతనయుని యాజ్ఞావిలంఘనము చెలియలికట్టగను తరుచరు లకోపములు బడబొగ్గుగను, వారలనగవులలోనితెలుపు ఫేస ముగను, గలిగి విలసిల్లు సేనానముద్రము నా రామభద్రుఁ డత్యద్భుతముగ వీక్షించి తనమనమున నెంతయు హర్షించి, యత్యంతానురాగమున సుగ్రీవుని మరలఁ గొఁగిలించి మెచ్చి

యాతని కొకయమూల్యహారముఁ దెప్పించి మిగులఁ బ్రమోదమున నొసంగె.

‘ఈవిధముగ మన్నించి వెండియు నినజుని వీక్షించి యోర్కనందనా! జ్యోతిర్ముఖం డెక్కడ ? నీలుం డేడి? కుముదుం డేడి? గవయుం డెక్కడచుండె ? వారల నెల్లర వేర్వేట నెఱింగింపు’ మనుటయు సుగ్రీవుం డొయ్యనఁ దనకేల నమ్మహీపాలతనయనకుఁ గపులం జూపి యిట్లనియె.

రాఘవేశ్వరా ! బహుకపిబలంబులచేఁ గొలువఁబడుచు మహానందమున మాటికి మీముఖావలోకన మొనరించు గండ మోదనుండు వాడె. తరుచులు గంతులిడఁ దనవాలముఁ బీఠముగఁ జేసి మహాగిరింబోలి చలనమొండెడు గోముఖుండు వీడె. కపు లెల్ల రార్చుచు నభ్రముమట్టఁ బెరుగుచుఁ దన్నుఁ గొలువఁ గార్చిచ్చువలె సడుమఁ గూర్చుండినవాడు గవయుఁడు సుమా ? భూతలము వణంక గిరిత్రయము నేర్పునఁ దనయట చేత నునిచి ఖ్యాతివహించిన జ్యోతిర్ముఖం డితండె ? వాలంబాయిననిపైఁ జూచి యాలమున కట్టాడెడు నీలునిఁ దిలకిందితివే ? సాలయగ్మంబుఁ జేరిఁ గదియించి శతాస్యనిఁ జంప సాహసించు పనసుని గనుఁగొంటివే ?

అని యిట్లు సుగ్రీవుం డందఱ వేర్వేట నెఱిగించుచుండ శ్రీరామచరణారవిందసందర్శనకుతూహలాయత్త చిత్తులై జాంబ మెతుండును, మరుశ్చితుండును, గివయ, గుంధమాదన, సుమే

కాదులును మఱియుఁ బేరెన్నికఁగన్న వనచరు లందఱుఁ డను
తమబలంబులతో నచటి కరుదెంచిరి.

అంత రాఘవుఁడు హర్షించి వారివారికిం దగుతెఱింగులఁ
గనకమణిమహాంగదంబులును, దివ్యాంబరంబులును, విశేషం
బుగా నిచ్చి హనుమజ్జాంబవదాదులఁ గరుణాసముద్రాంబుల
నోలలాడించి బహునిధాంబుల మన్నించి బలంబుల నొక్కరమ్య
స్థలంబున విడియ నియమించి సుగ్రీవాంగదుల సాకేతంబున
నునిచె.

రాక్షసవానరబలంబులును రాముచకు దేవత లొనఁగిన
వరంబునఁజేసి తృప్తాశనంబులవలన నిరపేక్షులై యుండిరి. అంత
భరతశత్రుఘ్నులఁ గొలిచి కాంభోజదేశాధీశుం డగు నీలుం
డును, యవనపతి యగు పృషతుండును, సారాప్రసాదకుం
డగు సంవరణుండును, బర్బరనాథుం డగు ప్రదీప్తుండును కాశ్మీ
రరమణుం డగు భరిశుండును, మళయాళభర్త యగు త్రిభం
గుండును, కోసలాధీశ్వరుం డగు భీముండును, పాంచాలవరుం
డగు నీలకేశుండును, విదర్భపాలుం డగు స్మితాస్యుండును, ద్ర
విడభర్త యగు సుధీప్తుండును, మఱియు గౌళి, కర్ణాట, పు
ళింద, లాట, కొంకణ, తెంకణ, మత్స్య, గాంధారరాజులును,
ఋతురంగిబలంబులు గొలువ ద్వాదశక్షౌహిణులతోడ నయో
ధ్యానగరంబు డాసిరి.

అంత రాఘవుఁడు వారిల నందఱ వేర్వేరు నాటించి

తగినవిడుదల నుండఁబంచి తానును మరునాఁడు విద్యత్కవిగా
యక వసిష్ఠసకలపురోహితభూసురానేకాశీర్వాదములు సెలంగ
నుత్సవం బంది సూర్యసిద్ధాంతులచే శుభముహూర్తంబుఁ దెలిసి
భేరీమృదంగధక్కాపణవశంఖాదినినాదములు భోరనఁగలంగ భ
రతాదిసోదరులును, కుశలవాదిపుత్తులును, విజయాదిపౌత్రు
లును, సుమంత్రాదిమిత్రులును, విభీషణాదిరాక్షసవరులును,
హనుమత్సుగ్రీవజాంబవదాది వానరభల్లూకప్రభువులును గోలువ
సకలమనుజు, దనుజు, వనచరిసేనామధ్యంబున కరుడెంచె.

ఇట్లరుడెంచి యఖిలశృంగామృగముల రావించి యయి
దేసివెల్లువలకు నొక్కొక్కరాజు నేర్పరింపవలె నని కుముద,
గవాక్ష, నీల, గివయ, గంధమాదన, గోముఖ, జ్యోతిర్ముఖ,
మైంద, ద్వివిద, వనస, ఋషభ, శరభ, నల, గజ, కేసరులను
ముఖ్యవానరులకుఁ బదునేగురికిఁ బట్టంబులుగట్టి, వారికెల్ల యు
ద్ధినమయంబుఁ దెలుప జాంబవంతుని నియోగించి యిందఱఁ
గాపాడుమని హనుమంతునిఁ బ్రీతిపించి యమ్మహానేనకు దండ
నాయకునిగా సుగ్రీవు నభిషిక్తుఁడేసి పట్టంబుఁ గట్టి యువరాజప
ట్టంబున కంగదుఁ బాటించి యందఱ నొక్కపాఁజుగాఁడేసి య
మ్మహావ్యూహంబునకుఁ జుట్టును రాక్షసద్వాదశాక్షహిణుల
నుండ నాజ్ఞాపించెను.

పిమ్మట సకలదేశాధిపమునముదయంబు సవలోకించి,
తెద్యలంబు మూఁడుమొసలుగా నేర్పరించి యమ్మాశీంటికి భర

తశతుష్టులక్షణుల నధివతులుగా నేర్పజిచి వారికి నానట
గాఁ బుత్త్రపౌత్రాదుల నిలిపి వారికిఁ దోడుగా మత్త మతురం
గసహస్రంబుల నేర్పి వానికిఁ జూపుగా గంధదంతావళంబులఁ
బూన్చి వానికి సహాయంబుగా రథసముదయంబును నిల్చి వా
నికిఁ గావలిగా భటవర్గంబుల నియమించి మత్రియు మో
నవవానరదానవసేనల నడిపింప ధైర్యస్థైర్యోపేతుండగును షేణు
నేర్పజిచి పిమ్మట నన్నిదళంబులకుఁ దత్తదధినాథులకు రామభ
ద్రుఁడు పట్టభద్రుఁడయ్యెను.

అప్పుడు దేవత లత్యంతసంతోషమునఁ బుష్పనృప్తిఁ
గురిసిరి. శంఖభేరికాహళధ్వనులు మోసెను. అమ్మహారవముచే
నాకన మల్లలనాడెను. బ్రహ్మాండమెల్లఁ బటపటఁ బగితెను.
కొంతవడికి భాస్కరుఁ డస్తగిరిశృంగమున వ్రాలెను.

౨

తదనంతరము రామభద్రుఁడు కాలోచితకృత్యములఁ
జెఱవేర్చుకొని సంగరమహాత్సాహమున జాంబవంతుని
రప్పించి వానివలనఁ బ్రతాపలంక కరిగెడిమార్గంబును నమ్మా
ర్గమునఁ గల మహిమంబులును హనుమంతుని తెఱంగును నతని
లావును జతురర్థిలంఘన మొనరించువెరువును దెలిసి యమ్మహా
మహునివిడిదికిం బనిచి నీతాగృహంబున కేగి యచ్చటఁ
దమ్ములతో నారగించి విడియంబులుచేసి పిమ్మటఁ దమగురుం
డగు వసిష్ఠు నటకు రావించి శతకంఠునిఁ దృణీకరించు వసచర

వ్యూహమహిమంబులును, రాక్షసబలపరాక్రమంబులును, సకలదేశాధీశులవ్రతాపంబులును, వదించుకొనుచుండ నాసమయమున సీతాచుహాదేవి తనజీవితేశ్వరుండుగు రఘునాయకుని పలుకులఁ గరుణారసంబు లొలుకఁ, గటకంట నవలోకించి మృదుమధురవచనంబుల మెల్లన నిట్లచియె.

“ప్రాణేశ్వరా ! తొల్లి పంక్తికంధరునితోఁ బోరునప్పటి భవదీయబాహుబలపరాక్రమంబులును, బాణసంధానచాతురియుఁ, దదుపసంహరణంబులును, రథగతిక్రమము, నుత్తరప్రత్యుత్తరములును గడు విచిత్రతరంబు లని చెప్పఁగా విని మఱియొకరాక్షసవీరుఁ డెప్పుడుదయించునో మీయుద్ధనైపుణ్యము నే నెప్పుడు చూడఁగలుగుదునో యని నిరీక్షించుచుంటిని. నేటికి నాకోరిక ఫలింపఁగలిగె.

మీరును శతాన్యుఁడును, సంగరరంగమున నేనుఁగుతోడ నేనుఁగు, మృగేంద్రముతోడ మృగేంద్రము, దవానలముతోడ దవానలము, నదితోడ నద్రియు, డాయుకైవఱి బోరెడి విశేషముఁ దిలకించెదఁ గావున నన్ను మీవెంటఁ గొనిపోవవేఁడుకొనెదను. ”

అనుటయు రాఘవుఁడు తనహృదయమున నాశ్చర్యమొంది “యీనుకుమారి కీరణవాంఛ జనించుట కేమి హేతువోగదా ” అని డోలాయమానమాచనుఁడై మెడియు నిజాంగవం గాంచి తదీయశరీరపంజనితతేజోవిశేషంబు మధ్యాహ్నమార్తాండమండలంబును ఛిక్కరించి సకలబ్రహ్మాండంబులఁ

లెక్కటిల్లజేయుచుఁ దనకన్నుఁగవకు మిటుమిట్లుగొటుపఁ దల
యూచి యట్టిసహాయంబున శతకంఠునిఁ దృణలీల సాధింప
వచ్చు నని తలంచెను.

అటుపిమ్మట మరల నాతఁడు జానకీనిజాకారము వీక్షించి
లోకంబులఁ గలుగు రాజకుమారికాజనములయట్ల భావించుచు
మనుజవేషుఁడు గావున నమ్మహామహిమావిశేషములు దెలియ
నలవిగాక భరతశత్రుఘ్నులక్రృణులమొగములు చూచి వా
రును వసిష్ఠుండును వినుచుండ జానకీదేవి కిట్లనియె.

“నీ. చిలుకపల్కలు విని యులుకుకొమలివి దు

ర్విమతార్భటంబులు వినఁగఁగలవె ?

ఎదురెవ్వరాడిన మదిఁగుందుసుగుణపు

ప్రత్యర్థిభాషలు పడఁగఁగలవె ?

తెన్నెలకాకకు వెఱచెడియబల వ

త్యుగ్రబాణాగ్నికి నోర్వఁగలవె ?

స్ఫటికంపుసోపానపంక్తుల నొంటిమై

నిలలేవు రథముపై నిలువఁగలవె ?

గీ. ఏల వలికితి వీబుద్ధి యెల్లపుటై

గలహగతు లేడ ? నీవేడ ? గమన మేడ ?

శతముఖునిఁ జూపి వానిదేశమునఁ గలుగు

పస్తువులు నీకుఁ గొనితెత్తు వలవ దుడుగు ”

ఇట్లు నాథుం డనుగ్రహింపకుండుటయు జానకీదేవి బా

భరి

సీతావిజయము

ష్టారుణితనేత్రయై మోముటవాంచి నేలపైఁ గాలివేల వాగ్రిసి
కొనుచుఁ బతిమోముఁ జూచుచుఁ బైటచెంగుచే గండనీమ నొ
త్తుకొనుచు మరలఁ బలుక విభుం డలుకచేఁ బలుకునో పలుకఁ
చో యని భయమును, భక్తియు, భండనప్రయాణవాంఛయుఁ
దనహృదయమునఁ బెనఁగ వసిష్ఠుండును మఱఁదులును సతిము
దమున వినఁ గ్రమ్మట భర్త కిట్లనియె.

“ప్రాణకాంతా! భవదీయభుజవర్వతములమలుపునని
లిచి మీయడ్డనై పుణ్యము విలోకించెద; ప్రేయసి నగునాయీ
చిన్నికోర్కీ మన్నింపకుండుట తగునా?

“చ. అనవరతంబు శోభనగృహంబునకున్, మఖమాచరించుతా
వునకును, సద్యోలంబులను బొందుగనల్పెడిసీమకున్ శ్రుతుల్
వినఁజనువోటికిన్ సకలవిశ్వభయప్రదయడ్డభూమికిన్
వనితలతోడఁగూడి చనవచ్చు లెటుంగ వెప్రాణనాయకా.”

అని మఱియు సనేకప్రకారముల రమణునిఁ బ్రార్థించి
పాపములపైఁ బడిన రఘువరుఁ డామెను లేవనెత్తి నిజగురుము
ఖావలోకనముఁ గావించి, యిందుల కెయ్యది తెఱంగున,
సకలవిద్యాగిష్ఠుఁ డగు వసిష్ఠుండు నిజలేపోమహిమమున భూ
తభవిష్యద్వర్తమానప్రవర్తనముల తెఱంగు లెటుంగుఁ గావున
జానకీప్రభావముఁ దెలిసి, యమ్మహాశక్తివలన శతకంఠునిమర
ణంబును, రామునిజయంబును, నిశ్చయంబుచేసి, యేకాంతము
న రామునితో నీట్లనియె.

“రామా ! ఈరామకోరిక మన్నించి సీవెంట యుద్ధ రంగమునకుఁ గొనిపోమ్ము ; అమ్మహామూర్తివలననే తప్పక శతకంఠుఁ డీల్గును ; నీకు జయము చేకూరును ; అది యెట్లుంటి వేని యాశతాననుఁడు బ్రహ్మనుగూర్చి తపఃబాసరించి పురుల లచేఁ దనకుఁ జావులేకుండ వరముగొనియెను ; కావున నభేద్యుం డగు నాశతకంఠుఁడు తప్పక జానకీచేఁ జావఁగలఁడు” అనిచెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

“ఏతల్లికి బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులును, దత్తులును, దాసదాసీజనములుగ నుందురో, ఏసతీమణికి సూర్యచంద్రులు నివాళిపల్లెరములుగ నుందురో, ఏయమ్మబోసపుటిండ్ర సప్తస ముద్రీములుఁ జెలంగుచుండునో, ఏమహాశక్తికి బ్రహ్మాండంబు లెల్ల ననవరతము నొటపల్లుగ నుండఁగలవో, ఏవరమసాధ్వి యూర్పులఁ ద్రిమూర్తులు నుదయంబు నొందిరో, ఏమానిసీతి లకం బిజ్జగంబునకు మూలకారణంబో యప్పరంజ్యోతి సీతగాఁ దలంచి యారహస్యంబు బాహ్యంబుగాకుండ నీచిత్తమందునిచి యస్త్రశస్త్రాధిపతుల నాత్మఁ దలంచి జానకీసమేతుండవై, యు త్రరఫల్గునీనక్షత్రయుక్త శుభముహూర్తంబున తేవురాత్రి జైత్ర యాత్రీకు బయలువెడలి శతకంఠుని బరిమార్చి తిరిగి రమ్మ.”

అని బోధింప రామచంద్రుఁడు సాంద్రతరాశ్చర్యమాన నుండై, సీతాసతీప్రియాణమునకు నమ్మలించి సంభోమించు చుండె. వసిష్ఠుఁడును దననివాసమున కరిగె. తమ్ములును, మి

శ్రులును దమతమవిడుదలకుఁ జనెరి. పిమ్మట రఘువరుఁడూ సుఖనిద్రఁ జెందె.

3

పిమ్మట నుమకాలమున మంగళపాఠకు లరుదెంచి వివిధ *వీణానాదముల నింపుసాంపుగా భైరవి, మాళవాదిపురుషరాగములను, దేశాక్షి, దేవగాంధారి మున్నగు శ్రీశ్రీరాగములను సనురాగంబుఁ గావించి, వానిమిత్రంబులు, సయనంబులు, కాలంబులు, లఘుముఖిణ్ణోలాదివితానంబులు, లపురసారవరవంబులును, మధుర, మందర, మధ్యమ తారకంబులును, రాయిస్థాయిరవంబులును, సరిగమపధనిసాదిస్వరభేదంబులును, రూపకాది శస్త్రతాళంబులును దెలిపి మేలుకొలుపులఁ బొడిరి.

*వీణలు:—రావణహస్తము 2 బ్రహ్మవీణ 3 రుద్రవీణ 4 ఆకాశవీణ 5 పిషాచవీణ 6 సారంగవీణ 7 కూర్మవీణ 8 మహావీణ 9 గౌరీవీణ 10 కన్నరవీణ 11 జనకవీణ.

పురుషరాగములు:—1 భైరవి 2 మాళవి 3 బంగాళ 4 హిందోళ 5 రాజమంజరి 6 శ్రీరాగము 1 గౌళ 8 భూపాల.

శ్రీశ్రీరాగములు:—1 దేశాక్షి 2 ఘోషరి 3 దేశతోడి 4 దేవక్రియ 5 ఆందోళి 6 దేవగాంధారి 7 గౌళ 8 గుండక్రియ 9 ఆహిరి 10 లలిత 11 బిలాహరి 12 కుశంజి 13 ధన్యాశి 14 పూర్ణగౌళ 15 వరాళి 16 నాట 17 భల్లతకి 18 మలహరి 19 సారంగ 20 రామక్రియ 21 కన్నడ 22 మంగళ 23 కాళి 24 నారాయణి.

శస్త్రతాళములు:—1 ఆద 2 ఆట 3 జంపె 4 ధ్రువ 5 మత్స్య 6 రూపక 7 ఏక తాళము.

అంత రాఘవుడు మేలుకాంచి, కాలోచితకృత్యములఁ దీరిచి, గురుజనభూసురనమస్కారములఁ జేసి, తత్కరుణ్యమున దీననలఁ గొని, రణప్రయత్నమున మణికిరీటము మస్తకమున ధరించె. అప్పు డక్కిరీటము పూర్వాద్విశిఖరమున మహా రుక్మిణుడొలె నాశనిశిరమున వెలుగొందుచుండె.

ఇదియునుగాక రామచంద్రుడు మఱియు సనేకచిత్రి మణినిభూషణవరంసరలును, దివ్యాంబరములును, ఛరియించినఁ గనుగొని సీతామహాదేవి శసపతివీరాధర్మమే తనకు భూషణముగా నెంచి కొండొక అంకారములు గైకొనక, సమరప్రయోగప్రయత్నిమున నుండె.

అంతఁ బృథ్వీసురులును, సారలును నుశింప, వసిష్ఠుఁ డిదియె సమయ మని నచింప, రాఘవుడు రాక్షసగోకగర్భములు వగుల రణప్రయాణభేది, మోయింపఁజేసి, యంతఃపురమున కేగి సీతాసహితుడై తల్లులకుఁ బ్రణమిల్లి, వారిల దీవనలఁ గొని, భరతశత్రుఘ్నలక్షణాదులతోడను, బుత్రిప్రాశనిచ యంబుతోడను, సకలబంధునివహంబుతోడను, సభిజన్ముపహారమున బంధులువెడలి, సుమంత్రాదిమంత్రుల నయోధ్యాపుర ఫాలనమునకు నియోగించి, రాజపురుషమధ్యమునఁజనుచుండెను.

అట్టితఱి శుభసూచకముగా గౌళి ఫలికెను. కాకి కఱువి యుజ్జెను. పూర్ణకుంభద్వయము పొడరట్టెను. ఇరువురు బ్రాహ్మణు లెదురైరి. అశ్వము సకిలించె. గరుడుఁడు కేక

వైచి యాడె. వృషభము అంకెనైచె. గజము ఘ్రింకార మొనరించె. గాడిద యెలుంగిడె. మాంసము, మత్స్యములు, మధుఘటంబు, ఫలములు, సుమములు, పాలు, పెరుగు, నేయి, తేనెయుఁ దారసిల్లె. మందపపమానుఁడు వీచె. దేవదుండు భులు మోసె.

అప్పుడు „శ్రీరస్తు శ్రీరామచంద్రా!“ యని నిలింపులాశీర్వాదించిరి. „శుభమస్తు సౌజన్యచూడామణీ!“ యని విపులు దీవించిరి. „సమస్తగ్రహైకాదశస్థానస్థితిఫలమస్తు, నాకేతవానా!“ యని జ్యోతిష్కులు దీవెన లిడిరి. „అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిరస్తు అవనీశ్వరా!“ యని కవీశ్వరు లభినందించిరి.

అంత రాఘవుఁడు సీతాసహితుడై కనకకేతినంబును, షోడశచక్రింబులును, కోటిఘంటికలును, ఘోరశరాసనతూణీరములును, సహస్రఘోటకములును గల దివ్యరథంబు నెక్కి తిరుపురములఁ గూల్పగౌరితోఁగూడి చనెడి తిరనేత్తునివలె నేగుచుండ నాసమయమున భండనోద్దండుఁ డగు భరతుఁడును పంగ్రామప్రచండుఁ డగు శత్రుఘ్నుఁడును, వభితారిప్రభంజనుఁ డగు లక్ష్మణుఁడును, రిపుగజాంకుశు లగు కుశలవ్రులును మఱియు ననేకులు వీరాగ్రేసరులును బయనమై చనుచుండిరి.

ఇవిధమున రాజపరమేశ్వరుఁ డగు రామచంద్రుఁడు సాద్రీకళామహిమంబునఁ బూర్ణిమాచంద్రుని ధిక్కరించుచు

సకలసన్నాహంబునఁ బట్టనమధ్యమునఁ గదలునప్పుడు మేఘము
చెంత మెఱపువలెఁ జెలంగుచున్న జానకీదేవి నీక్షించి, మించిన
సంతోషమున నప్పురపురంధ్రజనములు గుంపులుగూడి సీతాస
తీసాందర్యమున కచ్చెరువొందుచు ననేకవిధములఁ గొనియాడ
సాగిరి.

ఇట్లు పురసతు లభినుతీవ రామభద్రుఁడు సభామ
మునఁ బోద్దుగ్రుంకునంతకు సాకేతపట్టనప్రాకారద్వారములు
గడచి కరదీపికాసహస్రములతో సకలరాక్షసవనచరమనుజసేనా
మధ్యమున కరిగి యచట విభీషణకల్పిత మగుపటకుటీరమున
విడిసె.

భరతశత్రుఘ్నులక్ష్యణులును, కుశలవాదితనయులును,
విజయాదిపౌత్రులును, రాఘవునిచుట్టును విడిసిరి. వారికిఁ బ్రా
పుగా ద్వాదశాక్షౌహిణులతో సకలదేశాధిపులు నుండిరి. వారికి
రక్షకుఁడై సుగ్రీవుఁడు డెబ్బదిరెండువెల్లువలతోఁ బరివేష్టించి
యుండె.

తద్బలములకు వలయాకారముగా విభీషణుఁడు తనసేన
లతోఁ గావయ్యె. అన్ని బలములకు హనుమంతుఁ డాదర్శుడై
తద్బలంబులకు' రసాలంబును, నక్షత్రమండలంబును ముట్ట నా
భీలముగ వాలము వెంచి వాటముగాఁ గోటఁ జేసి ద్వారప్రదే
శమున మృత్యువుంబోలి కడంగియుండె.

అఖిలజీవంబులుఁ దమతమమనులకుఁ జేరె. అట్టితఱిభే

రీమృదంగాదితూర్యసూక్ష్మములును, సకలసైనికసింహవాదములును, నమస్తూతాయశేషారవములును, గంధసింధురబృంహితధ్వజములును, రథనేమినిష్ఠురస్వనంబులును, భల్లూకఘ్ఘర్భురధ్వనులును, కార్ముకగృణతంకారంబులును, పుంఖానుపుంఖంబులై యొక్కపెట్టిన సఖలశృంగారకౌటరంబులు ఘుమఘుమాయమానజబులుగా విండ్రి విలయకాలమున బడబొసలముఖంబులకు నులికి మొఱవెట్టు సప్తారవముల ననుకరించె.

అది ప్రళయసమయంబునంబోలే విభీషణప్రగల్భంబై, సంగ్రామవర్తనంబునుంబోలే శత్రుఘ్నుప్రళప్తంబై, నాట్యంబునంబోలే భరతకలితంబై, పవిత్రస్థలంబునంబోలే గుశాభిరామంబై, భారతరణంబునంబోలే విజయప్రసిద్ధికరంబై, సరోవరంబునంబోలే నీలకుముదసంశోభితంబై, శృంగారవనంబునంబోలే బాటలవనసరంభాలంకారంబై, అలకావగరంబునంబోలే పకలరాజసంచయంబై యుండె.

౪

సూర్యోదయంబయ్యె. తత్పూర్వమే రాముడు సంతోషానందములు దీప్తి, గంధమాల్యాంబరాభరణములు ధరించి విభీషణ, నుగ్రీవాంగదహనుమత్ప్రభృతుల రావించి వారివారికి దగినకట్టుములును, భూషణములును, ముదముతో నొవరిగి, యిగ్గార్గేయముపూర్తమున సేఫల నక్షత్ర నిధానిపుం

డని సుషేణునిఁ బిలిచి మన్నించి మార్గమునూప నియమించి,
తనతమ్ముల నవలోకించి కుశలవవిజయులును మీరును సకలస్వ
పతులఁ గడలింపుఁడనిన వారలును దమతమబలముల కల్లు
చాటింపఁజేసిరి.

అంత సకలసైన్యములతో నిఖిలజేశాధిపతులును గర
వాల, ముసల, ముద్గర, పట్టిస, చాస, త్రిశూల, గదా, హరి
ఘా, భిండివాల, కతార, కుతార, ధనుర్బాణములు గైకొని,
గజహయాందోళనస్వందనబృందముల నెక్కి, ఛత్రచామరాది
నానాలాంఘనములు మెఱయ, భేరి, మృదంగ, శంఖ, పణవా
ద్యనేకవాద్యములు మొరయ నేల యూనినతెఱఁగున భూమి
యందును, వియత్తలమందును, పర్వతములయందును, తటాక
ములయందును, దిక్కులయందును, బట్టుచాలక యెనుబదియో
జనములపొడవును నంతియ వెడల్పును గలిగి నిరంతరంబుగా
సఖలబలంబులు సడువంజొచ్చె.

భరత, శత్రుఘ్ను, లక్ష్మణ, కుశలవ, విజయూచులును,
విభీషణసుగ్రీవాంగదులును, నఱువదినహస్తములతో రామచం
ద్రునిఁ బరివేషించియుండిరి. అంత హనుమంతుఁ డవక్రపరా
క్రమమునఁ గులగిరు లులికిపడునటుల హుంకరించుచు నేతెంచి
మహాగాంభీర్యస్వరూపముతో రామునిముండఁ నిలిచెను.

దశరథాత్మజఁ డాంజనేయు నత్యంతప్రేమమునఁ గోరి
లింపుకొని, యూరుతీ! మనసేనల నెల్ల నొకదరిఁ జేర్చ నీవె

సమర్థుడ వని నే నెంతయు నమ్మియున్నవాడను. నీ వప్రేమ త్తుడనై యీకార్యముఁ గొనసాగింపవలయును." అని వచించి సీతతో రథము నధిరోహించెను. పవనజుఁ డారథముఁ దన శిరోమధ్యమునఁ దాల్చెను. సురలు విరులవానఁ గురియించిరి.

భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నులును, గుశలవాదిపుత్రులును, విజయాదిపౌత్రులును, సుగ్రీవవిభీషణాదులును హనుమంతుని భుజములమీఁదను, వీఁపుపైని నిలిచిరి. తక్కినసేన లందఱు నద్రిపైకిఁ జేమలెగఁబ్రాకువిధమున నలనిపై కెక్కుచు, సంతోషమున నుండిరి.

ఇట్లు విజృంభమాణుడై యాంజనేయుఁడు వారలఁ గొని చనిన, భేరిమృదంగ, కాహళ, కఠోర, భూరిరవంబులు సెలంగ రాముండును, గ్రహంబులలోనఁ బ్రకాశించు భాస్కరబింబంబునుంబోలె సకలసేనలలోనఁ దేజరిల్లుచు, రవి గుంకు సంతకుఁ దమసానదీతీరమున విడిసి, మఱునాఁ డచ్చట వీడ్కొని, సుషేణుఁడు ముందఱ నడువఁ గ్రమక్రమమున మహావనంబులును, తలాకంబులును, పర్వతంబులును, దేశంబులును గడచి, త్రిజగద్భయంకరముగా క్షీరసముద్రాభిముఖుడై రాఁ దొడంగె.

ప్రతాపలంకయందు శతకంఠుఁడు సకలపురోహితామాత్యబాంధవరాక్షసలోకంబు గొలువ, నిఖిలామరదిశారమణసముదయంబు సేవలుసేయ సుభ్రాంకషసింహాసనమునఁ బేరోలగ

టుండెను. అంతటఁ జూరు లేతెంచి రాక్షసేంద్రునిచరణములకు జోహారు లొసరించి, సభవా రందఱు విన నాతని కిట్లనిరి.

దానవసార్వభౌమా! దేవరయాజ్ఞానుసారము మే మా తూతావుల కేఁగి విశేషముల సరయుచుండ నొక్కయెడ నొక విచిత్రము గాననయ్యె. అది యెద్దియన? రావణునిసంహరించిన మహావీరుడగు రాముం డనేకసైన్యములతో మీపై దాడి వెడలి వచ్చుచున్నవాఁడు. ము న్నిట్టివానరగణములఁ జెప్ప విన్నారము గాని వానికన్న నెన్నియో మడుంగు లధికముగ నున్నయవి.

పెక్కుమాట లేల? వర్షధారలనైనఁ, దారాగణమునైన, నిసుకరేణువులనైన నెప్పువచ్చును గాని యారామునిబలముల నెన్న నలపిగాదు.

అందు హనుమంతుఁ డనువాఁడు మేరుగిరివలెఁ బెరిగి సేనల నన్నిటి నెత్తుకొని మృత్యువుకై వడి నిట కరుదెంచుచున్న వాఁడు. చెప్పిన దేవరివారి కెక్కడఁ గోపమువచ్చునో యని భయ మగుచున్నది గాని, యమరులుఁగూడ నెప్పవనజ నెదిరింప నోవ రని మాకుఁ దోఁచెను.

మే మెవ్వరికిని గనఁబడకుండ నొకయొక నిల్చి యవ్వీరుల సరయుచుండ, నందొకకకపి కొన్నియైన నార్చుచు నొకపర్వతమును బెఱికితెచ్చి యుజ్జికాల రాచి చూర్ణముఁ గావించెను. వాని కీకోటలు, సీదానవులుఁ దృణప్రాయములుగా మే మెంచి

తిమి. మీరిక్కార్యం బెల్లు సాధింపగలరో యని మేమెంతయుఁ జింతించుచున్నారము.

మఱియు నాసేనకు సుగ్రీవుఁ డనెడివాఁడు నాయకుఁడు గ నుండెను. లక్ష్మణుం డనెడివాఁడు మి మ్మాజిలో నవలీలఁ బోలియుండు నని తనయన్నతో సారెకు వచించుచుండెను. భరతశత్రుఘ్ను లనువార లత్యంతోత్సాహమున మీతో రణ మొనరింప నువ్విఘ్నలూరుచున్నవారు. కుశలవ్ర లనువారలు త మతండ్రి యగురామునిఁ గొలుచుచు సంగ్రామమున కెదురు చూచుచుండిరి. మనవిభీషణుఁ డారాముని సేవించుచు మిమ్ము ల నాతనియొద్ద దూషణచేయుచు, దుర్భాషలచే మీమగ్ధుల క్షంబుల నెల్ల నాతని కెఱిగించుచు, విలయదున్యనికై వడి వచ్చుచున్న వాఁడు.

ఇవి యన్నియు నిల్లుండ, మే మింకోకవిశేషముఁ దిల కించితిమి. మేఘముచెంత మెఱపువలె నారామునిముందట నీత యను నొకకాంత వెలయుచున్నది. ఆసతీశేరోమణిసౌందర్యాత్ శయము లే మని విన్నవింపగలము?

పూర్ణిమాచంద్రుని హసించు మొగము, చంపకము నిరసించు నాసికము, అద్దముల మీఱు చెక్కులు, ఛాడిమీ బీజముల గేరు రదములు, శంఖమును బోలు కంఠము, సింహ ము నేలు నడుము, శ్రీకారములఁ బోలు చెవులు, కలువల నేలెడి కనులు, మేఘములఁ బోలు కురులు, చివురుల నేలు

పదములు, లేనెడలపించు నుదురు, కలువతూడుల నొంచు
బాహులు, చుక్కల నెక్కిరించు గోళ్లు, తాబేళ్లు దబ్బిబ్బిన
రించు మీగాళ్లు గలిగి యాయుతి చిలుకవలె బలుకుచు,
మౌనకరివలె నడచుచు నచ్చుచుండెను.”

ఇట్లు చారు లెఱిగింప శతిముఖుడు కోపారుశితలోచ
నుండై, తనకనుసన్న యెఱిగి పనులు నల్పేడి యష్టదిక్పాలకు
లను, వాగివారిదిక్కుల కనిచి కొలువు చాలించి యంతిపురి
కేగెను.

చతుర కాండము

౧

శ్లో తకఃకుఁ డంతిపురసౌధమధ్యసింహాసనమునఁ గూరు
చుండి తనమంత్రుల రావించి యుచితాసనంబులఁ గూర్చుండఁ
జేసి, వారలతో నిట్లు సంభాషి పడఁదొడఁగెను.

“అమాత్యవరులారా ! రాముం డనునొక్కభూపాలుఁడు
నాతో రణ మొనరింప వనుజ, తనుజ, బాంధవ, తరుచర సహి
తుఁడై యరుడె చుచున్న వాడఁట ! వారి నందఱను హనుమం
తుఁ డనువానరుఁ డొక్కఁడు గొనివచ్చు చుండెనట ! విభీష
ణుఁడు మనమర్మకర్మంబు లెల్ల నెఱిఁగించుచు, జతురంగబల
ములతో నారామునిపజ్జనె యరుడెంచుచున్న వాడఁట ! ఇట్టితఱి
మన కేది కర్తవ్యమో మీర లెల్లరు బాగుగయోజించి చెప్పఁ
గోరెడ” ననెను.

అంత మంత్రులు చిఱునవ్వి నవ్వి “దానవేశ్వరా !
యుద్ధ మెవ్వరితోడ సంప్రాప్త మగునో యని మేము మాహృ
దయముల నెల్లప్పుడుఁ దలంచుచుండుము. సెలవైనచో మే
మిప్పుడ యాసరవానరాదులఁ బట్టుకొని నలిచివైచి, కులపాంస
నం డగు నవ్విభీషణునిఁ జంపి, హనుమంతునిఁ జక్కఁజేసి,
రామునిసతి యగు సీతను గొనితెచ్చి దేవరకు నమర్పింపఁగఱ
వారము.”

అని యిట్లు బ్రగల్భవచనముల దనుజేంద్రుని మనసు కంజిల్లజేసి, మఱియుఁ బెక్కుచందంబుల గదలు సాచుచు, బరిఘంబులు ద్రోవచ్చుచు, మునలంబు లూచుచు, బరశువు లెత్తుచు, దోమరంబులు సూపుచు, జాఫంబులఁ గుణధ్వనులు గావించుచు, శరంబు లేర్చుచు, మిన్ను వగుల నొర్చుచు, ననేక రాక్షసులతో సమరంబున క్షణాదుచు నిల్చిరి.

అంత శతకంఠుఁ డత్యంతాశ్చర్యసంతోషముల నంది, వెంటనే యగడ్తలు చక్కఁ జేయించి, రసాతలంబుముట్ట జలంబు నింపించి, నవప్రాకారంబులు సవరింప నియమించి, సకల ద్వారములఁ గార్చిచ్చులం బోలిన దానవులఁ బదికొట్ల నుంచి, మొగసాల నటువదిలక్షలతో నుండు మని స్థూలకంఠుని నియోగించి, తననగరము కిన్నర, గంధర్వ, సిద్ధ, విద్యాధర, గరుడ, నిర్జర, పన్నగాదుల కభేద్యంబుఁ గావించి, కొలువు సాలించి, ప్రధానులఁ బంచి, తానును దనతల్లి యగు చిత్రగంధిపాలికఁ జని, తద్వృత్తాంత మంతయు నామె కిట్లు చెప్పఁదొడంగెను.

“జననీ ! రాముం డచువాడట; నాతో రణమొనరింప నెంచి కోరిమూఁకతోఁ జతుస్సముద్రములు దాటివచ్చుచున్నవాడట; ఆహాహా! కార్చిచ్చుపయి శలభవ్రజము పడఁగ డుగుట యిట్టిదేకదా ? తొల్లి రావణుఁ డారామునినతినిఁ బట్టి తెచ్చి సుఖమందకయె సుక్రే. ఇప్పు డారాముఁడు మరలఁ దనతరుణిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చుచున్నాడట. నే నిప్పుడ

యప్పుడమిత్రేని శుడియించి గూపడఁతినిఁ గొని తెచ్చి శాశ్వతముగ సుఖమందెదను.”

ఇట్లు తనయుఁ డాడినమాటలు విని చిత్రగంధి తనహృదయవీధి నెంతయుఁ గుంతి, “పుత్రా! నీ కిట్టిదుర్బుద్ధి యేలఁగలిగె ? సీతాసతి నీకు మాఁగదా? నీ విట్టివాపకార్యమునకుఁ గడంగుట తగునా ? ఇదియునుఁగాక రాముఁ డన నెవ్వఁ డనుకొంటివి? *విష్ణుదేవునియవతారిముగదా. సీత రమాసతి గాదా? రామునితోఁ బోరి కాదె మనరావణాదిముఖ్యుదాసపు లెల్లరు సశించిరి.”

అని యనేకవిధముల రామునిమహిమయు, నాతఁ డనతారములు సలుపువిధములును నెఱిఁగించి వెండియు నిట్లనియె. “రాఘవుఁడు కేవలమానవుఁ డని నీ వెంతమాత్ర మెంచవలదు. అతఁడు పూనుకొనిన వార్ధులు గోటలు నననెంత ? నివుమాత్ర మొకలెక్కయూ ? ఇదిగాక పద్మభవునివరములఁ దలఁచి నీవు గర్విపడఁజోకుము. ఆనృప్తికర్తను సృష్టించుదిట్లు డిలిఁడు గావున నాతనియీవు తెందుకును బనికీ రావని నమ్ముము.

“నీవొకవేళ వరంబు లనుకూలంబు లగు నని తిలఁచి

---

* విష్ణునియవతారములు:— 1 మత్స్యవతారము, 2 కూర్మావతారము, 3 వరాహవతారము, 4 నాసింహవతారము, 5 వామనావతారము, 6 వరకురామావతారిము, 7 రఘురామావతారము, 8 బలరామావతారము, 9 బుధావతారము, 10 కల్కవతారము

సను నీవు విరించిని గోరునపుడు పురుషులచే జాపులేకుండ నడి గితివి గాని సతులఁ దలంపనేర వైతివి. అది యెల్లప్పుడు నా హృదయమునఁ దవలియుండు ఇదియునుఁ గాక రాముఁడు నీతా సహితఁడై యరుదెంచుటకుఁ గారణ మేమొకో యెఱుఁగ రాదు. ఆయమ్మ మహామాయ గాని సామాన్యమానవకామిని గాదు.

“కావున నోతనయూ ! నీప్రియత్నమును మాని పురాణపురుషుఁ డగు నారామచంద్రుని కెదురుగాఁ జని శరణు సొచ్చి బ్రదుకుట ముఖ్యకర్తవ్యము.”

అనిపెక్కు తెఱఁగుల బోధింప రోగికిఁ బథ్యంబు రుచింపనితెఱఁగున నమ్మాటలు చెవిం బెట్టక శతాననుఁడు దిగ్గన లేచి చని సమరపురియత్నమున నుండె.

రఘురాముఁడను సక్షత్రములనడుమఁ జెలువొందు సంపూర్ణచంద్రుని ధిక్కరించుచు సకలసేనామధ్యమున రాఁదొడంగె. అట్లు వచ్చివచ్చి క్షీరసముద్రతీరంబుఁ దోరంబుగాఁ జేర మారుతసందనుడు సత్తుష్టాతిరంగుడై తనశిరోభాగంబున, ఏపుఁ దేహుంబున నుండిన రాఘవసీతాదులను భరతిశత్రుఁ ఘ్నులను, లక్ష్మణవిభీషణులను, సుగ్రీవాగదక్రముఖుల నండఱుఁ డించి, రిముచరునకుఁ బ్రదక్షిణముఁ గావించి, సమస్కరించి పురోభాగమునఁ గరములు మొగిడ్చి నిలుచుండెను.

అంత రాఘవుఁ డాంజనేయు సవలోకించి తనసయనం

బుల హర్షకరుణా*రసములు దొరుగ సునమధురవచనంబుల నిట్లనియె. “మారుతీ! నీమాహాత్మ్యం బేమన వచ్చును? మేము కీ ఋణం బేమి యొసంగి తీర్చుకొనజాలుదుము?” అని యనే కిప్రకారములఁ గొనియాడెను.

పిదప సీతాదేవి తనవిభునిచెవి సోఁక నాంజనేయునితో నిట్లనియె. “అన్నా! మరున్నందనా! ఆదినమున నట్లు వనములోఁ గఠినదానవస్త్రీలఁ గాపువెట్టి దుష్టుండగు రావణుఁడు నెన్నెంతయు బాఁసొందింపఁజేయ నే నస్మత్ప్రతిని బాసినదుఃఖమున వ్రాలి దేహమును మఱచి పాణిములఁ గోల్పోవనున్న నమయమున నీవచ్చటి కరుడెంచి రాఘవుని జయముఁ జెప్పి జీవనములు నిల్పి, రక్కసు నుక్కణఁగించి పతిని గూర్చెద నని ప్రతి నలఁజేసి, తిరిగి చని విభునకు నే మనుటఁ జెప్పి యబ్ధి బంధించి సైన్యములఁ గొనితెచ్చి శాత్రువుల సంహరింపఁజేసి విభీషణు నకుఁ బట్టంబుఁ గట్టించి నన్ను నాప్రాణవిభునితోఁ గూర్చితివి. నీవఁటిపాణిబంధుఁ డింకొకఁడు మాకుఁ గల్గునే?” అని మిక్కిలి వినుతింపఁదొడఁగెను.

అంత మారుతాత్మజుఁడును రాఘవేంద్రునకు, సీతాదేవికి విసయపూర్వకవిసతు లర్పించి “మీమహిమాతీశయం

---

* రసములు—శృంగారరసము, 2 హాస్యరసము, 3 కరుణరసము, 4 రౌద్రరసము, 5 వీరరసము, 6 భయానకరసము, 7 భీభత్సరసము, 8 అదృశ్యరసము, 9 శాంతరసము,

బునఁగాదె నే నెల్లభారములుఁ దరింపఁగలిగితిని ? మీయానతి
యైనచో నెట్టికార్యములేని సాధ్యములు గావించునే? నేనిప్పుడ
చతుర్థులపై వాలంబుఁజూచి యందుపై మనసేనల నెల్ల నడి
పించెద” ననుటయు రాముం డదృశ్యతానందనిమగ్నుడై “మా
రుతీ! నీవు గల్గ మాకేమి కొదవ ? నీవు సేనల నెల్ల నొక్కదరి
జేర్చుము, అవ్వలికార్యం బెల్ల నేఁ జక్కఁబెట్టెద” ననెను.

౨

అంత మహాబలవంతుఁ డగుహనుమంతుఁ డభ్రము
సోఁకఁ దనువుఁ బెంచి దిగంతవిశ్రాంతయశస్సాన్దుండై, కృ
తాంతునిపోలిక నంతకంతకుఁ బంతమున ధిక్కరించుచుఁ దనవా
లము యోజనశతద్వయంబుపొడవును, నేఁబదియోజనములవెడ
ల్పునుం గలుగ నిక్కించి కలశాభిషేక బహిష్ట బ్రహ్మమరేంద్రు
లును, గరుడ, గంధర్వ, యక్ష, రాక్షస, కిన్నర, కింపురుష,
సిద్ధ, విద్యాధర, బృందంబు లందంద నవలోకించుచు నక్కజం
బుగాఁ బెక్కువిధముల సుతింప నిల్చెను.

మఱియు నమ్మారుతాత్మజుఁడు గదాహస్తుడై మేరు
నగముచందమునఁ దిత్తిరంబునఁ దోరంబుగాఁ గదలక నిల్చి
చెలంగుచు నెల్లదశములఁ గదలుం డని పెద్దయెలుఁగునఁ బలుక
రామభద్రుఁడు మహాశ్చర్యమున సీతమొగంబును, లక్ష్మణుని
దిక్కును జూచుచు ననేకవిధముల వినుతించుచు సుగ్రీవంగద

జాంబవత్సుషేణాదులు ముందఱు దోకపైవీక సడువ జానకీన
మేతుండై పుత్త్రపౌత్రసహోదరనిచయంబు పనివేట్టించి యరు
దేర జయజయఘోషలతోఁ జనుచుండె. వెనుకొని సకలదళం
బులు రాదోడంగె.

ఆనమయమునఁ గొందఱు కపులు వసనిధియందు గుభు
ల్లున నుటికి చల్లులాడుకొనసాగిరి. మఱికొందఱు వానరులు
గిగినమున కెగసిరి. హనుమంతునివాలముపైఁ గొందఱేగిరి.
రిధిజతురగాదివర్గంబులెల్లఁ దద్వాలంబుపై నిశ్శంకముగా నరు
గఁజొచ్చెను.

రామభద్రుఁడు చేయిసాచి సీతకు మీనకర్కటకచ్చ
పామలఁ జూపుచుఁ దమ్ములును సకలసైన్యములును గొలుచు
చు నరుదేర క్షీగసముద్రము దాఁటెను. అంత హనుమంతుఁడు
సైన్యమెల్లఁ దీరముఁ జేరినసంగతి నెఱింగి తనతోఁక మెల్లఁగఁ
దీసి లేచి చేరువ నున్న పర్వతముపై కెక్కి కుతలంబు వడంక
నార్చి, వాలంబుఁ గదల్చి బాహువుల జళిపించి యంఘ్రిలు
గూడఁగఁబెట్టి రాఘవునిఁ దలంచి రెక్కలతో నొప్పెడి యమ
రాద్రికై వడిఁ గుప్పించి దాటి రఘురామచండునినన్నిధిని
నిల్పెను.

అప్పుడు రాముం డత్యంతసంతోషమున నాజనేయునిఁ
గొంగిలించుకొని దీవించి సకలసేనాసమేతుండై నాటి కచ్చట
ఁగిల్చి మఱునాఁడు ఘృతసముద్రంబును, మూడవనాఁడు దధి

నిధియును, నాలుగవనాఁడు సురాంభోనిధియును, గ్రమక్రమమున హనుమదాధీలవిశాలవాలముపైఁ గిడచి జానకీసహితముగఁ బవనసుతునిశిరోమధ్యంబున రిథంబుపైఁ దేజరిల్లుచుఁ బ్రతాపలంకావై భవముల నవనోకించుచుఁ జనుచుండెను.

అంతట బలంబు లన్నియు నరుదెంచి సకలదిక్కులయందును, బిక్కటిల్లుచు, భూసభోమధ్యంబున దట్టముగా నిండి, శతకంఠనిపురంబు డాసి, కాహళ, మృదంగ, డక్కాముఖబహువిధతూర్యనాదంబులు భోరుకలంగ, మనుజు, దనుజు, శాఖామృగ, వాహినీసమూహములతో రఘునామకుండు విడిసె.

బలంబులునుఁ దగినయెడల నుండిరి. విభీషణ, సుగ్రీ, వాంగద, ముఖ్యులు రామునిచేరువ నుండిరి. భగత, శత్రుఘ్ను, లక్ష్మణ, కుశలన, విజయాదులు సేనాసమేతంబుగా సీతం బరివేష్టించి రామునిఁ గొలిచి యుండిరి.

రఘువరుండును పృతాపలంకాపట్టనంబు నెట్టన ముట్టడివేయ నూహించి విభీషణసుగ్రీవాంగదజాంబవన్మందనానుజానుమతమున ననేకవాసరబలంబులతో దక్షిణద్వారమున నంగమండుచు, నూఱుకోట్ల కూరభల్లూకంబులతోఁ బడమటిగ వనియందు జాంబవంతుండును, నూఱుర్బుడముల వనచరులతోఁ దూర్పుదెస గోముఖ, పశున, వృషభ, శరభులును, మిగిలిన సైన్యములతో సుత్రరంబున సుగ్రీవుండును, విభీషణునిఁ గొలిచివచ్చిన దానవు లెల్లరుఁ గొమ్మకొమ్మ కొక్కొక్కరుగానుండుట

కును, వారలను బ్రధానులు గాఁచుచుండుటకును, వాహినీ
లల్పములైనతావుల నెల్ల భూవరు లరయుచుండుటకును నియ
మించెను.

అసమయమున నందఱు నన్నిడిక్కులఁ గాఁచుకొని
కొందఱు జగద్దలు పూడ్చువారును, గొందఱు కొమ్మలఁ గూల
ద్రోయువారును, గొందఱు కవాటములభేదించువారును, గొం
దఱు బ్రహ్మాండములు వగుల నార్చువారును నయియుండిరి.

శ్రీరామచంద్రుఁడు యుద్ధకుశలుండగు విభీషణునిప్రో
త్సాహమున మారుతిం బిలిచి,

“అంజనేయా! సీసహాయమున మేమును సేనలును నిచ్చ
టఁ జేరఁగలిగితిమి. ఇటమీఁదఁ గార్యంబెల్ల నేఁ జక్కఁబెట్టెద
గాని నీ విప్పుడు ముందుగ రాయబారిగ నేఁగి యాశతకంఠుని
బుద్ధి యేవిధముగ నుండెనో తెలిసికొనివచ్చుట మంచిది. కా
వున నీవటకుఁ జని యాతనికి మ మ్మొఱిగించి, బ్రహ్మ యొసఁ
గినవరముల కెంతమాత్రము గర్వింప వల దనియు, నాచే దగ్ధు
లైన దశముఖాదిదైత్యులఁ దలంపు మనియు, దనకుఁ బురు
షులచేఁ జూపు లే దని యాతఁ డొకవేళ ననియె నేని నే విచ్చ
టి కరుదెంచినవిధముఁ దలపోయు మనియు, దురహంకారమును
దూరముచేసి శరణుసొచ్చుట మేలనియు, నట్లు శరణునినచో
ధరణీసుకాదుల కొనరించిన తనమాడగముల నన్నిటిని యమిం
తు ననియు నదిగప్పుము.”

అని పలికెను. ఈవాక్యము లాలించి రిపుకృతాంతం
డగు హనుమంతుఁ డల్లన వల్లభునిపదపద్మములకు మొక్కి
“రఘుకులతిలకా ! మీయానతిచొప్పున నొనరింపఁగల ” నని
వినయమున మనవిచేసి, రాఘవునిచే దీవెనలఁ గొని యచట
వీడ్కొని, తా నరుగుమార్గమున నున్న సుగ్రీవున కీవిధం బెల్ల
నెఱిగించి, యనుపవచ్చిన విభీషణుని వీడ్కొలిపి సకలవానర
దానవమానవనిచయంబులు జయజయధ్వనులు గావింప నరిగి
చ్ఛారంబులం బలిసియున్న మహాదానవులఁ బరికించుచు నెద్య
శ్యశరీరుడై సవప్రాకారములు గడచి, తనమహాకారముఁ గని
కొందఱు పఱచెడివిధంబుఁ జూచి నవ్వుచు, నరయవచ్చినవార
ల హుంకరించుచుఁ జని చని, పట్టనంబు వీక్షించి యందలిశృం
గారముల కచ్చెరువందుచు

“అ. వె. ఇట్టిపట్టనంబు నిందునికై వశి

నేలుచుండ కీతఁ డేల కొివ్వె?

ఘనతి గలుగుటకును విసయంబు భూషణ;

మదియు లేమి జన్మహానిగాడె.”

అని యెగ్గించుచు మఱియునుం జనిచని నవరత్నఖచితా
భ్రంకవసింహాసనమున నూటుతలలు, నిన్నూటుకరములు మి
న్నుముట్టినపాడవునుం గలిగి గరుడ, గంధర్వ, సిద్ధ, విద్యాధర,
కిన్నర, కింపురుష, దేవ, దాన, వోర, గాఢదిశారమణశిరశ్శో
భితు బగు తలాటంబుఁ గాలర్థ ద్రోశ్శీ విక్కుచుఁ దనచే జె

అలువెట్టఁబడిన దేవభూదేవయోహాసముదయములు కన్నుల
వక్రపు లోలుక నులుకుచుఁ దగినయూడిగములు సలుపఁ బ్ర
భానులతోఁ గొలుపున్న శతములు సవలోకించెను.

3

ఇట్లుగాంచి మహాద్భుతము నొంది రావణునకు నితనికి
సనేకాంతరాంతరం బని తలపోయుచుఁ నవార్యధైర్యగాంభీర్య
భుర్యుడై దాసి, తదీయసింహాసనమునకుఁ బురోభాగమునఁ
దనవాలము దివిసోఁకఁ బెంచి వీఁకంజాట్టి తదగ్రంబున నమ్మహా
దాసమేదునికంటఁ బొడుపుగాఁ గూరుచుండెను.

అంత శతకంఠుఁ డాతనిదారుణాకారము వీక్షించి యా
శ్చర్యంబును, భయంబును, నభిమానంబును, గోపంబును,
బురికొనంగఁ జెంటించి యమ్మహావీరున కిట్లనియె.

“ఓరీ మర్కటాధమా ! నీ వెవ్వండవు ? ఎవ్వనివంతుచే
నిట వచ్చినాడవు ? దాసవవీరక్షితము లగుప్రాకారము లెల్లు
గడచి వచ్చితివి ? భయం బనునది యిండుకయు లేక నాయె
దుట నెట్లు నిలువఁగలిగితివిరా ?” యని గద్దించి యడుగ హ
నుమంతుఁ డిట్లనియె.

“ఓరోరిదనుజాధమా ! నే నెవ్వండనో నీ వెఱుంగవా ?
రావణకుంభకర్ణాదుల రణరంగిమునఁ బరిమార్చి లంకకు విభీ
షణునిఁ బట్టంబుఁ గట్టిన వివేకియు నవృత్తిద్వంద్వశౌర్యులను

నగు రఘురామునిబంటును, వాయుదేవునకు నంజనాదేవికి దన యుండను.

“మఱియు నెకిమినిపనికై లంక కేఁగుచు మహర్ణవ ము నొకపిల్లకాల్వవోలె దాఁటి వనమెల్లఁ బెఱికి యత్సునిఁ దృణప్రాయముగ నేలపైఁ గూల్చి, దివిజలు మెచ్చ వశకంతుని పురం బెల్ల దగ్ధంబొనరించి, పట్టవచ్చినవారల నెల్ల మట్టుపెట్టి మరలి వచ్చుచు లంకిణినిఁ గూల్చి జలనిధి లంఘించి జానకీజాడలు రామునకుఁ జెప్పిన హనుమంతుండను. నిన్నిప్పు డట్లే చూడవచ్చినాడను.

“ఇదియునుఁగాక యోసీచహృదయా! రాఘవుఁడు సీతానహితుఁడై నినుఁ జంప నరుదెంచియున్నవాఁడు. నే నాతనినేనల నెల్ల మోచికొనివచ్చి నావాలముపై నాలుగువాఱులు నవలీల దాఁటించితిని. నీయాయువు నేటితో మూఁడినది. నీ కీక ది క్కెవఁడురా?”

అని పలుకుటయు శతకంతుఁడు మండిపడి “ఓరోరికపి కులాధమా! దూత నేమనఁగూడ దని యెంచి యూరకున్న కొలఁది రాముఁడు గీముఁ డని నీ వామనుజాధముని బొగడఁజొచ్చినాడవు. వాఁ డొనరించుకార్యము నాపరిచారకుఁడొక్కఁడరనిమేషమున నొసరింపఁగలఁడు.

అట్టిచో,

॥ సీ. త్సుద్రమానవుఁ జెప్పి మకృతాత్ముఁ డనుచును
 బెక్కులు వలికెడు వెట్టికోతి
 యెట్టి ధార్మికుఁడు రాయితినీ చాటక
 నణచి పిన్నపుడే స్త్రీహర్షఁ జేసె
 నొకప్రతివిలువంచి, వికలంబుఁ గావించి
 యిల మహాదేవున కెగుచేసె
 నాతికై నిష్కారణంబుగా న వ్వాలిఁ
 బడనేసె నత్యంతపాపమొదవ

గీ. నట్టికాంతాజనాంతకు నట్టి శైల
 జాధిపదోహితమహాఘచిత్తుఁ
 జెప్ప నేమున్న దింక నీవు చేరినట్టి
 వార్త వినిపింపఁగదరోరి వదరులేల ?”

అనవుడు హనుమంతుఁ డాగ్రహించిత్తుడై “ఓరీ ! దా
 ననకులవినాశకా ! దేవదేవుండగు శ్రీరామచంద్రుని నిందించితి
 వేని నీయాయువు దుర్మిగిపోగలదు. అంతమున రావణాసురుఁ
 డీవిధముననే రాఘవుని దూషించి హతుఁ డయ్యెను. నీకుఁగూ
 డనట్టలే కాలముసమకూతె. దేవతాదోహి వగు నిన్నుఁ
 గనుఁగొనినఁ డప్పక దోసము వాటిల్లఁగలదు.

పెక్కుమాట లేల ? రామభద్రునివాక్యములు సావ
 ధానుఁడవై యాలకింపుము. “ఓశలకంతా ! నీ వీమూఁడుదిన
 ములు బంధుమిత్రుల సాదరించుచు నాశ్రితులకు నిల్లు చూడ

లీచ్ఛుచు, బుత్త్రీమిత్రుల నలవరింపుచు నరుచిపరిహారముగా భుజించుచు నుభయింపుము. వెనుక నెడ గలుగనేరదు గావున నీప్రాణము లటచేత నునిచి సుగరమున కరుగుదెమ్ము”

అని పలికి హనుమంతుడు వెండియు నిట్లనియె. “ఓరీ! రాక్షసా! రాముడు కరుణాసముద్రుడు గావున నీ వాతని శరణువేడితివేని నీ వొసరించిన గోబ్రాహ్మణాదిబాధల నెల్ల త్నమింతు నని పిమ్మట వచించెనట; గావున నీ విప్పుడ యాతని శరణుసొచ్చి ప్రాణములఁ గాపాడుకొనుము.

“ఇచ్చట నిన్నుఁ బురికొల్పు తుచ్చరాక్షసుల నమ్మ కుము. రాఘవుఁ డాదినారాయణుడు గాని నరుడు గాఁడు. పురుషులచే నీకుఁ జావు లేదని తెలఁచితివేని యారామచంద్రునివెంట జానకీదేవి చనుదెంచు తెల్ల భవన్నాశనమునకుఁ గారణమని యెఱుంగుము. తదీయప్రభావముఁ దెలియఁ దలఁచితివేని మీతల్లి యగు చిత్రాంగధి నడుగుము.

అనుటయు శతాననుడు ప్రళయకాలాగ్నిచందమున నుండిపడి నూలుమొగములు ముడివెట్టుచు, నాంజనేయునిఁ జంప నెంచి, దూతధర్మము విచారించి యట్టిపని నూని తన యాస్థానమునఁ గల మహాదానవు లందఱు మహద్భుతమున వినుచుండ హనుమంతున కిట్లనియె.

“ఓరీ! నీచమర్కటా! నాప్రతాపమున కోడి దేవతు

లంతటివారలే నాకు భృత్యులై యూషిగములఁ జేయుచుండఁ,
నాహారార్థం డగు నొక్కసేవమానవుని నీ వెంతయో గొప్ప
చేసి పొగడఁజూచినాడవు. నీ కింకఁ బ్రాణములపై నాశయే
లేదో ?”

“ఇదిగాక నీవు నాపరాక్రమ మెటుంగఁజాలకున్నాడ
వు. నే నలిగితినేని యగ్నిని బ్రజ్జ్వలిల్లనీయక, వాయువును
జలింపనీయక సూర్యచంద్రుల సాచరింపనీయక, లోకం బెల్లఁ
దల్లడపడఁజేసెనీ. మణియు రణరంగమున జయ మొనఁగూడు
నట్లుగ మంత్రసిద్ధిజపములు గావించెడ. ఇన్నియునుఁ గాక బ్ర
హ్మ యొనఁగినవరము లున్నవి. కావునఁ గాలునైన నేఁ గడ
కాలఁ దన్నఁజూలుదు. అట్టిపరాక్రమశాలి నగు న న్నాజానకీ
రాము లెదిరింపఁజూలుదురే ?

ఇన్నియుఁ జెప్పవలసి ని న్నిప్పుడే పొడిపొడిఁ గావించి,
రేవు నీభూపతి నేవుమాసి, తత్పతి యగు సీత నిటకుఁ గొనితె
చ్చెద. నీ కిప్పు డిక్కడ నెవ్వఁడు దిక్కగునో చూచుకొమ్ము.”

అని మహాకోపమునఁ గొందఱ నిశాచరులఁ బిలిచి
“యీవనచరుఁడు కిండకావరమున నొడ లెటుంగక గాటులఱ
చుచున్నవాడు. వీనిం బట్టుకొని గబళింపుఁ” డని పలుకుట
యుఁ దలఁగెమె పెక్కురాక్షసు లరుదెంచి యాంజనేయునిఁ
గదిసి యనేకవిధముల బెదరింపసాగిరి.

౪

అంత హనుమంతుఁ డాగ్రహించిత్తుండై „యోరీశతకం
తా! నే నిం దొక్కండనె యూటక చిక్కితినని నీ వెంచుచు
న్నాడవు. నన్నుంబట్టింప నీకె గాదు. నీయబ్బకై నఁ దరము
గాదు. ఇదిగో నావరాక్రమం బొక్కింత కనఁబటచెదను.”

అని హృదయమున రాముని ధ్యానించి, తనలండి
యగు వాయుదేవునిఁ దలంచి వాలం బభ్రవీధి నోకఁ జెంచి,
మోమున మంట లుప్పతిల్ల దుర్భరిశరీరుండై మిన్నుముట్టఁ
బెరిగెను.

అప్పు డాతనిమహాకృతిఁ గాంచి కొందఱు దానవులు
వెఱచిరి. కొందఱు సందుసందులకుఁ బరువలిడిరి. మఱికొండ
అత్యంతభయమునఁ బరువు లిడఁజాలక „దానవేశ్వరా! కరు
ణింపవే” యని యటచిరి. శతముఖుఁడును హనుమంతుని శ్రీక
రాకార మంతయుఁ దిలకించి భయకంపితుండై హృదయమున
నెంతయు నడలఁజొచ్చెను. తక్కినహితు లెల్లడు నిర్వీణులైరి.

అంత హనుమంతుఁ డత్యంతాగ్రహమున „నోరీ!
నిజాచరా! నన్నుఁ బట్టింప నెంచినందులకు ఫలం బిదిగో!
అనుభవింపుమురా” అని యశనిపాతముఁబోలు తనముష్టిఘాత
మున నాశతాననుని నేలపైఁ బడునట్లు బొడిచి, యాతనిసింహా
పసముం దన్ని చూరముగఁ జేసెను.

శతకఁ తుండు తననూతులఁలుఁ బగిలి నెత్తురు లబ్ధిపా
 టఁ బుడమిపై మూర్ఛిల్లిన నాంజనేయుఁ డంతతోఁ బోక
 యద్దనుజునిఁ గాలఁద్రోక్కి కీరీటము దుస్సి తివిచి యెప్పటిరూ
 పుతో నచట వీడ్కొని రఘునందనచరణారవిందధ్యానచిత్తుడై
 తనకు నెదిరిన దైత్యులఁ బరిమార్చుచు, సింహనాదముసేయు
 చుఁ గపినేనాభిముఖుడై వచ్చి వచ్చి పురోభాగమున సకల
 దిశములతో నున్న సుగ్రీవునిఁ గాంచెను.

ఇట్లు కాంచి యతనికిఁ దద్వృత్తాంత మంతయుఁ జెప్పి
 సంభావనలు గైకొని యచ్చోటు వీడ్కొని కపినాయకులెల్లరుఁ
 ద న్నెదుర్కొని గాఢాలింగనములు గావింప, రయమున నది
 దెంచి, యనుజుత్రయపుత్త్రప్రాత్యపఁవేష్టితుడై జానకీతోఁ దన
 రాక కెదురుజూచుచున్న రఘునరుం గాంచి వందనములు గా
 వించి ప్రతాపలంకకుఁ బా నరుగుటయు శతకఁతుని తలలు ప
 గులఁ బొడుచుటయు మొదలుగాఁ గల వృత్తాంత మంతయు
 నెఱింగించి రేపు లగ్గకు దయచేయవలయు నని యెంతయుఁ
 బోత్సహించెను.

రాఘవుఁడు మిగుల హర్షించి యాతని నక్కునఁ జేర్చి
 మిక్కిలి వినుతించెను. ఫీతయు సనేకవిధములఁ గొనియాడెను.

ఇది యిట్లుండఁ బ్రతాపలంకయందు శతకఁతుఁడు మూ
 ర్ఛఁజేటి తనసింహాసనము పొడియగుటకును, గిరీటంబు వోపు
 టకును నడలుచు, దనయిరుగ్గులంకుల భయవిహ్వలులై నిలిచి

యున్న బంధుమిత్రామాత్ర్యాది నిశాటూల మౌగములు వీక్షించి గంభీర భావముల నిట్లనియె.

“సచివులారా! పిటికిపందలై మీరింద టొక్కకోతి గానిని జూచినంతమాత్రమున కెంతయు భయపడి యేమియుఁ జేయఁజాలరై తిరి. ఇటులుండ నే నింకెటు లారాముని సంహరింపఁజాలుదు? మీ మ్రొట్టు లిఁక నేలుకొందును?” అని కోపంబును, శోకంబును గదురఁ జింతాసముద్రమున మునుంగుచున్న డనుజేంద్రునిఁ గనుఁగొని మంతుఁ ధిల్లు పలుకఁదొడఁగిరి.

“దాసవాగ్ధిణీ! మే మప్పు దేమితియున్నతి నావాసరుఁ డట్లేగెను. దేవరయాజ్ఞయైనచో మే మిప్పుడ పోయి యారామునిఁ జంపి యాతనిసతి నిటకు రయమునఁ గొనితేగలవారము. మాయట్టిమంతుఁ ధిల్లుండ నీ వింత వంత నొందనేల ?

ఇదియునుంగాక, దేవతలే నీకువెఱచుచుండ వారలు పంపఁగా నరుదెంచిన నరునికై నీ వింత యోజింపనేల ? నీ వలిగిన నవ్వనచరులు, గినచరులు, మనుజుఁడు గినుజుఁడు నిశ్చు మార్కొనఁజాలుదురే ?”

అని బహుభంగుల మంతుఁ ధిల్లు ప్రోత్సహింప నసురవల్ల భుఁడు కోపమనస్కుడై యటనుండి వెడలి తనతల్లిగో నీవు త్రాంతమంతయు జెప్పనెంచి యంతఃపురమున కేగెను.

పంచమకాండము

శతకంఠుఁ డట్లు తల్లిసన్నిధి కేఁగి సవినయముగ మ్రోగి
క్కి దీనవదనముతో నిలుచుండెనఁ జిత్రగంధి సుతునివై ఖరి
వీక్షించి యాశ్చర్యమానసయై యిట్లనియె.

“తనయా ! ఏలొకో మున్నెన్నడును లేనివిచార మిప్పు
డొ నీమొగమునఁ గానఁబడుచున్నది. యుష్మదహంకారము
వీక్షించి మృత్యుంజయుఁ డలిగెనా ? మునుల నేచితి వని వనజ
భవుఁడు శపించెనా ? కృతాంతఁ డతిసాహసమునఁ గింకరుల
తో దండెత్తివచ్చెనా ? లేక, శరణాగతరక్షకుఁ డగురాముఁడు
రణ మొనరింప నరుదెంచెనా ? ప్రియసుతా ! నీమోము విన్నఁ
దనముఁ గన్నయప్పటినుండియు నాహృదయము గలఁక నొందు
చున్నయది. సందేహ ముడిగి నీస్వాంతమునఁ గలచింతకుఁ గా
రణ మెఱిగింపుము.”

అనుటయు శతకంఠుఁ డాంజనేయుఁ డరుదెంచినమార్గం
బును, వచ్చి రామునిఁగూర్చి వాదించినతెఱంగును, వాదించి
గావించిపై ఖరియు, వానినిఁ బట్ట దైత్యులఁ బంపువెట్టుటయు
ను, బంపువెట్టినవారిఁ బదరుటయును, నాతఁడు దనరూపముఁ
జూపుటయును, జూపి తన్నుఁ బొడుచుటయును, బొడిచి తన
సింహాసనముఁ గూలఁదన్నుటయును, బిడుసుతలూటము పోవుట

యును, మరలి వనచరుఁ డేగిన మహిమములును జెప్పెను.

చిత్రగంధి యావృతాంత మంగయు నాలకించి వికల హృదయయై మూర్ఛిల్లి కొంతవడికిఁ దెలిసి „కుమారా! నే నెంతచెప్పినను నీవు నామాటఁ బాటింప వైతివి. ఆసురలోక నాయకుఁడవై *యష్టైశ్వర్యయుతుఁడవై యచవరత ఋష్టభోగము లనుభవించు నీవిట్టి దుష్టచేష్ట లొనరించి కష్టములకుఁ బాల్పడుచున్నందులకు నేనెంతయుఁ జెంత నొందుచున్నదానను.

ప్రియతనయా! తొల్లి నారదమహర్షిచే మీజనకుఁడొక యద్భుతంపువార్త విని నా కెఱుంగింప నేఁ దెలిసికొంటి నది నీ కిప్పుడు చెప్పెద నావధానముగ నాకర్ణింపుము” అని యిట్లు చెప్పందొడఁగెను.

„జ్యోతిర్మయి యగు నొకమహాశక్తి చతుర్దశభువన నాయుక్యై పవర్తించుచుండి తనస్వరూప మగు ఓంకారస్వరూపమున బ్రహ్మనిష్ఠమహేశ్వరుల నుదయింపఁజేసి జన్మపోషణ లయకారులఁ గమ్మని నియోగించి వారికి సుఖములఁ గఱపు మని తనకళలచే మువ్వరుకన్నయలఁ బుట్టించి, యందు శారద యనుచెలి నజానకును, లక్ష్మీ యనుతరుణి నమృతనకును,

*యష్టైశ్వర్యములు:—1 దాసీజనము 2 భృత్యులు 3 పుత్రులు 4 మిత్రులు 5 బంధువులు 6 వాహనములు 7 ధనము 8 ధాన్యము.

ఋష్టభోగములు:—1 అన్నము 2 వస్త్రము 3 గంధము 4 పుష్పము 5 పానపు 6 తాంబూలము 7 స్త్రీ 8 గానము.

గారి యను సారి వీవునకును, దయచేసి ప్రిపంచము నడుపుచు, నందు తనపూర్ణకళ యగు లక్ష్మిని విలిచి యతిరహస్యముగ నిట్లనియె.

“సీభర్త యగు విష్ణుడు * త్రేతాయుగమున రాముడై రావణవధార్థ ముపరిగిపగలఁడు. తత్కాలమున నీవు జనకుసకు నుదియించి జానకీనామమున రామునితో మెలంగఁ గలవు. రావణమరణానంతరమున శతముఖుఁ డనునొకరాక్షస వరుఁడు జనియించి, పురుషులచే జాపులేకుండ బ్రహ్మచే వరములు గొని తరుణులఁ దృణీకరించుచుండును.

కావున నేతన్నిమిత్తమున నీవు రామునివెంటఁ జని యాతని కశక్య మగు సమయమున శస్త్రాస్త్రములు ధరించి యుద్ధంబొనరింపుము. అట్టియెడ నే నరుదెంచి నీయం దావహించి నీ చేత శతముఖునిఁ జంపించెద” నని చెప్పి పంచెను.

పిమ్మట విష్ణుదేవుఁడు దుష్టనిగ్రహమునకై ధరాతలమున రాముడై జనియించె. అవిష్ణువక్షస్థులమునఁ జెలఁగు శ్రీదేవి సీత యయ్యె. శౌరి ధరించెడిశంఖచక్రములు భరతశత్రుఘ్నులైరి. ఆతనిపర్యంక మగు శేషుఁడు సౌమిత్రి యయ్యె. కావున రాముఁడు మానవుఁడు గాఁడు. ఆతనిఁ గొలిచెడి కవులెల్ల రమరులు గాని వనచరులు గారు. నీవు వారలతో వైరముడిగి ప్రాణములఁ గాచాడుకొనుము.

*యుగములు:—1 కృతయుగము 2 త్రేతాయుగము 3 ద్వాపరయుగము 4 కలియుగము.

బ్రహ్మ యొసఁగినవరములఁ దలఁచి నీ వెంతమాత్రము గర్వింపఁబోకుము. అతఁడు తనతండ్రియగు విష్ణుదేవునిపూర్ణిఁ దప్పింపఁజాలఁడు. కావున బెబ్బులిపైఁగోలఁ జాపి నట్లారాము నితో యుద్ధమునకు బూనుకొనక వెంటనే యాతని సన్నిధికిఁగి యతనిని శరణువేడి మనుము”

అని చెప్పి మఱియు నాచిత్రగంధి రామునివిక్రమమ్మును, అతనితమ్ములబలమును, తనయులవిధమును, సీతామహిమమ్మును, హనుమంతునితెజఁగును, సుగ్రీవునిఘనతయుఁ, దత్తుతులగతియు బలములచలమును, విభీషణునిభేదములును, వారివారిశక్తియు ధర్మసంఘటనమును, గీర్తిసంపాదనంబును దెలిపియు బుజ్జగించియుఁ బలువిధముల మనసుఁ గలఁచియు నీతిగా దని చెప్పియు భయ మొదవఁజేసియు బహుగతుల బోధింప నారక్కునుఁ డని యేవియు సరకుగొనక మహాగ్రీచిత్తుఁడై యిట్లు పలికెను.

“తల్లీ! రాముఁడు విష్ణుం డనియుఁ, బరాక్రమంతుఁ డనియు, నీ వెంతయుఁ బొగడఁజొచ్చితివి. నీ వనినట్లు నిజముగ నాతఁడే విష్ణుఁ డైనచో రావణుఁడు తనరామను గొనిపోవఁ దనయుగ్రీశరముల నాతనిఁ దెగటార్పనోవఁడే? రామునిచాప నైపుణ్యము, బలపరాక్రమము నిందులఁ దెలియవచ్చెఁగాదే! అట్టిసీచుని విష్ణుం డని పలికి నీవు నామనసు కరుగఁజేయ నెంచెదవు నేనట్టిమనుజుఁడమునకై భయమొందెద నని తలం

చిత్తివే ? నే నిప్పుడ యానరాధమునిఁ జంపి యాతనిసతీ నిటకుఁ దప్పక గొనితెచ్చెద.

అని వచించి దిగ్గుసలేచిచని బంధుమిత్రామాత్యుల సక్కడ్కడ్కఁ జతురంగబలములతోనుండ నియమించి రామునిఁ దలఁచి చండతరాగ్నికై వడి మండిపడుచుండెను.

రాముఁడును భేరికాహళరావములు మీఱ, మార్వీనా దములు సెలఁగ సేనలం బురికొల్పి లగ్గులువట్టు డని యాజ్ఞాపించుటయు బలము లెల్ల మహాద్రోకమునఁ గొమ్మలు గూలఁ ద్రోయుచు నగడ్తలు నేలముట్ట బూడ్చుచు లగ్గులువట్టి పర్వతములు, గుజములుఁదెచ్చి కోటలఁ బూడిపూడిచేసి యందుఁగల దనుజవీరుల నెల్ల బాణపరంపరలచే నుగ్గుచేసి మఱియు ననేకప్రకారముల సకలకపివరులను లగ్గ లగ్గులంబుగాఁ బట్టుచుండ వారితోడనే విభీషణునై న్యంబులు వనచర, భల్లూక, శార్దూలరూపంబులఁ దలపడిరి.

మనుజబలంబులును సమోఘబాణంబులఁబఱపి వట్టన పొర్రాదతోరణకుడ్యాదుల నేలం గలుపుచుండిరి.

శతకంఠునిబలంబులును నింతింతని గణాతింప నలవిగా కుండఁ గదిసి పూర్వవశ్చిమసముద్రములతెఱఁగునఁ గోలాహలముసేయుచుఁ, బిడికిళ్ల బూడుచుచు, గదల నడఁచుచుఁ, గతి నపదములఁ దన్నుచుఁ, బలువిధములఁ జెనంగుచు గజముల తుగ్గభస్మములు పగులమోచుచు, హయములఁబడవ్రొచ్చుచు

రథములభగ్నుములు గావించుచు, రథికులఁ గూల్చుచు, సారథులఁ ద్రొంగుచుచు, భటుల నందఱఁ ద్రొంగుచుచు, నవారయుద్ధముఁ గావించిరి.

౨

అంత వనచర, భల్లూక, శాగ్ధూల, మనుజబలము లెల్ల విడిగి పాటి కృష్ణమూలఁ బురికొని దైత్యులమీఁదఁ గదిసి, గదలుద్రొంగుచియు, ముసలములు పొడిగావించియు, జాపములు విడిచియు, నటచేతులఁ జఱచియు, గజములఁ ద్రొక్కియు, నింగికి ముట్ట నిక్కియు, నఖముల జీరియు, గుంభికుంధములఁ బగులఁ బూడిచియు, నలుకలు మీఱియు, బ్రతిపక్షులఁ ద్రొక్కిమియు, వాలముల మెఱిమియు, ముష్టిహతులఁ గుమ్మియు, వాలరోమములఁ జిమ్మియు, గుఱ్ఱముల నదిమియు, గుంజరములఁ ద్రొంగుచియు, రథముల నుగ్గుచేసియు రథికులఁ ద్రొంగుచియు, సారథులఁ జంపియు, శరములఁ ద్రొంగుచియు, బెక్కుచండముల నుక్కుమెఱసి పోరసాగిరి.

వారలఁ గని హర్షించి రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులును దనుజులపై నలిగి యాగ్నేయసాయకము లందంద పఱపినఁ గూలు నేనుఁగులును, నేనుఁగులతోడనే వ్రాలు హయములును, హయములతోడనే పొడియగు రథములును, రథములతోడనే మడియు రథికులును, రథికులఁ గని పొరలు సారథు

లును, సారథుల దురవస్థలు గని తలఁకు భటులును, విఱుగు విండ్లును, నుఱుమగు శరములును, బరియలగు గదలును, దునియలై పడిన ముసలములును, భిన్నములగు పట్టినములును నుగ్గులగు పొసములును, దుత్తుమురులైన శూలములును, బడిన భిండివాలములును, దన్నుకొనెడి దైత్యులును, శోణితప్రవాహములును, ప్రవాహముల నీదులాడు భూతభేతాశశాకినీధాకినీగణములును గలిగి యెదహోరాత్రములు చరణతలఘట్టనోద్ధూతధరాపరాగంబుచే ద్రికాలములును సూర్యప్రభాచందికాజాలంబు లేర్పఱుప రాకుండ నుండెను.

అంత దేశతలు పుష్పవర్షముఁ గురియించి యభ్యంతలమున నిల్చి తద్రణవిశేషములత్యంతాశ్చర్యమునఁ జూచుచుండిరి. బ్రహ్మదేవుఁడును బ్రళయసమయముగాఁబోలు నని కాలము లెక్కించుచుండెను.

ఆనమయమున హతశేషులైన జానవు లతిభయాకులులై గతిచెడి నలుదెసలకుఁ బరువు లేత్తుచు, నదె వానరులు డాయవచ్చిరని శరీరములు గంపింపఁజేయుచు, నల్లదే భల్లూక తతి పొంచియుండె నని వెనుకకు మరలుచుఁ బాదపములుఁ, ఖర్వతములుఁ, దమమీఁదఁ బడవచ్చె నని తొలఁగుచు, నెందుఁ బోవుద మేది దిక్కని చేప్త లుడిగి మూర్ఛిల్లుచుఁ, దెలిస పుణిమిపైఁ జదికిలఁబడుచు నప్పటికి లేచుచు, నుఱుకుచుఁ బోయి కొలువుకూబమునఁ గూర్చుండియున్న శతకంఠునియొద్దకుఁ జని

సాగిలిమొక్కి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచుఁ దమ్ము రామునిబారి నుండి రక్షింపు మని తేడుకొనసాగిరి.

అంత శతకంఠుఁడు వాగల ననునయించి “దానవులారా! నే నుండ మీ రింతగాఁ జింతింపనేల? వృత్తాంత మంతయు నవి స్తరముగఁ జెప్పుఁడు. నే నిప్పుడే సమరరంగమున కేగి మనశా త్రపుర నెల్ల సమయించి వచ్చెద ” ననుటయు దైత్యు లొ క్కింత ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని యఖిలమంత్రీవర్గములు విను చుండ నిట్లనిరి.

“దానవేశ్వరా! మేము మీపనుపునఁ జని లగ్గులువట్టి తరుచరప్రకరములతోఁ బెక్కువిధముల నుక్కుమెఱసి బోరాడి యు, నెఱిదప్పించియుఁ బరువెత్తించితిమి. కాని, యావనచర సేన వెండియుఁ బురికొని విపులవాలములఁ జుట్టియు, ముట్టి యుఁ, గఱచియుఁ, జఱచియుఁ, గఱినశైలముల నడిచియుఁ, బొ డిచియు, మాతోఁ బోరాడుచుండునంతఁ బ్రళయకాలరుద్రుఁ డువోలె నారాముఁ డగ్ని బాణవరంపరలఁ గప్పిన, మనసైన్య ములు గలంగి తిలఁగి వాఱలేక ధరణీతలమున దగ్గులై పడిరి.”

“దేవా! ఈవార్త లేమని విన్నవించుము. స్తనితభా ఘం డీల్లె; శార్దులవదనుఁడు దొల్లె; రక్తాక్షుఁడు మహిసె; నగ్నిముఖు డవనిపైఁ గూలె; జిత్తుఁడు, గర్జకాత్ముఁడు మొదలగు బంటు లెల్లరుఁ బీనుఁగుపెంట లైరి. మేము కొండ

అము చావునకుఁ దప్పి నీకిటులెఱిగింప వచ్చితిమి. అక్కటా! మనకులమునకు నేటితో సంతము గలిగినది. మన కింక నేది వెరవు?"

అని వచించుటయు శతకంఠుఁ డగ్నివలె మండిపడుచు, బోకముల మ్రొంగ నేతెంచు మృత్యువువలె హుంకరించుచుఁ బ్రధానులవంకఁజూచి ,, వింటిరే మంత్రులారా! రామునిఁజంపి నీతను గొనిరం డని మనవీటినిశాచరులఁ బంప, వార లెల్లరు శావావరములచే వధియింపఁబడిరట ! ఇంతిక్షన్న నప్రతిష్ఠ మన కింకొకటి గల్గునే? నే నిప్పుడ చని యారాముని ననుజనహితముగ వధియించి కోఁతిమూఁక నెల్ల గడతేర్చి, నీతను బట్టి తెచ్చెదఁ గావున గంధగజాశ్వరథాదుల నెల్ల నాయితములు గావించి మీ లెల్లరు నావెంటఁ బయనమయి రండు."

అని సూక్ష్మాపించుటయు సచిపు లెల్లరు లేచి నిల్చి ,,ద నుజకంఠీతతా! నీయానతి యెసచో మే మనలము నైన మ్రొంగె దము. మృత్యువు నైనఁ బరిమార్చెదము. అట్టిచో మా కా రాముఁ డనఁగ నెంతటివాఁడు?

నీ నిప్పుడ భండనవేది యేర్పఱచి యుమ్మల్తోక్రధాగ్ని ని కరికొల్పి, శరయుపస్తంభమున విభీషణునిఁ బశువుగ బంధించి, వానరసమిధల వ్రేల్చి, అసివత్రస్రక్కునింబుల నేర్చి, శక్త మూర్ఖముగాఁ జేసి, తనయసహూదరతలుతో రామునిఁ జూర్ణాహుతిగ వ్రేల్చి, యర్థవమున సహృద్యులను సహజులు

చేసి, సోమయాజి వై యుండుము. మేమును హోతలుగఁ జె
లంగుదుము. మీయధ మనుయజ్ఞముఁ జేసినఁగాని త్రిజగ
త్ప్రసిద్ధి రాజులదు.”

అనివచింప, దై త్యేంద్రుఁ డత్యంతసంతోషమున రా
మునిఁ బరిమార్చెద నని మిన్నముట్ట నెగురుచుఁ బెక్కువిధ
ములఁ గనలుచుఁ దనశిరములు నూటిట మణికిరీటములఁదాల్చి
మార్తాండశతముభౌతిఁ దనమొగములు విలసిల్ల వామపాదమున
గండపెండేరముఁ దొడిగి, యిన్నాఱుకరముల నస్త్రశస్త్రము
లు పూని, రణమున కుత్సహించుచు, నూఱుకోట్లదనుజులు
గొలువ మణిమయరథం బెక్కినఁ దన్మంత్రులు పదువురును యా
ములభంగి దండధరులై గజరాజములపై నెక్కి నలుదిక్కులు
స్రీక్కులగునట్లు లార్చుచు నాశతాస్యనిఁ గొల్చుచు బయలు
వెడలిరి.

3

ఆవృధు చిత్రగంధి తద్వృత్తాంత మంతయు నాలకించి
“రాముఁడు విష్ణుం డనియు, నీత రమాసతి యనియు, వానరు
లు దేవత లనియు, నీకు గెలుపు చేకూఱు దనియు, రణప్రయ
త్నము మాచుచునియు ననేకదూతలచే మరలమరలఁ బెక్కు
వార్త లంపెను. కాని మదోజ్ఞేకమున శతాననుఁ దామూటల
సకటసేయక యుద్ధమునకుఁ సంసిద్ధుఁ డయ్యెను.

అంత.

సీ. ఆవేశం గంకగ్నధ్రావళి పురివిచ్చి

యాడఁగాఁ దొడఁగె శతాస్యమీఁదఁ

గరము నెత్తురువాన గుగిసె సేనలమీఁదఁ

బిడుగులు వడఁజొచ్చెఁ బుడమి వణఁక

వజ్రదు లంతంతకు వాపోయెఁ దలలెత్తి

వెనఁ గొన్ని గొడుగులు విఱిగిపడియె

నెదురుగా నేతెంచె నేపుమై బెనుగాలి

మెఱుఁగేది తురగముల్ మేఱ లుడిగెఁ

గీ. గడు విలాపించి యొటలె నాకాశవాణి

చెలఁగి యడ్డంబుగా వచ్చెఁ జెవులపోతు

మఱియు ముందట నొకమహామలిన మైన

విధవరా లేడ్చెఁ బోయిన విభునిఁ దలఁచి."

ఇట్టియవశకునము లన్నియు శతాననుఁడు గాంచి కోపా
వేశపరవశుఁ డయి వెంటనే శాంతివిధు లొనరించి, ధీరుఁడై
భేరిఘృదంగాదిధ్వనులు పిక్కటిల్ల భైరవమూర్తియై వానరసం
ఘముల డాసెను.

అంతఁ గవు లాదానవేందుని గంభీరాకారముఁ గాంచి
మిక్కిలి భయమంది తమతమహస్తములలోని పర్వతపాదపశేరి
ణిని గ్రిందఁ బడవైచి పరువు లిడసాగిరి. కొందఱు కవు లడలు
చు గిరిగహ్వరముల కేగిరి. కొందఱు రూపముల డాచి విరూ

చములఁ గైకొని నేలపై వ్రాలిరి. మఱికొందఱు రామచంద్రుఁడె తమ్ముఁ బరామర్శించఁ గలఁ డని యాతని శరణువేడిరి.

ఈవిధమున వానరు లెల్లరు నెల్లదిశలకుఁ జూప భాసు సుతుఁడు వారలఁ గనుఁగొని యొయ్యారముతో రామునిఁ దన కేలఁ జూపుచు “ఓహో! వానరులారా! ఏల మీ రట్లుభీతిల్లి పాతెడరు? జగదేకవిక్రముండును, శరణాగతరక్షకుండును నగు రామచంద్రుఁ డీశతకంఠ విప్పుడే తృణలీలఁ బొలియింపనున్న వాఁడు. కావున మనకు దావును, బ్రావును, దల్లియు, దం డీయు నగు రాఘవునిదరి కరుగుదెండు.” అని హెచ్చరించెను.

అంతఁ గప్పి సైన్యములు శురల గిరితరువృజములఁ గర యుగ్మములఁ బూని యరుదెంచి “రఘుకులతిలకా! సెలకైన యెడల మే మిప్పుడె యాశతాస్యనిఁ బరిమార్చి మీచరణసాన్నిధ్యమున కరుదెంచువార ” మనియేకగ్రీవముగాఁ బలికిరి.

అంత రాఘవుఁ డెంతయు సంతోషమొంది వారల మన్నించి, నూఱుశిరములతోడను, నిన్నూఱుకరములతోడను మహారాద్రాక్షారమునఁ దవపై కరుదెంచు దానవవీరునిఁ గాఢిని కోపభయము లుద్యవిల్ల విభీషణునితో నిట్లనియె.

“అన్నా! యీవచ్చుమహాకారరాక్షసుం డీశ్వరుఁడో, కృతాంతుఁడో, యనలుఁడో, మృత్యువో, మఱియెవ్వఁడో గదా! వీని గాంచినఁ జిత్తం బెంతయుఁ గలంగె. వీనితెలు

గజింగించెదవేని నే నిప్పుడె టోయి యాతనిగిర్విం బెల్లెబో కా
రైద"ననుటయు విభీషణుఁ డిట్లనియె.

“రాఘవేశ్వరా! ధైర్యశౌర్యోపేతుండును, బహుమా
యావర్తనుండును, నగు శతాననుఁ డీతఁడె. వీనితోఁ బోరాడ
న్బోవారికిని శత్రుముగాదు. మఱియు యుద్ధసమయమున నీతని
శరీర మందలి రక్తం బిరుచుక పుడమిపైఁ బడసేని తత్క్షణమే
నూత్నవరు శతాస్య లుద్ధనమంది యుద్ధమునకు సిద్ధపడుదురు.
ఈతనిచే మనబలంబెల్లఁ ద్రుంగు. ఈతఁడు పురుషుల కజేయఁ
డు గావున మన కెల్లు జయము సిద్ధించునో యెఱుంగరాదు”

అని మఱియుఁ బెక్కుచందముల విభీషణుఁడు శతకం
ఠునిప్రకారము లెఱింగించి “నృపవరా! యుద్ధముసేయునెడ న
ద్దానవేద్రునిపై నాగ్నేయబాణము లేమఱక యేయఁచుండుము.
దానంజేసి రక్త బిందువులు పుడమిపైఁ బడసేరవు. అందువలన
శతకంఠోద్భవము మిధ్య యగును.”

అని యెఱింగించి, తత్ప్రధానులమహిమములఁ జెప్పి,
వారివారికిం దగినశూరులనేర్పరించి, యింక నాలస్యముతగ దని
పలికి హనుమంతుని వీక్షించి “మహాత్మా! ఇట్టిసమయమున
నెత్తెన గెలుపు సమకూఱఁజేయుభారము నీపై నున్నయది.
ఇదియునుంగాక, నాపై నాశతకంఠుం డెప్పుడును విగ్రహించు
చుండును. కావున నన్ను నీ వేమఱక కాపాడవలయును.”
అని చెప్పెను.

హనుమంతుఁ డందుల కొండఁబడి రామునిసాన్నిధ్యమునఁ
దనవాలముఁ ద్రిప్పచుండెను. భరతశత్రుఘ్నులత్మణకుశలవ
విజయసుగ్రీవాంగదులును మిన్ను వగుల నార్చుచుఁ బరివేష్టించి
యుండిరి. రాముఁడును ధనుర్గుణటంకారరవముల దిశలఁ
బగిలించుచు, నమోఘశరము లేర్పరించుచు, సీత కభయముఁ
దెలుపుచు, లక్ష్మణునిఁ బురికొల్పుచు ననేకవిధముల విజృంభిం
చుచుండెను.

౪

అంత నుభయబలములుఁ దలపడి శరవర్షములు గురి
యిచ్చుచు శైలములు టువ్వుచుఁ బాదపముల నడచుచు
బహుగతులఁ బోరఁజొచ్చిరి. అప్పుడు దేవగంధర్వవిద్యాధత
గరుడకిన్నర, కింశురుషాదు లభ్రతలమున నిల్చి యమ్మహాక
లకలం బాకరించుచుఁ జూచుచుఁ బరమాశ్చర్యము నొందు
చుండిరి.

“ఇట్టివరము లేల యొసఁగితి వద్దురాత్మునిచే నఖిలకపి
రాక్షసప్రళయము సమకూరుచున్న యడి” యని జేజేంద్రాదు
లెగ్గింప బ్రహ్మదేవుండును మనమున వగచి విన్ననై యుండె.
ప్రళయకాలావసానమున నొదవు నకలభువనసంహారము ననుక
రించి యుభయసేనాముఖంబులయందును, భీభత్సంబు దోచు
చుండెను.

అంతట నీపాటిమాంసం బెన్నఁడును లభింపలే దనియు
హ్సంగు పిశాచములును, దుధిరంపు తీరులఁ దాండవములాడు
ఢాకిలునులు, ఢాకినీగణముల డాకి మెదడులఁ ద్రావి యోకి
లింశుశాకినులును, శాకినీతతులడికొని నెత్తుట నోలలాడఁ భేతా
శతతులును, బురివిచ్చి యాడెడి కాకములును, గాకులగమకిం
చు గృధ్రములును, గలిగి కావిరి దిక్కు-లెల్లఁ గప్పి దినము,
సంధ్యయు, రేయియుఁ దెలియ శక్యముగా కుండెను.

అప్పుడు దీర్ఘజిహ్వ, శిఖముఖ, స్థూలకంఠ, యోజన
హస్త, శూర్పకర్ణ, రక్తాక్ష, పింగళాక్ష, గజోదర, త్రిముఖాది
జానూవీరులు భరతశత్రుఘ్ను, లక్ష్మణ, కుశలవ, విజయాది
ప్రముఖులతో యుద్ధ మొనరించి కడతేఱిరి.

అంత శతకంఠుఁడు తనపదువురు మంత్రులు గదనరంగ
మున నీలుట కెంతయుఁ గోరిధోద్రిక్తుఁడై మృత్యువువోతె
వోఁజూచు మహానలశరపరంపరలు భూమ్యాకాశములు నిండనేసి
వానరబలములనెల్ల నంతమొందింపఁగడంగెను.

మఱియును బిలుతివియక నూలుబాణముల సంగదుఁ
గూల్చి, యిన్నూరుశరముల సుగ్రీవు నొంచి; యేనూలుశిలీ
ముఖముల భల్లూకవతిని మూర్ఛిల్లఁజేసి, యుఖలవానరులను క్ష
ణమాత్రమునఁ జమరివైచి, కృష్ణముఱ దేశాధీశులఁ గదిసి కొం
దఱఁ బదతలమునవాలము గావించి, వారలనెల్ల నొక్కపెట్టునఁ

డనవక్త్రోగహ్వరములఁ జొనిపి, మఱియు హతశేషులగు మనుజుఁ
వనచరబలములనెల్లఁ బిలుకుమార్చెను.

ఇట్లు పోకార్చి పిమ్మట విభీషణునిఁ గాంచి మండిపడి
“వీనికతమున రావణకుంభకర్ణ మేఘనాద ప్రముఖ నేకతానహః
కులంబునమనె. కులద్రోహి యగు వీనిం దెగటార్పవలయును.”

అని బ్రహ్మశ్రుము సంధించి, సకలలోకములుఁ డల్లు
డిల్లు నార్చిపేర్చిన నయ్యశ్రురాజము విలయానలకీలాకరాశంబు
ను, మృత్యుంజయఫాలనేత్రనఁభూతమహోగ్రింబును, వీరభద్ర
కోపంబును, గాలభైరవోగ్రింబును గూడ నైక్యము నొందిన
విధమునఁ జిచ్చులూ గుఱియుచు వచ్చి గరుడ గంధర్వ కిన్నర కిం
పురుష సిద్ధ విద్యాధరామరలోకములు హాహాకారములు సేయ
విభీషణు నవయవములు బంధించి నేలం బడఁద్రొచ్చెను. కాని
యాతఁడు రాఘవుకరుణాకటాక్షప్రభావామృతనంసిక్తశరీరుం
డగుటంజేసి వానింజంప నోపదయ్యె.

అవ్వీభీషణునిసైన్యములు నాడాడం బఱచి డాగిరి.
వెండియు నమ్మహాదానవుఁడు కుశలవ, విజయ, భరత, శత్రు
ఘ్న, లక్ష్మణులతోడఁగూడ రాముని పధియింపఁబూని యొ
క్కపెట్టున ధనుశ్శతములు ధరించి, బాణసహస్రముల నాంజ
నేయునివివశుఁ గావించి, శరనర్పముఁ గురింపించుచు, నట్టహాస
ముఁ జేయుచు నరుదెంచెను.

అప్పుడు సీతామహాదేవి యతనిభీషణగమనప్రకారము

వీక్షించి, తన యాదిమహామహిమ మాకర్పించి, శతకంఠునికే దప్ప నెవ్వోకిం గానరాకుండఁ గనుపట్టెను.

శతముఖుండును రామునిఁ జంపెద నని యార్చుచు డాసి, పురోభాగమున నున్నజానకిఁ గరుఁగొనునవసరమున, *నవబ్రహ్మలును, †నేకాదశగురులును, ‡ద్వాదశాదిత్యులును, §త్రేతాగ్నులును, ముప్పదిమూఁడుకోట్లదేవతలును గాని పించిరి.

అంత శతకంఠుఁడు భయాపితుఁడై “యిది నాపాలిఁ టిమృత్యువు గాని యాఁడుదిమాత్రము గా”దని నిశ్చయించు కొని, తా నరుడెచుతఱిఁ దవత్ల కణయాత్ర కనుగ్రహము సేయకుండుటకును, గ్రహమున దుర్నిమిత్తములు గనఁబడుటకు ను, భండనమునఁ దనప్రభానులు బలములతోఁగూడ బొలి యింపఁబడుటకును జిత్తము వికలత్వ మొంద “నేటికి యుద్ధ మొనరింపఁదగదు. రేవు చనుదెంచి రాముని సహోదరసహిత ముగఁ దెగటార్చెద” నని తలంచి తిరిగి ప్రతాపలంక కేఁగెను.

*నవబ్రహ్మలు:—చూ. 10 పుట.

†నేకాదశగురులు:—1 శ్రీగురుడు 2 సోమఁడు 3 శరుఁడు 4 మృగ వ్యాఘ్రుఁడు 5 రంధిజుఁడు 6 భిక్షుకుఁడు 7 అహిర్భుధ్నుఁడు 8 పినాకి 9 పాదుకేశ్వరుఁడు 10 కాపాలికేయుఁడు 11 శాముఁడు.

‡ద్వాదశాదిత్యులు:—1 అత్యముఁడు 2 మిత్రుఁడు 3 అరుణుఁడు 4 అర్కుఁడు 5 భగుఁడు 6 ఇంద్రుఁడు 7 వివస్వతుఁడు 8 పూషుఁడు 9 యజ్ఞుఁడు 10 త్వష్ట 11 ఋషభ 12 అజిఘ్నుఁడు.

షషకాండము

రామవంధుఁడు విష్ణుహృదయుఁడై విభీషణుబ్రీ
హ్మశ్రుబంధవిమోచనముగా బ్రహ్మమంత్రము లుచ్చరించు
డు, నందందు మూర్ఖత్వకపులఁ దనహస్తస్పర్శచే నలనరింపు
చుఁ, దమనిమిత్తమునకై యరుదెంచిన జేశాధీశులఁ గిని వగ
చుచు లేపు మగిడి ననుజుం డరుదెంచు న్నాగ్నో యని చింతిం
చుచు నీతకు సంగరచాతుర్యములు జెబువుచు హనుమంతుని
వినుతియొనరించుచు నుండె.

శశికంఠుఁ డట్లు ప్రతాపలంకకరిగి కలహవృత్తాంతము
లీయును, సీతామహిమంబును, దసవరాభవంబును, దల్లికి విని
పింప నమ్మానినియు మిగులఁ జింతించి “తనయా! వలదువల
దని వాసోపుచుండఁగ నీవు నామాటలఁ బెడచెవినిఁ బెట్టి రా
మునితో రణమొనరింప నేగితివి. నీ వట్లు లేఁగుటయు నే
నప్పు డెంతయుఁ గలఁగినహృదయముతో నొక్కింతచక కన్ను
మూసి యొకకలఁ గాంచితిని. అయ్యది నీకు వినిచెద నాలకిం
పుము” అని యిట్లు చెప్పందొడఁగెను.

“రాముం డనియెడు నాదినారాయణునితో నీ వెదిరించి
నిలిచినట్లును, నది యెల్ల నాతఁడు గాంచి “పురుషులచే నీవు
జావకుండ బ్రహ్మ యొసఁగిన వరము లెల్ల నిలిపి యెత్తిన నా

ఐతక్కిచే నిన్ను మడియింపజేసెద” నని హృదయమునఁ దలంచి యాయమ్మను బ్రార్థింపఁ దత్తణమె యవ్వరంజ్యోతి రామునిచేతివిల్లునమ్ములు దివిసి కైకొని ఘోరయుద్ధముఁ జేసి నీతల లవనిం గూల్చినట్లును, నాకోడండు నిన్ను డాసి గోలు గోలున దుఃఖించుచున్నట్లును, గలఁగని మిక్కిలి చింతించి యంతలోఁ దెలివినొందితిని.

కుమారా! ఈ కల కల్ల గానేగదు. రేపటియుద్ధమున సీతచే నీకుఁ జావు లేవ్వుదు. నే నింకొకపరి నుడువుచుంటిని. కోఁతిమూక లేనాటనైనఁ జతుస్సముద్రములు దాటె శనుమాటవినియుంటిమే? నీలంక యగ్గలంబుగ లగ్గవట్ట నరునకు శత్రు మగునే? సురసంఘముల నెల్లఁ బెఱలువట్టిన పరాక్రమ శాలి వగు ని న్నెదిరింప నితరులు సమర్థులగుదురే?

కావునఁ దనయా! రాముఁడు విష్ణు వనియు, సీత మా య యనియు, హనుమంతుఁ డీశ్వరుఁ డనియు నీబుద్ధియందుఁ దలఁచి యారఘరాముని మఱుపుసొచ్చి యాతని శరణువేడి ప్రాణములఁ గాపాడుకొనుము.”

అని యనేకవిధముల భయపెట్టిన, శతకంఠుఁడు గనలి తోఁకఁదొక్కిన భుజంగములెఱుగున, దండతాడితకఁతీరవంబు జనువున, నాబ్యాహుత మగు ప్రశయాగ్నిచందంబున మండి విట్టివడి మొగములు ముడివెట్టుచుఁ గన్నుల నిప్పు లురులఁ

“దల్లివి యని యిమ్మాటలకు నహించితిని గాని యితరులైన దెగఁజూడనే? “స్త్రీబుద్ధిఃప్రళయంకరీ” యనుసామెత నిజమయ్యె. భీరురాల వగు నిబుద్ధి వినియెడు వెఱ్ఱియునుం గలఁడే”

అని యచట వీడ్కొని ప్రళయప్రళయచండసప్తార్చివిధమునఁ గ్రాలుచు మఱునాఁడు బటహాదిరవములు బ్రహ్మాండము ఘూర్ణిల్ల మ్రోయ దేర్పై కెక్కి, కొంత చిక్కినసైన్యములఁ గొని విలయకాలాంతకువడువునఁ గదలి రాఁదొడంగె.

రాఘవుఁ డచ్చట సుమిత్రాతనయుఁ బ్రేమతోఁ దిలకించి విశ్రీషణార్కతనయవనజజాంబవత్ప్రభృతు లెల్లరు వినుచుండ నిట్లనియె. “గతదినంబున శతాస్యఁ డిచ్చటి కేతెంచి మనసేనల నెల్ల సంహరించి మనపైఁ జనుదేఱి వానియుగ్రాకారముఁ గన్నులారఁ గాంచి యొక్కకై వడి నుంటిమి గాని వానితోఁ జోరొనరింపఁజాల మైతిమి. ఎంతటివారికైన నొక్కొక్క వేళ బుద్ధి, చంచలింఁచుచుండునుగదా? ఆదానవుఁ డందుచేతనె యత్యంతరణోత్సాహమున మనపై కరుదెంచెను. ఈదినమున నెట్లైనఁ జోరి వానిని దప్పక సంహరింపవలయును”

అని వచింప లక్ష్మణుఁడు నవ్వుచు, “అగ్రిజా! నీవీ గతి వాకు? నేల? ఈదినమున నాలావును, దైత్యులావును, బరామర్శించెదవుగాక. నాపటుశరపరంపరలచే నద్దుతాత్మునిఁ దెగటార్చుటొండె, నేఁ జచ్చుటొండె, జరుగవలయును. జం

శనునది నాకిసుముతయైఁ గలదే ?" యని శౌర్యాలాపములఁ బలికెను.

భరతశత్రుఘ్నాదులును, పవమానసుతార్కతనయాదులును మహాశౌర్యమున యేమిప్పుడె యాశతాస్యనిఁ జాలి యించివచ్చెద"మని యేకగ్రీవముగఁ బలికి యుద్ధసన్నద్ధులై శంఖాద్యనేకరవంబులు సెలంగ రథములపై కెక్కిరి.

రాముఁడు విక్రమశీలుఁడై హనుమంతునిభుజముల యందు నిలిచి, జానకీదేవిని బచ్చిమఞ్చాగమున నిలిపి పవనజామటుఁగున విభీణునిఁ బొంచియుండ నియమించి ధనుర్గుణటంకారములు దిక్కులు పిక్కటిల్ల నలుపుకొనుచు, సురలు జయజయధ్వను లొనరింపఁ గపులెల్ల రార్య శతకంధరుని విఘోకించుచు ధరణిజకుఁ జూపుచు నత్యంతసంతోషమున నుండె.

అంత శతాననుఁడు విలయాంతకుడై వత్తి హుంకరించుచు నేతెంచి పటుభాణవరంపరలచేఁ గొందఱు కపులఁ గూల్పఁ దక్కిన వానరులెల్లరు వృక్షమహీధరసంఘములఁ గొనితెచ్చి వానిపైఁ బడవైచి వానినిగడునొవ్వఁజేసిరి.

పిమ్మట నద్దానవుఁడు మూఁడుభాణముల మొందుని గీటఱఁగించి, శరనవకముచే శరభునిఁ గూల్చి, నీలునిఁ బడింటఁ గ్రిందఁబడ నేసి, గోముఖు నేడింటఁ గూలఁద్రోచి, గవాక్షుఁ బడునొకంట నేలఁగూల్చి జ్యోతిర్ముఖు ముప్పదింట ఖండించి నలువది విశిఖముల ద్వివిదుని హత మొనర్చి, డెబ్బది

కాండముల గవయునిఁ బరిమార్చి, నూఱుశరముల నంగను నంతమొందించి జాంబవంతుని మున్నూఱుసాముకముల ధర్పి నొఱఁగఁజేసి, గండమాదనాదిమహాకపుల వేయిమార్గణముల మట్టుపెట్టి బ్రహ్మాండము వగుల నార్చుచు, నిన్నూఱుబాహువులయందు సస్త్రశస్త్రముల ధరియించి యమరు లడల రామునిపైఁ గదలి రాసుగ్రీవుఁ డడ్డవడియెను.

అంత శతాస్యుఁ డాతని సత్యంతాగ్రహమునఁ గాలం దన్ని, నేలం గూలనేసిక, లక్ష్మణుం డదిగాంచి మండిపడుచుఁ బటలలోగ్రాహణము లానికొట్టునపైఁ బఱపి వానిని విరఘంజేయుటయు, నంత శతాననుఁడు విలయానలమువలె మండిపడుచు వేటొకస్వందన మెక్కి నూఱువిశిఖములు సామిత్రిపైఁ బ్రయోగించి వెండియు నుద్దండుఁ డగుచు శక్తిం బ్రయోగించిన నది లక్ష్మణుని విల్లు విఱచి దేహము సాచ్చి చింప నాతం డరదముపై వ్రాలెను.

అప్పుడు సీతయును రాముఁడును శోకసముద్రమున మునుంగ భరతుం డది గాంచి యాశతాస్యుపై వివిధసాయకములఁ బఱపిన, దనుజుం డవి యెల్ల భగ్నముచేసి, ముష్టియుద్ధగదాయుద్ధము భొనరించి తుద కొకశూలము వైచిన నది భరతుని యవయవములు భేదించి వసుధరపైఁ గూల్చెను.

అంత రాముఁడు సీతాసహితుఁడై విక్కిలి చింతింపఁ దొడఁగెను; విభీషణాంజనేయులు బాహ్మకులితరక్త నేత్రులైతి.

దాసవసేన లన్నియు మేటిమగలరీతి మిన్ను పగుల నార్చిరి.
ఇంకఁ దన్నెన్వఁ డెదురునో యని శతకంఠుఁడు రణోత్కంఠుఁడై
యరయుచుండెను.

అంత శత్రుఘ్నుఁడు కాలాగ్నివలెఁ గన్నుల మంట లె
గయ చిచ్చులవానలు గురిసికొనుచు సరభనమున దాసవేశ్వ
రునిఁ గదిసెను. అట్లు గదియ శతకంఠుఁ డత్యంతకుపితుఁడై
నూఱుకరములయందును నూఱుపెనుగదలఁబూని హుంకరిం
పుచు విసరిన, శత్రుఘ్నుఁడు నకలగదాతాడితాంగుఁడై తూలి
వణఁకుచు నెత్తుటఁ దోఁగి మెదలఁజాలక 'హారామ! హారామ!' యని రథముపై వ్రాలెను.

ఇట్లు మువ్వరుతమ్ములుఁ బృథివిపైఁ గూలుటయు రా.
ఘవుఁడు మహాగ్రోఁడై శతకంఠుని సంహరింపఁజలఁచి పట్టు
బాణవరంపరలఁ బ్రయోగింపఁబోవుటయు సంతలోఁ గుశలపు
లడ్డుపడి పశుపతియుగ్మమో, విలయభైరవద్యయమో, సృ
త్యుద్విలయమో, యచనట్లు వివిధాస్త్రసంపరలఁ బ్రయో
గించి శతకంఠునికరమున్నయు ఖండించి వైచిరి.

౨

అంతఁ దనుజేతుఁగి డొరయు , గుంది తనహృదయము
న బ్రహ్మచుడలఁచి పెండియుఁ గరములు మొలచుటయు నా
తఁడూ ధనుర్ముద్ర దన మీది వెంటనే యగ్నిశరవరంపరల నేసి

బాలుర మూర్ఖ మునుంగఁజేసి మఱియు శబ్దభేదులగు మార్గ
ణములఁ దదీయభుజయుగ్మములపైఁ బటప నవి యిథునంకల
గుచ్చుకొని వారల విగతాసువులఁ జేసెను.

ఈవిధమునఁ దనయనుజులుఁ బుత్తులు చానవునిచే పృ
థియుటయు రాఘవుఁడు బాష్పాకాశితనేత్రుండై హృదయము
నఁ గొంత చింతనొంది వెంటనే లఘుకాలాగ్నివలె మంఝిపఘ
చు నీతానహితముగ నాంజనేయునిభుజములపై కెక్కి సుదపంఘ
ములు హర్షింప నమరవిభుని డాసెను.

శతకంఠుఁడును మహోద్దండప్రతాపంబున రాఘవునిం
గదీసెను. అంత రెండు పయోచిధులో, రెండు కులాదుల్లో,
రెండు చిచ్చులో, రెండు మదపుటేరుగులో, రెండు మృగేం
ద్రములో కదినట్లు వారిపోరు ఘనంబై యుండ నద్దాని నింద్రుం
డును, బ్రహ్మరుద్రాదులును గూడి యద్భుతానందమనస్కు
లై దివినుండి కనుఁగొనుచుండిరి.

ఇట్లు చాపవిద్యాగురు డగురఘువరుండును, త్రిలోక
కంటకుం డగుశతకంఠుండును, మహాయుద్ధనన్నధ్వలై యొండొరు
ల విజృంభించుటయు నానమయమున హనుమంతుఁడు మేరు
నగంబుచుం బోలు తపవాలము రామచంద్రుని ముండట నడ్డం
బుగా నిలుప నది దనుజుఁ డేయుశలపరంపరలకు గుఱి యనఁ
జెలంగె.

విభీషణుండును మానవదానవనాయకులు పెనంగునెడ
రాఘవునిశరావళిచే ననురరక్తము చెదరి క్రిండఁబడకుండ నడు
మనడుమ నాగ్నేయవాయువ్యాస్త్రము లేయనెంచి పాపనిమిటు
పున నిల్చి యుద్ధసన్నద్ధుఁ డయ్యెను.

అంత శతాననుఁడు ప్రళయాగ్నిచాడున నూఱుమొ
గంబుల మంట లొదవ ననేకసాయకములు రాఘవునిపైఁ జ్రీ
యోగింప నవి యెల్ల హనుమంతుని విశాలవాలమునకు సోఁ
తునియలగుచుండెను.

పిమ్మట రాముఁడు కోదండము వంచి పటునారాచపరం
పరలు ప్రయోగింప నవి యన్నియు శతకంఠునిశరీరముపై నాఁ
టి మహాద్భుతముగఁ జూర్ణము లయ్యెను. అంత రామచంద్రుఁ
డు మరల నొక్కదివ్యాస్త్ర మత్యుగ్రశరాసనమునఁ బూని
యేయుటయు, నది భటున కైదు, హయమున కిరువది, కరికి
శతము, సారథి కిన్నూఱు, చక్రములకు వేయి, కేతనమునకు
లక్ష, రథికున కణువదిలక్షలు నై, భూమియంతయు నిండ, డ
నుజేంద్రుఁ డవి యన్నియు సత్యతేజీఘ్రిమున నడుమనే ద్రుం
చి ముఱియు రామునిపై ననేకబాణపరంపర లేసెను. అంత
నవి యెల్ల మరల హనుమంతునివాలమునకుఁ దాఁకి ముక్కలు
ముక్క లయ్యెను.

వెండియు దానవేంద్రుఁడు డననూఱుకరములయందును
విండ్లు వ్రాని రామునిపయి నాగ్నేయసాయకశతంబు లేయుట

యు సందలికొన్ని కాండము లాంజనేయునివాలముచకుఁ దాఁకి మరల హతము లయ్యెను. కొన్ని రాముని ప్రక్కలుప్రయ్యఁ గఁ దూఱిపాఱెను. మఱికొన్ని విభీషణునకుం దగిలెను.

“అంత రాఘవుఁడు మహాగ్రాకారుఁడై నే నుండవలె, లేక దానవుఁ డుండవలె నిఁక నిరువురు నుండుట పానగ”దని గంభీరముగఁ బలుకుచు చనేకవాఁడిశిలీముఖములు వింటనమర్చి యేసినఁ దత్కాండము లత్యంతప్రచండాకృతి నాశతాస్యనిశేఠ రమున గాఢముగ గుచ్చుకొని యవ్వలఁ దూఱి యాచేదవఁ గలవర్షతము వగులఁ దాఁకెను.

అంత విభీషణుఁడు రోషాయత్తచిత్తుఁడై వింట ననలా శుగములఁ దొడిగి శతకంఠునిరుధిరబొందువులు వృథివిపైఁ బడ కుండఁ బఱపిన దానవుం డందుల కెంతయుఁ గినిసి, మహాదర్పం బున నార్చుచు, మానంబు చెడఁదిట్టుచు, “ఓరీపరాధీనా ! ఓరీవిభీషణా ! నిన్నిప్పుడే యమాలయమున కంపించెద. నీ కిఁక దిక్కెవ్వఁడురా?” అని పెల్లార్చి సమంత్రోకముగ బ్రహ్మాస్త్రము సంధించి “కులాపరాధి యగు నిక్కుటిలదానవు నిలపైఁ గూల్చి ర”మ్మని వైచిన నది యంతంతకుఁ జచ్చు లీనుకొను చు నతిశీఘ్రమునఁ బోయి విభీషణుని బంధించెను.

రాఘవుఁ డది గాంచి యనలాస్త్రములు పఱపిన శతకంఠుఁ డవి యెల్లఁ ద్రొంచి తిరిగి యాతనిపై శైంద్రాస్త్రములు వైచెను. రాముం డవి తోడనే ఖండించి యహిశరపరంపర

లేయ, దనుజుం డవ్వొనిం జక్కాడి వాయువ్యాస్త్రశతంబులఁ బ్రయోగించెను. రాముం డవి యవలీలఁ దునుమాడి ఘోర నారాచవరంపరలు గురియించి దనుజుని రథము భగ్నముఁ గా వించి, చాపము ఖండింప శతాస్యఁడు దుమ్మ్రనికై వడి మండి పడుచు బ్రహ్మాండము పగుల నార్చుచు రామునిఁ జంప నొక మహాశూలముఁ బ్రయోగించెను.

అంత నాశూలము విలయకాలాగ్నివలె మండుచు నరు డేర హానుమంతుఁ డాశూలము నుగ్రవృత్తిఁ బట్టి నడిమికి విఱు వఁదొడఁగెను. శతకంఠుఁ డాసమయమున రామునిఁ జంప నిడి యే యద నని యెంచి హుమ్మని హుంకరించుచు నొక్కపెను గదచే రామునివీపుపై మోఁడెను.

రాముం డాతాఁకున కెంతయుఁ దల్లడిల్లి హృదయమున నెంతయుఁ గనలుచు సర్థచంద్రాస్త్రశతంబు వింట సంధించి “దేవతాసముదయంబులభక్తి నాపైఁ గలిగియుండె నేని వీని శతములు, గరములు నేలంగూలుఁగాక” యని వైచినఁ దక్షిణ మే శతాననునీలలుఁ జేతులుఁ దెగి నేలపైఁబడెనుగాని యవి క్రమ్మటఁ దొంటిపోలిక వెంటనే మొలచెను!

మఱియు శతకంఠునిరక్త బిందువు లవనిపైఁ బడి నూఱ్వు తు శతములు లుద్భవిల్లి యెక్కడఁ జూచిన నక్కడ నట్టివికృత దైత్యులు వెల్లివిరిసియుండ నందులకు రఘురాముఁ డందందుఁ భోరవలసెవచ్చుట కెంతయు నడలుచుండ సంతలో నాంజనేయుఁ

దాహుళముం దుంచి నీత కెక్కడ శితశరములు దగులునో
యని తనవాతము మేరునగమురీతిఁ జాట్టరాఁదిగిచి నిలిచియుం
డెను.

“అది ఇంత రాఘవుఁడు చింతాకులితస్వాంతుఁడై “అకటా!
ఈమహామృత్యుఁ డెచ్చటఁ గనినఁ దానే యగవడుచున్నవాఁడు.
నే నేవిధమున వీనిఁ బరిమార్తు ? ఏవిధమున మునిదేవతాధుల
భక్షింతు ?” నని యనేకప్రకారముల వంత, నొందసాగెను.

అప్పుట్టిన నీతామహాదేవి మగనివగవుఁ గనుఁగొని తన
యూహామహాపథుహిమాసామర్థ్యముఁ దలపోసి తనచే సంతయా
సాధ్యంబగుట సిద్ధంబుగాఁ - దెలిసి శరములు మొగిడ్చి కాంతున
కిటనియె

“శఘ్నులసుధార్ణవపూర్ణి మాచంద్ర ! మదీయప్రాణ
నాథ ! మీరుశ్రీమదీర్వుకొనుదనుక భవదీయమహిమాతిశ
యమున నే నొక్కింలేదడపు మీచేతివిల్లునమ్ములుఁ బూని రిపు
త్తితోఁ బో రొనరించెద. ఆడుదాన నని యనాదరంబుజేయక
శాపిన్నప మాంలింపవేడెద.”

అని పెక్కుచందములఁ బ్రార్థింప రామభద్రుఁడు తన
మనమున నచ్చెరు వొంది, తొలుతఁ దశతో వసిష్ఠుఁ డెఱిగిం
చితి లెఱంగుము, జానక్యీధన్యు నెలవు దయ్యచేయుమని వేడుట
య్యుత్తు శతాశ్రయఁడు విరించిని గోరునెడ స్త్రీలఁ దలఁపకుండు
టయు ననేకవిధములఁ దలపోసి, దనుజుఁడు మధ్వియుట సిద్ధం

బని మనమునఁ దోచిన నలరి బాణాసనబాణతూటిరము లాళి
ర్వాదపూర్వకముగ భూపుత్రి కొనఁగను.

అంత సత్తరుణీమణియుఁ బరంజ్యోతి స్వరూపముఁ
గైకొని వాయునందనునిభుజముపై మిన్నముట్ట నిలిచి తనమ
హాతేడము భూసభోంతరాళములఁ బరిపూర్ణముగా నిండ మహా
ద్దండకోదండం బెక్కువెట్టి సకలబ్రహ్మాండభాండములు ఘూ
ర్ణిల గుణటంకారములు గావించి, తనమహామాయ నాకర్షింప
సది పొడనూపుటయు “నీవు దనుజనిరక్త బిందువరంవరలు
ధరం దొరంగకయుండ నాలుక యెటుచూచిన యోజనంబు
మేగఁ బటపి యెవ్వరికిఁ గనఁజడకుండ నద్భుత్యరూపమున నుం
దు”మని నియోగించెను.

పిమ్మట రాఘవుఁ డాశ్చర్యమానసుడై చూచుచుండఁ
బుడమివట్టి యశోఘాభాణవరంవరల నిగుడించి కేతముఖుల
నందఱను వాయువ్యాస్త్రముల నొక్కదిక్కునకుఁ ద్రోయుచు,
మహాహద్దండ ప్రచండభండనముఁ గావించిన నాకేతాననిత
యంబును దవీయతేజోవిశేషంబునఁ జేతులాడక నిర్భాంతపడి
దిక్కులు చూడసాగెను.

3

ఆనమయమున సీతానతి శ్రోధఘూర్ణితమానవయై నిశి
తమార్గణశతంబుఁ గైకొని వింటనంధించి కేవల లఘినుతింపఁ
దసభక్త వినుచుండ నిట్లనియె.

“గీ. మూఁడుమూర్తులకును నేనె మూలదుంప
 నగుదునేనీ శుశ్రూష సత్య మగునయేని
 పుడమి నిజశతకంఠుఁ డొక్కఁడును దక్క
 నున్న శతముఖహీనమై యుండుఁగాక.”

అని వలికి యాకర్ణాంతము విల్లులాగి యేయుటయు
 సత్యశతకంఠుఁడుదక్కఁ దక్కినవా రెల్లరు మాయమై చనిరి.
 అందులకు శతాననుఁ డెంతయు నద్భుతమంది “యిది సీతమా
 యథాఁబోలు, లేకున్న నిట్టిచందం బుండునే?” యని మనమున
 నెంచుకొనుచుఁ గ్రమ్మి సీతపై బాణము లేయఁజూచుచుండ
 నామెయందు దొమ్మరింపుబ్రహ్మలును, పడునొకొండుగ్రుద్దు
 లును, పన్నెద్రులుసూర్యులును, త్రేతాగ్నులును, ముప్పదిమూఁ
 డుకోటజేవరాలును మరలఁ నగఁబడఁజొచ్చిరి.

అంత శతాననుఁడు మిక్కిలి భయాకులితహృదయము
 తో నిర్విణ్ణుడై నూచుచుండ నెచ్చటఁజూడ నచ్చటనే జానకి
 మృత్యువువోలెఁ గానఁబడుచు రామునిపేరిటి బాణపరఁధుల
 నేసి శతకంఠునిదిండ్లుఁ గిరిటములు క్రుంచి వానిని రథముపై
 మూర్ఛమునుంగఁ జేయుటయుఁ దలఁచి సూతుఁ డారథము
 రణరంగమునుండి యావలికిఁ గొనిపోయెను.

అంత.

సీ. “పుష్పంబు లటచేతఁ బూస నేరనిచెలి

యిషుపరంపరఁ బూస నెల్లునేర్పెఁ ?

జిల్లపల్కులకు చిట్టాల్కుకొమ్మలియల

యెల్ల భీతిల నార్య నెట్లునేర్చె ?

నేదక్క నన్యల నీక్షింపనేరని

యింతి సేనలఁ గూల్చ నెట్లునేర్చె ?

విపవిన నడువంగ నసియాడుకొమ్మ నే

డెడసి యుద్ధముసేయ నెట్లునేర్చె ?

గీ. ననుచు రాఘవుఁ డద్భుతహర్షవాత్తి

నొలలాడుచు హనుమంతువాల్మీకిమ

వినుతినేయుచు నాతని వీపుమీఁద

నొండె, బానకిపైఁ బ్రేమ నిండుకొనఁగ.

పిమ్మట దానవేశ్వరుఁడు మూర్ఖుడైతే సారథినిఁ బెం
తగఁ జూచి ,, ఓరీ ! పరవీతులు నవ్వ నీ విటు లరవరట్లు తల
రంగమునుండి కొనితెచ్చుట తగునె ?" యని యడుగుటయు
సూతుం డిట్లనియె:

దానవాగ్రణి

“వ. బెఱచినయట్టివేళ, మఱిచింతగఁ గైదుపు చక్కఁబూసఁగా
మఱచినయట్టివేళ, బలుమాటు నరరాత్రికి వెన్ను చూపుచుం
బఱచినయట్టివేళ, నగు బాటుఘటితఁడఁ డేరిపూరిఁదాఁ
గఱచినవేళలందు, నెడ గల్గ రథంబు మరల్చు టొప్పుగు”

అనునీతి ననుసరించు నే నటు లొనగించితి నిందు నాత
ప్పేమియు లేదని పలుకుటయు దానవుఁ డందుల కత్యంతసం

తోపాద్యమొంది యాచార్యుల దగుబహుమాన మొనగి నేటికి శాస్త్రాచార్యులు సీతవైది బ్రహ్మసేయునట్లు తోచకున్నది గావున నింతి కేగఁగలక ర్తవ్యమిది. దయచి వెంటనే గృహభిముఖుడై చనియోమః.

అట్లు చని జానకిదీప్త్యశోమహిమంబును, శరమల వేగంబును, బాణసంధానచాతుర్యంబును నువసంహారచమ తీక్ష్ణతయు నుగ్గడిరచుచు నెక్కడఁ గాంచిన నక్కడఁ బరం జ్యోతిర్వరూప మగు సీత శరణుండినట్లయి మిక్కిలి భీతినొందు చుండఁ జొర కింక మరణము సిద్ధం బని నిశ్చయించుచు, సెజ్జపయిం బొరలుచుండెను.

తీరతల నానితల్లి చిత్రగంధి యతనిచెంత కరుజెంచి తనకరమనకే నద్దాత్రము నిమిరి, యందు రక పులేనిమోన్నత ముత్యము యవరిమితశరములు నాటి విజిగియున్న గనుంగొని మిగుల పలపించి యిట్లనియె.

అకటా! తనయా! *అరివద్యర్థముల జయించి *సప్త వ్యసనములకు లోనుగాక కీర్తి ప్రదుఁడవై మెలంగి శాశ్వతసుఖ

*అరివద్యర్థములు:—1 కామము 2 క్రోధము 3 లోభము 4 మోహము 5 మదము 6 మాత్సర్యము

*సప్త వ్యసనములు:—1 జూడమోడుట 2 స్త్రీలంగోరుట 3 కల్లుఁ ద్రాగుట 4 పోటోడుట 5 కఠినపుహటిలాడుట 6 ఒరులసొమ్ము నపహరించుట 7 ఒడుదొంగిలించుట :

మనుభవింపుమని నెయ్యింబున నేఁ బలుకువాక్యములు వీనుఁడఁ జూరనియ్యక యింత చేసికొంటిని. సీత యన నెవ్వరై యను కొంటివి? ఆయమ్మ యెక్కడ నలుగునో యెక్కడ నిర్ములత బగు, నెక్కడఁ గరుణించు నెక్కడఁ గళ్యాణవరంపరాభివృద్ధి యగు, నప్పరంజ్యోతి మాయకు బ్రహ్మరుద్రాదులు లోన కాని వెలియై ప్రవర్తించనేరరు.

మఱియు నమ్మహాశక్తియందు భూనభిశ్చైలసముద్రాద్ధృపారస్థావరంబులును, మృగాండజూరగపిపీలికాద్యసంఖ్యజంగ మంబులును, గలుగుబ్రహ్మాండములు నూలుకోల్లు పుట్టుచు గిట్టుచు వర్తించుచుండును.

ఇదియునుంగాక నాదిమధ్యవిలయంబు లమ్మహామహి మంబునకుఁ గానఁబడవు. నీకు మొదట విరించి పురుషులచేఁ జావులేకుండ వరము లొసఁగునపుడు దేవతలు గినిసి యిట్టివర ము లొసఁగిన నద్దానపుడు లోకముల బాధపట్టగలఁడు. ఇంత వత్సలత నీకుఁ దగి దని దూతినబ్రహ్మయు లజ్జించి శర ముఖుఁడు పురుషులఁ దడవె గాని తరుణులఁ దలంపఁడటుగాన మిమ్మును, గోత్రబ్రాహ్మణులను నాతఁ డెప్పుడుచెవంకు నప్పుడే జానకీదేవి తనతోంటిదివ్యరూపమున నాతని వధించు నిందులకు సందియ మెంతమాత్రము లేదని వలికను.

అటుగావున సీతయుఁ జిద్రూపం బగుమాయగాని సా మాన్యకాంత గాదు. ఎట్టిచందమున నైన నమ్మునువచే శావ

న్నాశంబు సత్యము. ఇట మమ్మును బుత్తమిత్రౌకళత్రముల
ను మనుషఃజూచెద వేని సీతారాములకు శరణుసాచ్చి “మీకు
మాకుఁ దల్లిదండ్రులు. మీకు తప్ప మా కితరు లెవ్వరును
లేరు. రక్షింపుఁ” దని పలికి పౌరాణములఁ దక్కించుకొని పక్ష
భోగములఁ జేలుచు బ్రదుకుమని పెక్కుచందములఁ ఇలికిన
నవ్వులుకులు ములుకులవలె గర్లరంధ్రముల పోకిన సులికిపడి
శతాననుఁడు తల్లి కిట్లనియె.

“అల్లీ! నన్ని క్షేల బెదరింపఁజూచెదవు? నాపరాక్రమం
బీ వెఱుఁగవే? నే నొక్కంత యలిగిచూచిన నినుండెడలు గా
య వెఱచును. కృశానుఁడు వృజ్జ్వరిల్ల భీతిల్లును. మృత్యువున
కే నేనుమృత్యువునై మెలంగెదను. అట్టి నన్నానరాధముండగు
రాముండును, నాతనిసతియు గలువఁజాలుదురే? నీ విఁక నిట్టి
మాటలఁ గట్టిపెట్టుము. నేను రేపె చని నాశాత్రువులనెల్ల సం
గరరంగమున సంహరించి వచ్చెద. నీ విఁక నాతో మాటామా
టాడకు” మని పలికి యామె నింటి కనిచి, తా సంతిపురమున
కేఁగి శయనించెను.

అక్కడ రాఘవుండును దనతనయనహోదరాదులకురణ
ముల కత్యంతవిషాదసాగరమున మునిగి వారలఁ దలఁచితలఁ
చి విలపించుచుండ, వై జేహి భర్త గని “పౌరాణకాంతా! ధై
ర్యముఁ దొటఁగి మీ రిట్లెల దుఃఖించెదరు? క్షత్రియోచితం

బహు రణ మొనరించి వీరస్వర్గముఁ జూఱఁగొనినవీరుల్లై, భిన్నా
 చింతగాఁ జింతింపఁదగునే?

ఇదియునుఁగాక నెక్కడితనయు, లెక్కడిసోదరులు? సు
 పారమే మిధ్య యనునుడు లాలింపవే?" అని యనేకవిధముల
 జూఱింప రాఘవుఁడు కొంతవడికి దుఃఖం బుడిగి జానకీమూర్తు
 తాత్మజులతో, విభీషణుని దరిసి యాతనియవస్థ కెంతయుఁజెం
 తించి తోడనే యాతనిబ్రహ్మస్రబంధవిముక్తుం జేసి, ముగ్ధుని
 జాంబవంతునిఁ గాంచి యాతనిశరీరమున గ్రుచ్చుకొనియున్న
 బాణముల నన్నిటి నూడఁదీసి యాతనిపైఁ జేయివైచి నిమ్మిరి
 యనునయాలాపముల నాతని సంతోషచిత్తునిఁ గావించి మఱి
 యు? బరికించుచు ముందున కరుగుచుండెను.

అంతఁ గొండలవలె నేలఁ గూలిన మదగజములు మే
 ఘములుగను, మోకాలివఱకుఁ గనువట్టుమొదడు పంకముగను,
 నలుగులతాకున నిలిచియున్న మాంసఖండము లింద్రగోపము
 లుగను, నడనెడఁ బేతేశరత్తము లంబుప్రవాహములుగను, పా
 హినులగుంపు శరవర్షముగను, సేనలహుంకృతు లులుములు
 గను, దోచి వర్షకాలమువలె నప్పుడు వారలకన్నులకు మహా
 ద్భుతముగ గోచరమయ్యెను.

పిమ్మటఁ గొంతవడికిఁ దెల్లవాలుటయను శతకంఠుఁడగు
 విలయాంతకుగతి నత్యంతాగ్రహమున జ్ఞానాభ్యాసముఖ్యుఁడై
 కొని తేరిపై కెక్కిను.

సీతయు విల్లుఁ శుక్కులు ధరించి ధవునియాసతి మరున్నల
దనునిభుజములపై నిలుచుటయు. రాముఁడు తనరామచెంతనె
నిలిచియుండెను.

విభీషణుండును వారలచెంతఁ జేరియుండెను. సుపర్య
లెల్లరు దివినుండి వీరలబాణసంధాననై పుణ్యము సత్యంతాశ్చ
ర్యముగఁ దిలకించుచుండిరి. అంత సీతాదేవి దేవత లెల్లరు మె
చ్చునట్లుగ దివ్యబాణశతంబులు కతకంఠునిపైఁ బ్రయోగించెను.

దానవేంద్రుఁ డవి యెల్ల వారిఁచి హనుమంతు నాగ్ర
హదృష్టి గాంచి యాతని సంతమొందించినచో రాముఁడును
సీతయు నవలీలఁ జత్తు రని యెంచి మారుతిపైఁ బటుబాణశతిం
బు లేసిన జానకి వాని నెల్ల నల్లన త్రొక్ల నేసెను.

అందుకు శతకంఠుఁ డెంతయు నదృఢకోపముల నంది
సీతపై శాతశిలీముఖములు పుంఖానుపుంఖములుగ గుప్ప తై
దేహి తచ్చరనముదాయముల నన్నిటిని ద్రుంచి వానికిరీటంజ
ను, జాపంబును, వాడి శిలీముఖములచే నేలపైఁ బడఁగొట్టెను.

దానవుఁ డందుల కత్యంతాగ్రహచిత్తుఁడై మహాగదా
వళిని చిరతిర టువ్విన, జానకి వాని నెల్లఁ జూర్ణముఁ జేసి మహా
రోషంబున “శతాననునిశిరములు నేలం గూలుఁగాక” యని
విష్ణుశరం బేయుటయు నదియగ్నిజ్వాలల నీనుచుఁ జోయి శతా
స్మృనితలలు, బాహువులు దునియలుచేసి యేతెంచెను.

అంత వెంటనే తచ్చిరములుఁ గరములు మరల మొలక

లెత్తుటయు సీత తిలకించి వెండియు వానిని ఖండించెను. మరల నవియు నెప్పటివలెనే మొలక లెత్తెను.

ఇట్లు ఖండితములైన దానవేశ్వరునితలలుఁ జేతులు తం డతండములై కొండలవలెఁ బోవులయి యుండుట ధరణిజ గాంచి యత్యంతాశ్చర్య మొంది బాణము లేయుట మాని “అక్కటా! నే నీదానవుని శిరములుఁ గరములుఁ ద్రొంచి వే సరితిఁ గాని యీతం డీలుట గానరాదయ్యె. వరముల సత్త్వ మో మణియేమి కారణమో కాని యీతని గెలువశక్యము గాకున్న యది.”

అని మనమునఁ జింత నొందుచుండ నంతలో నారదమ హర్షి యాకస్మికముగ నచ్చటి కేతెంచి సీతాసతికి నమస్కరిం చి నిల్చిన రాఘవుఁ డమందానందమున నాతనికి దండప్రణా మంబు లాచరించి “నూనిచంద్రా! భవదీయాగమనము మదీ యవిజయకారణం బని తలంచెదను. అవక్రీవరాక్రీమంబునఁ బోరాడు నీదానవవీరునిఁ బరిమార్చువిధం బెఱుంగక చింతాన ముద్రమున మునింగియున్నవారము. ఇందులకుఁ దగువెర వె తింగించి కాపాడవే” యని వేడుకొనియెను.

౪

అంత నారదముని యాదాశ్చర్యం గని యిట్లనియె. “రామచంద్రా! మీ రీవిధమున నింతపోరిన నీశతశతండు డీల్లు

వాఁడు గాఁడు. వీనినిఁ బరిమార్చువిధ మొక్కటి గల చాల కింపుము. వీనినాభిచుట్టును విశల్యసంజీవకరణు లలముకొని యున్నయవి. ఏతస్మాకాత్మ్యంబున నీతనితలలు హస్తములు దెగియు మరలమరల మొలచుచున్నవి. కావున నాగ్నేయా శ్రుమునఁ దత్తదౌషధుల నెల్ల దగ్ధముఁ గావించి పిమ్మట బ్రహ్మాశ్రుమున నొండె, శక్తిచే నొండె వీనిని సంహరింపవలయును.”

“ఇదియునుఁగాక మఱియు నొక్కరహస్యము గలదు. తరుణిపోర నెంచుట తప్పిదముగా నీ వెంచఁబోకుము. తొయ్యలిచేఁ జావఁ దొల్లి వీనికి శాపము గలదు. అది యెట్లు లంటి వేని వినుము.

పూర్వ మొకప్పు డీశతకంఠుఁడు దిగ్విజయ మొనరింప నెంచి బంధుమిత్రమాత్యులతో బయలువెడలి సమస్తదేవతాదుల సుక్రించి మరలి వచ్చుచు మార్గమధ్యమనఁ గణ్వ ఋష్యాశ్రమముఁ జొచ్చి యందందు శోధించి యమ్మునిపట్టి యగు విమలాంగి యను వెలఁది నీక్షించి యామోహకృదనమున కచ్చెరు వంది మోహించి యామెను సమీపించి యిట్లనియె.

“తరుణీశిరోమణీ ! కనకమయసౌధములలోఁ దూఁగు టయ్యెలలపైఁ దూఁగుచుఁ బట్టుపుట్టముల ధరించి శాల్యస్థములు పడగిసోపేతముగ భుజించి హంసతూలికాతల్పముపై

శయనించి సౌఖ్యం బండజాలిన సుకుమారి వగు నీ వి క్లేల
 యీవనమున వసించి నారచీరలఁ దాల్చి, కండమూలములు
 భుజించి, కఱకుదగ్ధలపైఁ బరుండ నెంచెదవు? నీయునికిఁ జూడ
 నా కెంతయు సంతాపకరముగ నున్నది. నేను *త్రికరణశుద్ధి
 గఁ జెప్పుచుంటిని. నిన్ను నాపట్టపుడేవికన్న మిన్నగఁ జూచు
 కొనెదను. కావున నీ విప్పుడు నా వెంట నరుదెంచి నన్ను గాం
 ధర్వమున *వివాహమాడి సకలసౌఖ్యముల ననుభవింపుము.*

అని యనేకవిధములఁ బలుకఁదొడఁగిన సర్వమలాంగి
 యడలుచు „నోరీ! దుష్టదానవా? కండకానరమున నీ వేమే
 మియో నోటికి వచ్చిన క్లేల వదరఁజొచ్చినాడవు. నీ విట్టి
 చెడుపోకలఁ బోయితివేని నీయాయు వడంగును. చేసినపుణ్యం
 జెల్ల నశించి నరకము సిద్ధింపఁగలదు.

ఇదియునుఁగాక న న్నత్యంతగారాబమునఁ బెంచుకొను
 చున్న +పితృతుల్యుడగు కణ్వఁ డీవృత్తాంత మెఱింగెనేని ని
 న్నిప్పుడే ధన్వీభూతునిఁగ శపింపఁగలఁడు. కావున బుద్ధిఁ దె

*త్రికరణములు:—1 మనస్సు 2 వాక్కు 3 కర్మము.

*వివాహములు:—1 బ్రాహ్మ్యవివాహము 2 దైవవివాహము 3 ఆర్ష
 వివాహము 4 ప్రాజాపత్యవివాహము 5 ఆసురవివాహము 6 గాంధర్వవివా
 హము 7 రాక్షసవివాహము 8 పైశాచవివాహము.

+ పితృపంచకము:—1 తన్నుఁగన్నవాఁడు 2 తనకువడుఁగుజేసిన
 వాఁడు 3 చదువుచెప్పినవాఁడు 4 విపత్తున అన్నముఁబెట్టి కాపాడినవాఁ
 డు 5 ఆపదయందు భయముఁదీర్చి రక్షించినవాఁడు.

చ్చుకొని నీపాదని నీవు పొమ్మని చతురుపాసుంబుల ధర్మముఁ దెలిపియు, మర్మముఁ గలఁచియు, నెఱపించియుఁ, బాడిగా డనియుఁ జెప్పి మదోన్మత్తుఁ డగు నాశనితమకమున కెంతయు భీతి నొందుచు నలుదిక్కులఁ బరికించుచుండెను.

అంత శతకంఠుఁ డుద్దండుఁ డగుచు ,, సతిమణీ! విశ్వర్యవిహీనుం డగు నొక్క పేదతపసిం జెప్పి నన్ను వెఱిపింపఁజూచెద వింతమాత్రమునకె నే భయపడుదు ననుకొంటివే?” అని వచించుచు మోహాతిరేకమున నావడఁతిని బలిమిమై బట్టి శతముఖములఁ జుంబనములు గావించి యత్యంతప్రయాసమున నామెను బరిభవించెను. అంతట సద్యోగర్భమై యామె బాలకుం గని, యమ్మహాదనుజుని దేహము తనపయిఁ బడుటఁజేసి తద్భరమున కామె శరీరముఁ ద్యజించెను.

పిమ్మట, సమిధలకొఱకై యరణ్యమునకుఁ బోయిన కణ్వుఁడు తనకూర్మిపట్టి యొంటి నుండు నని రయమున నాశ్రమమున కరుదెంచి, యచ్చోట విహరించుశతాననునిఁ గని భయమునొంది పల్ల శాలఁబోనికిఁ జని యందు రోదన మొనరించు శిశువుం గని, యవ్వలశవమై పడియున్న విమలాంగిం గాంచి మహాదుఃఖమొందుచుఁ *త్రికాలజ్ఞుఁడుగావున దివ్యదృష్టిచే నంతయుఁ దెలిసి యత్యంతకోపమున శతకంఠునిఁ గదియొజని,

* త్రికాలములు—1 భూతకాలము, 2 భవిష్యత్కాలము, 3 వర్తమానకాలము.

“ఓరీ! దుర్మార్గుడా! నీ విట్లు దుర్మదమున నడుచెంచి నామెపుడుకూతు నిత్రైఱుగున మానభంగ మొనరించి ప్రియములఁ గొనియున్నవాడవు గావున, నీ వొకతరుణిచేదలలు తునియలై యిట్లే మరణ మొందగల” వని శాపంబొసఁగెను. అంత శతముఖుఁ డెక్కడి చేడియ లెక్కడి చంపుటలని కన్పినిమాటలు సరకునేయక నిజపురంబున కరిగెను.

ఇదియునుంగాక నాశతాస్యుఁడు పరిమేష్ఠిని వరములు వేడుతఱి స్త్రీలచే దనకుఁ జాపు లేకుండ నడుగఁడయ్యె. ఇప్పుడు తచ్చాపం బనుకూలబయ్యె గావున నాదిపరంజ్యోతి యగు సీతాదేవిచే నాతఁ డవశ్యంబుఁ గూలు. నీ విఁకఁ దడయక నీదేవి నాలంబునకుఁ బురికొల్పుము.” అని నారదమునీం ద్రుఁడు హితోపదేశముఁ జేసి యంతర్ధానమొందెను.

రామభద్రుండును బరమాశ్చర్యచిత్తుడై సీతకుఁ దద్వీర్యతాంత మంతయుఁ జెప్పి “యిఁక జాగుసేయక దానవునిఁ జరిమార్చవలయు”నని పురికొల్పిన జానకి యలరి, భేరిమృదంగ మార్పాదినానావిధము లగు వాద్యములు వినోదములుగా నఖి అభివేషములు నిండ నుద్దండప్రచండభుజాదండమునఁ గోదండంబుది యనలకల్పకాండవరంపర తేర్చి, హయములఁ గూల్చి, సారథిని వ్రాల్చి, కేతవములు పొడిచేసి, చక్రిములు విక్రమమున ఖండించి, పల్క లలుకమై వ్రక్కలు గావించి యనలా శ్రుమున శతాస్యుని నాభిం గల మహాషణీలరెలు భస్మముఁ

గావించి, మహాపరాక్రమమున బ్రహ్మాస్త్రము సంధించి,

“గీ. అవనిపై నేఁ బరివ్రత నగుదునేని

యరయ రాముఁడు ధర్మాత్ముఁ డయ్యెనేని

*వేదములు సత్య మగునేని, వీఁడు నిమ్మ

హస్త్రరాజంబుచే దగ్ధుఁ డగునుగాక.”

అని పటుదర్పమున నేయ నప్పు డాదివ్యసాయక మతిర
యమునఁ జిచ్చు లీనుకొనుచు నేఁగి యనురవరునికరము లెల్లఁ
దుగించి, యొకశిరముదక్కఁ దక్కినవాని నెల్ల నల్లన పుడమిపైఁ
గూల్చెను.

మఱియు నాసీతయతికౌశలమున శక్తి వైవ నది మఱ
టల సీనుచుఁ జని దైత్యునిశరముఁ దుగించి శరీరమును జీల్చిన
నసురవరుఁ డాహాకారము నేయుచు వజ్రాయుధమునఁ గూలు
కొండవోలె నేలపైఁ గూలెను.

అప్పుడు రాఘవుఁ డవరిమితానంద మొందెను. దేవ
'తలు పుష్పవృష్టిఁ గురియించిరి. లోకములెల్ల నంతరించె. నార
డాదిమునివరులెల్ల రత్యంతసంతోషమున నచ్చటి కేతెంచిరి. సీత
'రామునిపాదములకు మొక్కికెను. రాముఁ డామె నక్కునఁ
జేర్చి “పియారాలా! నీకతమునఁగదా, నేఁ డింతటి ఘోర

* వేదములు—1 ఋగ్వేదము, 2 యజుర్వేదము, 3 సామవేదము,

4 అథర్వవేదము.

వైరము చల్లాటినది. నీకీర్తి యాచంద్రితారార్క మవనిపై నిలుచుఁగాక. ” అని దీవించెను.

అంతఁ బరమేశ్వరి ప్రత్యక్షమై “ వై దేహీ ! నీయుద్ధనైపుణ్యమునకు నే నెంతయు మెచ్చితి. నీవిజయము మా కెంతయు ముదావహమయ్యెను. నీ కేమి వశము గావలయునో కోరుకొను మిచ్చెద ” ననుటయు, జానకి తనభర్తయానతిపై నలువ కిట్లనియె.

“ ఓసురశ్రేష్ఠా ! మావిజయమున కంతకు నీవే కారణుడవు. ఇందు మేము చేసిన దే మున్నది ? నీ విట్టియవ్యాజకారుణ్యము మాపైఁ జూపినందులకు మే మెంతయు ధన్యులమైతిమి. మాకొఱకై రణరంగమున మరణించిన రాజుల నెల్లర సైన్యములతోఁ బునర్జీవితులఁ జేయవే ” యని వేడుకొనెను.

అంతఁ బితామహుఁ డట్లై యని వచించి యింకొకవరముఁ గోరుకొన్ననుటయుఁ బుడమితనయ మిక్కిలి సంతోషమంది వానరవిభీషణునికులను, మఱియులను, బుత్త్రప్రేతాశ్రమములను బ్రదికింపు మని కోరుకొనెను. పద్మగర్భుఁడు వారల నెల్లర సజ్జవులఁ జేసెను.

పిమ్మట హతశ్రేష్ఠు లగు దానవులు కొందఱుగి చిత్రగంధికఁ దనయునిమరణవార్త నెఱింగింప నామె కోడంద్రితోగోలుగోలున నేడ్చుచు నరుజెంచి యొక్కయొడఁ దలలు దివిపోక నేలపైఁ బడియున్న శతకంఠు నీక్షించి, యనేకప్రకార

ములఁ గోడండ్రిను, దానును సతనివయిఁ బడి మోఁదుకొ
నుచు నూకు దిక్కేది యనుచు, నీతను దూఱుచు బాష్ప
ముఁ రాల్చుచు మఱిమఱి విలపించుచు సంతకంతకుఁ బుత్త
శోకము భరింపఁజాలక తొమ్మును, శిరమును మోఁదుకొనుచు
నిట్లు తలఁచితలఁచి దుఃఖంపసాగెను.

సీ. సురవర్గముల నెల్లఁ జెఱలువట్టిన నీమ

హాజ్ఞ దా నెచ్చట నణఁగెఁ దండ్రి ?

దిక్కరిఘటముల వ్రక్కలు గావించు

నీభుజశక్తి యే నీటఁ గలసె ?

మొగమెత్తి కనుఁగొని ముక్కంటి నైనను

వెఱపిందు లావెటు వీటిఁబోయె ?

నీతపంబునకు విధాత్మఁ డిచ్చినయట్టి

వరముల మహిమ యేవఱదఁగలసె ?

గీ. వెలయ రాఘవుఁ డాదిమవిష్ణుఁ డంటి

నుదతి జానకి యప్పరంజ్యోతి యంటిఁ

గవులు సుర లంటి, జయములు గలుగవంటి

నకట ! విననేరవైతి వేమందుఁదనయ ?”

ఈవిధముగ శోకించుచువాపోవు చిత్రగంధిని, వివశలై
పడియున్న కోడండ్రిను రాఘవుఁ డనునయించి “యేల మీ
రిట్లు చింతాసాగరమున మునిగెదరు ? ఆహవమున జయాపజ
యము లందఱును సహజములేగదా? అదిగాక, రణరంగమున

విల్లుపూని మాతో నిట్లు పోరినవాడును, నీవిధమునఁ గూలిన వాడును, నింకొకఁ డీధరాతలమున లేడు. కావున నన్నివిధముల నీతఁడు గృతార్థుఁడు. మారింకఁ జెంతలుడుగూడు.”

అని వచించి విభీషణునిఁబిలిచి శతశంకున కగ్నివిధులు నలిపిర మ్మని నియమించుటయు, నాతం డరిగి తత్కృత్యము తెల్ల *దశవిధదానాదులతో నాచరించి యేతెంచెను.

పిమ్మట శతాననునిసుతుఁడును, సుగుణశీలుఁడు నగు నీలకేతనునకు నీలమేఘశ్యాముఁడును, దయానముద్రుఁడు నగు రామభద్రుఁ డత్యంతప్రేమతోఁ బ్రీతాపలంకాపురమునకుఁ బట్టంబుఁ గట్టి, తొల్లింటివలెనె యాంజనేయునిసాహాయ్యమున సముద్రములు దాటి యనుజతనుజాదులతో మరల నయోధ్యాపట్టనమున కేతెంచెను.

ఇట్లరుదెంచి మాతృజనులఁ గాంచి నమస్కరించి, గురుఁ డగువసిష్ఠబుద్ధునిఁ బూజించి జానకి సూపినపౌరుషము తెఱంగి గెల్లర కెఱింగించి, సుమంత్రాదిమంత్రు లొ నని మెచ్చ

* దశదానములు—1 గోదానము, 2 ఘాదానము, 3 తిలదానము, 4 పిరణ్యదానము, 5 ఘృతదానము, 6 వస్త్రదానము, 7 ధాన్యదానము, 8 శుడదానము, 9 రావ్యదానము, 10 లవణదానము.

• మాతృపంచకము—1 రాజభార్య, 2 అన్నభార్య, 3 గురుభార్య, 4 భార్యనుగన్నతల్లి, 5 తన్నుఁగన్నతల్లి.

† ఋషులు—1 కశ్యపుఁడు, 2 అత్రి, 3 భరద్వాజుఁడు, 4 విశ్వమిత్రుఁడు, 5 గౌతముఁడు, 6 జమిని, 7 వసిష్ఠుఁడు.

విభీషణసుగ్రీవుల సత్యంతాదరమునఁ జేరఁచిల్చి, వారికిఁ గన
కాంబరమణిభూషణాదులఁ గాన్క లిచ్చి, వారల నిజపురంబుల
కనిచి, తత్కంఠల ధరారమణుల నెల్లర నుచితరీతి గౌరవించి
వారివారిదేశములకుఁ బనిచి, సీతాసహితముగ నాంజనేయున
కనేకవిధముల సత్కారములు గావించి, యతనిని గందమాడన
మున కనిచి, యనుజులు, మంత్రులు, బంధుమిత్రాదులు గొ
లువ, *నీతిబాధలు లేకుండఁ బ్రజల విద్వలనోరెఁ గాపాడుచు,
*సవగ్రహములలోఁ జంద్రునివలె రాజాధిరాజులకెల్ల మేటికిఁ
టమై వెలయుచుఁ బ్రజారంజకముగఁ జిరకాలము రాజ్యపాలన
మొనరించెను.

శ్రీ పరమేశ్వర కరుణాకటాక్షులబ్ధ సుకవితావిలసిత

శ్రీ పీఠికాపురమహారాజవిరోపిత, దాసరి

కొండయాఖ్యసుజననుత, సకలజనవిధేయ

లక్ష్మణనామధేయప్రణీతంబైన

సీతావిజయము సర్వంబును

పరమేశ్వరార్పణమస్తు

శ్రీ

* ఈతిబాధలు—1 అతివృష్టి, 2 అనావృష్టి, 3 మిథుతలు, 4 ఎలా
లు, 5 చిలుకలు 6 చేరువరాజులు.

* సవగ్రహములు—1 సూర్యుడు, 2 చంద్రుడు, 3 అంగారకుడు,
4 బుధుడు, 5 బృహస్పతి 6 శుక్రుడు, 7 శనైశ్చరుడు, 8 రాశు
వు, 9 కేతువు.

నాలుగుభాషలనిఘంటువు

ఇందు 5000 తెలుగుమాటలు అకారాదిగా వ్రాసి వాని కేదురుగా హిందుస్థానీ, ఇంగ్లీషు, అరవముపదములు చేర్చబడినవి. ఏపదముకావలసినను వెంటనే గ్రహింపవచ్చును. ఇది విద్యార్థులకు, స్కూలుచూస్తర్లకు, లాయర్లకు, గుమాస్తాలకు, వర్తకులకు, వ్రాయాణీకులకు మిక్కిలి యుపకరించును. ఇదిచదివినచో గురుసాహాయ్యమక్కఱలేకుండ పైభాషలు మాటలాడుశక్తి కలుగును. వెల 8 అణాలుమాత్రమేగాని 800 రూపాయలకు మించిన ఫలిత మొసంగును.

విజయవిలాసనాటకము

చేమకూర వేంకటకవిశ్రుతవిజయవిలాసములోనిరసవంతములగు పద్యములఁ జేర్చి వ్రాయఁబడినది. ఇది సమస్తజనుల కుపయోగకరమైనది. వెల రు 0-10-0.

భర్తృహరిప్రబోధము

ఈనాటకమునందు (1) కన్యాశుల్కవరశుల్కనిరసనము (2) స్వయంవరణము (3) గృహస్థవిధులు (4) భగవత్సేవావిధానము (5) వారకాంతలచర్యలు (6) పతివ్రతాధర్మములు (7) సంసారివివేచనము (8) నిర్వేదము, మున్నగువిషయములుగలవు. వెల రు 0-10-0

దీనపోషకశతకము

ఇది సర్వజనహితనీయమైభక్తిజ్ఞానముల బోధించుచుండును. వెల రు 0-2-0

దాసరి లక్ష్మణస్వామి.

పితాపురము, తూర్పుగోదావరిజిల్లా

13 76 2